

Regeringens skrivelse

2009/10:166

Uppföljning av den nationella handlingsplanen
för handikappolitiken och grunden för en strategi
framåt

Skr.
2009/10:166

Regeringen överlämnar denna skrivelse till riksdagen.

Stockholm den 31 mars 2010

Fredrik Reinfeldt

Göran Hägglund
(Socialdepartementet)

Skrivelsens huvudsakliga innehåll

Skrivelsen utgör den tredje och sista uppföljningen av den nationella handlingsplanen *Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken* (prop. 1999/2000:79). I skrivelsen redogör regeringen samlat för hur arbetet med att genomföra handlingsplanen har utvecklats sedan den antogs av riksdagen 2000 och fram till 2010.

I skrivelsen beskrivs arbetet med att genomföra handlingsplanen, den utveckling som arbetet lett till, regeringens sammanfattande bedömning av resultatet samt grunden och inriktningsmål för en strategi framåt.

Regeringens bedömning är att arbetet med handlingsplanen etablerat en grund för handikappolitiken och att tillgängligheten för personer med funktionsnedsättning förbättrats inom flertalet sektorer i samhället. Samtidigt återstår arbete innan personer med funktionsnedsättning kan delta i samhällets alla delar på jämlika villkor. Regeringen ser även att frågorna som en del av arbetet med mänskliga rättigheter har stärkts under tiden för handlingsplanen och avser att ytterligare förstärka detta perspektiv i det framtida arbetet. Regeringen avser också att öka kunskapen om mångfald inom ramen för handikappolitiken.

Regeringen avser att utforma en strategi framåt utifrån den handikappolitiska grunden att handikappolitiken är tvärsektoriell, att genomförandet är en del av arbetet med mänskliga rättigheter, att ansvars- och finansieringsprincipen gäller och att statliga myndigheter har ett särskilt ansvar i genomförandet av handikappolitiken. De övergripande mål som presenterades i den nationella handlingsplanen ligger fast. Regeringen anser att politiken ska skapa en samhällsgemenskap med mångfald som

grund, ett samhälle som utformas så att människor med funktionsnedsättning i alla åldrar blir fullt delaktiga i samhällslivet och jämlikhet i levnadsvillkor för flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning.

För arbetet mot de övergripande handikappolitiska målen avser regeringen utforma en strategi som sträcker sig fem år framåt med uppföljningsbara mål och tydliga roller i genomförandet. Regeringen har beslutat om övergripande inriktningsmål vilka presenteras i skrivelsen. Dessa ska i ett nästa steg konkretiseras i operativa delmål som sammanställs i en strategi vilken avses beslutas av regeringen inför 2011.

1	Den nationella handlingsplanen för handikappolitiken.....	6
1.1	Mänskliga rättigheter.....	6
1.2	Tillgänglighet	7
1.3	Ansvars- och finansieringsprincipen	8
1.4	Termändring	8
1.5	Handlingsplanens genomförande	9
1.5.1	Handikappolitisk samordning.....	9
1.5.2	Handikappdelegation.....	10
1.5.3	Stödet till handikapporganisationerna har ökat	10
1.5.4	Myndigheter med särskilt sektorsansvar.....	10
1.5.5	Statliga myndigheters ansvar.....	11
1.5.6	Strategi för att öka takten.....	11
2	Utvecklingen under tiden för handlingsplanen	12
2.1	Statliga myndigheter.....	12
2.1.1	Allt fler myndigheter har upprättat handlingsplaner.....	12
2.1.2	Tillgänglighetsarbetets utveckling	13
2.1.3	Öppna jämförelser	14
2.1.4	Sektorsmyndigheternas arbete	14
2.2	Kommuner och landsting	15
2.2.1	Demokratisk delaktighet.....	16
2.2.2	Enkelt avhjälpna hinder	16
2.2.3	Bygglov och tillsyn.....	17
2.2.4	Bostäder.....	18
2.2.5	Sektorsansvar.....	19
2.3	Kollektivtrafik och transporter	19
2.3.1	Nationell kraftsamling	20
2.3.2	Sektorsansvar.....	20
2.3.3	Tillgängligheten inom lokal och regional kollektivtrafik	21
2.4	Bostäder och fysisk miljö	22
2.4.1	Enkelt avhjälpna hinder	22
2.4.2	Boverkets byggregler – BBR.....	23
2.4.3	Länsstyrelsernas arbete.....	24
2.4.4	Sektorsansvar.....	24
2.5	Utbildning.....	25
2.5.1	Sektorsansvar.....	25
2.5.2	Förändringar inom förskola, skola och vuxenutbildning	25
2.5.3	Bättre möjlighet till stöd i skolan.....	26
2.5.4	Tillgänglighet i grund- och gymnasieskolor.....	27
2.5.5	Specialskolan.....	28
2.5.6	Antalet elever i särskolan och särvox har ökat	28
2.5.7	Vuxenutbildning	28

2.5.8	Folkhögskolor	29
2.5.9	Fler studenter med funktionsnedsättning på universitet och högskola	30
2.6	Arbetsmarknad och arbetsmiljö	32
2.6.1	Generella insatser för ökade möjligheter	32
2.6.2	Stödjande insatser	32
2.6.3	Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning	33
2.6.4	Åtgärder för att stödja övergången från sjukförsäkring till arbete	34
2.6.5	Sektorsansvar	35
2.7	IT, elektroniska kommunikationer och upphandling	38
2.7.1	IT-politik	38
2.7.2	Regeringens IT- råd	39
2.7.3	Nationella IT-strategin för vård och omsorg	39
2.7.4	Sektorsansvar	40
2.7.5	Hjälpmedelsinstitutet	40
2.7.6	Handlingsplan för e-förvaltning	42
2.7.7	Offentlig upphandling och standardisering	42
2.8	Kultur och medier	43
2.8.1	Sektorsansvar på kulturområdet	44
2.8.2	Tillgänglighet till film och medier	46
2.9	Individuella stödinsatser inom det sociala området	47
2.9.1	Sektorsansvar	48
2.9.2	Stärkt rättssäkerhet	48
2.9.3	Tillsynen av socialtjänsten	49
2.9.4	Valfrihetssystem inom socialtjänsten – LOV	50
2.9.5	Öppna jämförelser	50
2.9.6	Personliga ombud	51
2.9.7	Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade och lagen om assistansersättning	51
2.9.8	Individuella planer	52
2.9.9	Utveckling av insatser	52
2.9.10	Daglig verksamhet	53
2.9.11	Ett stärkt barnperspektiv	54
2.9.12	Hjälpmedel	55
2.9.13	Fritt val av hjälpmedel	56
2.9.14	Ledarhundar	56
2.9.15	Service- och signalhundar	57
2.9.16	Bilstöd	57
2.9.17	Komplement till färdtjänst	57
2.10	Regeringens satsning på psykiatriområdet	57
2.11	Allmänna arvsfonden	59
3	Sammanfattande bedömning	60
3.1	En grund för handikappolitiken och ökad tillgänglighet	60
3.2	Föresättningarna för uppföljning	61

3.3	Genomförandet.....	62	Skr. 2009/10:166
3.4	Större genomslag för rättigheter för personer med funktionsnedsättning	64	
3.5	Mångfald	65	
3.6	Jämlikhet mellan flickor, pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning.....	66	
3.7	Ansvars- och finansieringsprincipen	66	
3.8	Diskriminering.....	67	
3.9	Teknikutvecklingen	68	
3.10	Resultaten från arbetsmarknadsområdet.....	69	
3.11	Individuella stödinsatser	70	
4	Ett mer effektivt genomförande av handikappolitiken.....	70	
4.1	Grunden för handikappolitiken.....	71	
4.1.1	Övergripande mål och inriktning.....	71	
4.1.2	Tydlig utgångspunkt i mänskliga rättigheter.....	71	
4.1.3	Kunskapen om mångfald	71	
4.1.4	Stödinsatser ska komplettera	72	
4.2	Genomförandet av handikappolitiken	72	
4.2.1	Statliga myndigheters ansvar för genomförandet av handikappolitiken	72	
4.2.2	Handisams arbete.....	73	
4.2.3	Hela samhällets ansvar	73	
4.2.4	Handikapporganisationernas expertkunskap.....	73	
4.3	Regeringens inriktningsmål och en strategi för genomförandet fem år framåt	73	
4.3.1	Regeringens inriktningsmål.....	74	
4.3.2	En strategi för genomförandet 2011–2016	77	
5	Slutord.....	78	
	Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 31 mars 2010	80	

1 Den nationella handlingsplanen för handikappolitiken

Skr. 2009/10:166

Utgångspunkten i den nationella handlingsplanen för handikappolitiken, Från patient till medborgare (prop. 1999/2000:79), är att samhället ska utformas så att alla medborgare har möjlighet till delaktighet och inflytande. Det är hela samhällets angelägenhet att alla kan medverka i utvecklingen och vara delaktiga. Genom handlingsplanen betonades att detta kräver att hinder för delaktighet undanröjs. Handlingsplanen beskriver ett perspektivskifte. Istället för att fokusera på personers egenskaper och förmågor så riktas fokus mot samhällets förmåga att undanröja hinder för delaktighet.

För att åstadkomma ett samhälle utan hinder för delaktighet krävs att ett funktionshinderperspektiv införlivas i samhällets alla delar. Perspektivet är en strategi för att riva hinder och för att utforma samhället så att alla kan delta. Strategin innebär att i planering och genomförande, utgå från att människor är olika och har olika förutsättningar, behov och önskemål. Arbetet innebär att identifiera och åtgärda hinder för delaktighet samt att integrera perspektivet i samhällets strukturer, vilket motverkar att nya hinder uppstår.

När samhället utformas utifrån ett funktionshinderperspektiv är generella lösningar som fungerar för så många som möjligt alltid det främsta alternativet. Om generella lösningar inte räcker till för att skapa förutsättningar för delaktighet och jämlikhet ska insatser och individuella stöd komplettera den generella tillgängligheten.

De nationella målen för handikappolitiken är

- en samhällsgemenskap med mångfald som grund,
- att samhället utformas så att människor med funktionshinder i alla åldrar blir fullt delaktiga i samhällslivet,
- jämlikhet i levnadsvillkor för flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionshinder.

För att nå målen för politiken ska det handikappolitiska arbetet särskilt inriktas på

- att identifiera och undanröja hinder för full delaktighet i samhället för människor med funktionshinder,
- att förebygga och bekämpa diskriminering mot personer med funktionshinder,
- att ge barn, ungdomar och vuxna med funktionshinder förutsättningar för självständighet och självbestämmande.

1.1 Mänskliga rättigheter

Handlingsplanen utgår från mänskliga rättigheter. Med mänskliga rättigheter avses de rättigheter som staterna genom internationella överenskommelser garanterar den enskilda människan i syfte att skydda henne från ingrepp i de grundläggande friheterna, från olika typer av övergrepp samt för att tillgodose hennes grundläggande behov. Samhället ska utformas så att samtliga medborgare ges förutsättningar att ta del av sina rättigheter. Funktionshinderfrågorna har under tiden för handlingsplanen

i allt större utsträckning blivit en del av arbetet med mänskliga rättigheter i Sverige. FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna slår fast att alla människor har lika värde och rättigheter. Alla människor ska kunna ta del av sina mänskliga rättigheter på jämlika villkor oavsett funktionsförmåga. Många av de rättigheter som upptas i den allmänna förklaringen återkommer i senare antagna konventioner inom FN-systemet som är rättsligt bindande för de stater som anslutit sig till dem. Bland annat i FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter och i konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter finns bestämmelser för att tillförsäkra alla lika rätt att åtnjuta de rättigheter som nämns i respektive konvention. FN:s konventionen om barnets rättigheter innehåller särskilda skyldigheter för konventionsstaterna när det gäller barn med funktionsnedsättning. Av artikel 23 framgår att staterna ska säkerställa barnets aktiva deltagande i samhället och största möjliga integrering bland andra barn. Bl.a. betonas möjligheten att leva ett självständigt liv.

Dessa grundläggande principer stämmer väl överens med målsättningen i handlingsplanen och har under de senaste åren konkretiserats i ett nytt instrument för mänskliga rättigheter; FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Till konventionen finns också ett fakultativt (frivilligt) protokoll som innebär att enskilda personer har möjlighet att framföra klagomål till FN:s internationella kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättning om de anser att deras rättigheter enligt konventionen har överträtts. Syftet med konventionen är att främja, skydda och säkerställa det fulla och lika åtnjutandet av alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för alla personer med funktionsnedsättning. Sverige är ett av de länder som ratificerat konventionen och konventionens protokoll om klagorätt för enskilda personer.

Inom EU följer Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna handlingsplanens mål om jämlikhet och delaktighet. Av artikel 26 framgår att Unionen erkänner och respekterar rätten för personer med funktionsnedsättning att få del av åtgärder som syftar till att säkerställa deras oberoende, sociala och yrkesmässiga integrering och deltagande i samhället.

Principen framgår även av målsättningsstadgandet i 1 kap. 2 § fjärde stycket regeringsformen där det bl.a. anges att det allmänna ska verka för att alla människor ska kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället.

1.2 Tillgänglighet

Att öka tillgängligheten för personer med funktionsnedsättning är en grundläggande förutsättning för att nå målen om delaktighet, mångfald och jämlikhet. Tillgänglighet används som samlande begrepp för både tillgänglighet och användbarhet.

Tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning betyder att lokaler likväl som information och en verksamhet i sin helhet går att använda oavsett funktionsförmåga. Det betyder exempelvis ett bemötande utan diskriminering och att webbplatser och elektroniska tjänster är utformade så att personer med funktionsnedsättning kan ta del av dem. Det kan även

innebära att anställningsintervjuer hålls i tillgängliga lokaler och att det finns kunskap om vad tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning är.

När samhället utformas utifrån att människor har olika behov och förutsättningar skapas ett samhälle som blir mer användbart och tillgängligt för alla oavsett funktionsförmåga. Bristande tillgänglighet i samhället bidrar till att personer med funktionsnedsättning utestängs och hindras att göra egna val. En central del i handikappolitiken är därför att tillgängligheten i samhället ska förbättras. Människor ska kunna leva ett självständigt liv och delta i samhällslivet oavsett om de har en funktionsnedsättning. Ett tillgängligt samhälle innebär att personer som förvärvat en funktionsnedsättning fortsättningsvis kan resa till och arbeta på sin arbetsplats, besöka sin vårdcentral och lämna sina barn på förskolan.

Hinder för delaktighet ska i enlighet med handlingsplanen identifieras och undanröjas. Regeringen gav 2007 Statens folkhälsoinstitut, förkortas FHI, i uppdrag att skriva en lägesrapport om hälsosituationen för personer med funktionsnedsättning. Rapporten visade att en stor del av den samlade ohälsan finns hos personer med funktionsnedsättning och att en stor del av denna ohälsa uppstår på grund av hinder i omgivningen som begränsar aktivitet och delaktighet och påverkar hälsan negativt. FHI bedömer att den dåliga hälsan för personer med funktionsnedsättning kan minska med en tredjedel om dessa hinder avhjälpas.

1.3 Ansvars- och finansieringsprincipen

Handlingsplanen betonar ansvars- och finansieringsprincipen. Den innebär att varje sektor i samhället ska utforma och bedriva en verksamhet som är tillgänglig för alla medborgare, inklusive personer med funktionsnedsättning. Att se till att verksamheten är tillgänglig är varje sektors ansvar. Om det finns hinder för delaktighet är undanröjandet av dessa en del av ordinarie verksamhet. Kostnaderna för att undanröja hinder och skapa tillgänglighet ska därmed finansieras inom ramen för den ordinarie verksamheten. Undantag kan ske när andra lösningar anses vara effektivare. Det gäller t.ex. när kostnaderna anses vara stora i förhållande till huvudmannens ekonomiska möjligheter. Ett exempel är möjligheten att söka bidrag hos Försäkringskassan för arbetstekniska hjälpmedel och arbetsplatsanpassning.

När staten beslutar om nya åtaganden och skyldigheter för kommunerna, ska detta finansieras av staten enligt den överenskommelse staten har med kommunsektorn.

1.4 Termändring

Under 2008 presenterade Socialstyrelsen rekommendationer för nya termer inom funktionshinderområdet i Sverige. Termerna funktionsnedsättning och funktionshinder har givits följande definitioner: Funktionsnedsättning beskriver nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga. Funktionshinder beskriver den begränsning som en funktionsnedsättning innebär för en person i relation till omgivningen.

För båda termerna avråds termen handikapp. En funktionsnedsättning är därmed kopplad till en person och behöver inte innebära ett hinder för delaktighet. Det är först om miljö och omgivning är otillgänglig för personer med funktionsnedsättning som funktionshinder uppstår. I denna skrivelse tillämpas de nya termerna. Det ger exempelvis att det som kallades handikapperspektiv i den nationella handlingsplanen, i texten refereras till som funktionshinderperspektiv. När text refereras som skrivits innan termändringen kan de gamla begreppen finnas kvar.

1.5 Handlingsplanens genomförande

1.5.1 Handikappolitisk samordning

Handikappolitik är ett sektorsövergripande politikområde och de handikappolitiska målen ska därmed integreras i samtliga politiska ansvarsområden. Detta arbetssätt ställer krav på samordning. Inom Regeringskansliet har Socialdepartementet samordningsansvar. Samordningsansvaret för handikappolitiken innebär att bevaka det handikappolitiska arbetet och att verka pådrivande för att de handikappolitiska målen uppnås inom respektive politikområde. En viktig del är också att höja kunskapen och medvetenheten om funktionshinderperspektivet och hur det ska införlivas inom olika politikområden. En interdepartemental arbetsgrupp har i uppdrag att samordna det interna arbetet inom Regeringskansliet. Gruppen arbetar kontinuerligt med frågor kring handikappolitikens genomförande.

Med handlingsplanen infördes ett nytt arbetssätt inom handikappolitiken med ett förtydligt ansvar för statliga myndigheter och en prioritering av arbetsområden. För att stödja myndigheter och andra aktörer i arbetet med att göra samhället tillgängligt fick Handikappombudsmannen i uppdrag att utgöra ett nationellt tillgänglighetscenter. Uppgiften för tillgänglighetscentret var bland annat att vara ett rådgivande organ i tillgänglighetsfrågor med inriktning på kunskapsuppbyggnad, rådgivning, utveckling och samverkan. Tillgänglighetscentret fick senare även i uppdrag av regeringen att stödja sektorsmyndigheterna i sitt arbete. I handlingsplanen fick även Statens Institut för särskilt utbildningsstöd, förkortas Sibus, i uppdrag att utarbeta och ha ansvar för ett nationellt program för kompetensutveckling för kompetensutvecklingsinsatser på lokal och regional nivå. Sibus skulle även i samverkan med Statens kvalitets- och kompetensråd ta fram ett utbildningsunderlag för statsförvaltningen i handikappolitiska frågor. I den första uppföljningen av handlingsplanen konstaterade regeringen att det fanns ett behov av en översyn av myndighetsstrukturen inom det handikappolitiska området (skr. 2002/03:25). För att samordna och tydliggöra arbetet sammanfördes verksamheterna från tillgänglighetscentret hos Handikappombudsmannen och Sibus till en myndighet för handikappolitisk samordning; Handisam.

Handisam inrättades i januari 2006. Myndigheten fungerar som en stabsmyndighet till regeringen och har till uppgift att samordna arbetet inom det handikappolitiska området och främja ett strategiskt och effektivt genomförande av den nationella handikappolitiken. Handisam verkar samordnande och stödjande gentemot aktörer som arbetar med

1.5.2 Handikappdelegation

Knuten till genomförandet av handlingsplanen finns en särskild handikappdelegation som leds av ansvarig samordningsminister. Politiska representanter och tjänstemän för ett antal berörda departement deltar i en löpande dialog mellan regeringen och handikapporganisationerna. Delegationen utses av regeringen och sammanträder fyra gånger per år.

1.5.3 Stödet till handikapporganisationerna har ökat

Sverige har många organisationer av personer med funktionsnedsättning genom vilka människor med funktionsnedsättning och deras anhöriga valt att gemensamt föra sin talan. Flera av dessa organisationer har funnits länge och varit en viktig del i uppbyggnaden och utformningen av den nationella handikappolitiken. Totalt 56 handikapporganisationer beviljades statsbidrag 2009.

Handikapporganisationerna gör insatser inom det handikappolitiska området genom att följa och rapportera om situationen för deras medlemmar. I sin opinionsbildande roll driver organisationerna på arbetet med att förverkliga målen för handikappolitiken. Såväl nationellt som internationellt hålls handikapporganisationerna fram som de legitima företrädarna för personer med funktionsnedsättning och organisationernas roll finns tydligt markerad i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Med syfte att möjliggöra för fler organisationer att få stöd genomfördes under perioden 2000-2005 en övergång till ett nytt statsbidragssystem. Antalet statsbidragsberättigade organisationer ökade under denna period från 43 till 55.

Under tiden för handlingsplanen har anslaget till handikapporganisationer ökat kraftigt. I budgetpropositionen 2008 (prop. 2007/08:1) betonade regeringen vikten av att handikapporganisationerna ges ekonomiska förutsättningar att svara upp mot de krav som samhället ställer samt vikten av att det finns långsiktiga ekonomiska förutsättningar för det intressepolitiska arbete som handikapporganisationerna bedriver. Mot denna bakgrund ökades anslaget med 20 miljoner kronor från och med 2008.

1.5.4 Myndigheter med särskilt sektorsansvar

En grundläggande struktur för att nå handlingsplanens mål var att ge 14 strategiska myndigheter ett särskilt sektorsansvar. Sektorsmyndigheterna ska aktivt verka för att funktionshinderperspektivet blir en integrerad del i hela myndighetens verksamhetsområde. Myndigheterna ska samordna och stödja arbetet för att uppnå målen för handikappolitiken och driva på andra aktörer inom sin sektor. För det krävs att myndigheterna utvecklar ett funktionshinderperspektiv med utgångspunkt från de förutsättningar

och kulturer som råder inom respektive sektor. Idén med sektorsansvaret är att kunskapen om att riva hinder för delaktighet ska byggas upp och finnas inom de olika sektorerna och på de myndigheter som ansvarar för att de handikappolitiska målen uppfylls. I enlighet med den idén har sektorsmyndigheterna själva utvecklat etappmål för sitt arbete. För att få mer kunskap om arbetet har sektorsmyndigheterna utsett samrådsorgan med handikappörelsen.

De myndigheter som fick ett särskilt sektorsansvar var Arbetsmarknadsstyrelsen, Arbetsmiljöverket, Banverket, Boverket, Försäkringskassan (sedan 2003), Konsumentverket, Luftfartsstyrelsen, Post- och telestyrelsen, Riksantikvarieämbetet, Sjöfartsverket, Statens Skolverk, Socialstyrelsen, Statens kulturråd och Vägverket. Vilka myndigheter som har sektorsansvar har inte förändrats under tiden för handlingsplanen. De förändringar som skett är att Arbetsförmedlingen inrättades som ny myndighet i januari 2008 och ersatte Arbetsmarknadsstyrelsen samt att Luftfartsstyrelsens verksamhet flyttades till Transportstyrelsens Luftfartsavdelning i januari 2009.

Myndigheterna har löpande rapporterat om sitt arbete med sektorsansvaret. Regeringen gav även myndigheterna i oktober 2008 i uppdrag att redovisa de insatser som genomförts, beskriva utvecklingen inom sektorsansvaret och särskilt beakta resultatet av uppsatta mål och etappmål samt göra en bedömning av fortsatt behov och prioritering av insatser. Sektorsmyndigheternas rapporter finns samlade på Handisams webbplats; www.handisam.se.

1.5.5 Statliga myndigheters ansvar

Med handlingsplanen fastslogs att samhället ska utformas så att människor med funktionsnedsättning blir fullt delaktiga. Staten med dess myndigheter ska vara ett föredöme i arbetet. För att främja statliga myndigheters genomförande av handikappolitiken infördes förordningen (2001:526) om de statliga myndigheternas ansvar för genomförandet av handikappolitiken. Med förordningen gavs samtliga statliga myndigheter ett ansvar att utforma och bedriva sin verksamhet med beaktande av de handikappolitiska målen. För att åstadkomma full delaktighet i samhällslivet och jämlikhet för personer med funktionsnedsättning ska myndigheterna verka för att deras lokaler, verksamhet och information är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Tillgänglighetsarbetet kräver struktur och systematik, myndigheterna ska därför enligt förordningen genomföra inventeringar och utarbeta handlingsplaner.

1.5.6 Strategi för att öka takten

Vid regeringsskiftet 2006 uppmärksammade den tillträdande regeringen att arbetet för ökad tillgänglighet behövde intensifieras. Regeringen tillsatte därför en interdepartemental statssekreterargrupp med uppdraget att ta fram en strategi för hur takten i arbetet kunde ökas i syfte att nå uppsatta mål. Regeringen ansåg att samverkan med Sveriges Kommuner och Landsting, förkortas SKL, var en förutsättning för ett framgångsrikt

arbete. I samarbete med SKL tog regeringen fram strategin, Enkelt avhjälp. Strategin antogs i september 2008 och undertecknades av båda parter. Strategin innehåller insatser inom tre prioriterade områden; tillgänglig kollektivtrafik, tillgänglig statsförvaltning och enkelt avhjälpna hinder. Med strategin inleddes ett nära samarbete i tillgänglighetsarbetet och SKL har vidtagit en rad åtgärder för att synliggöra frågan och få kommuner och landsting att öka takten på arbetet för att förbättra tillgängligheten.

2 Utvecklingen under tiden för handlingsplanen

2.1 Statliga myndigheter

Regeringen kan konstatera att utvecklingen mot en tillgänglig statsförvaltning gått framåt men inte i den takt som förväntats.

Statsförvaltningens tillgänglighetsarbete har följts upp sedan 2003, inledningsvis av Handikappombudsmannen och från 2006 av Handisam. Uppföljningen visar att myndigheternas tillgänglighetsarbete har utvecklats och förbättrats under tiden för handlingsplanen och att regeringens styrning har haft betydelse för tillgänglighetsarbetet. Förordningen (2001:526) om de statliga myndigheternas ansvar för genomförandet av handikappolitiken har varit ett betydelsefullt verktyg. Även andra faktorer har haft betydelse för genomförandet såsom skrivningar i regleringsbrev, riktlinjer för tillgänglighet och bestämmelserna om enkelt avhjälpna hinder.

2.1.1 Allt fler myndigheter har upprättat handlingsplaner

Från 2003 till 2008 har andelen myndigheter som tagit fram en handlingsplan för tillgänglighetsarbetet ökat från 7 procent till 69 procent. År 2005 uppgav 21 procent av myndigheterna att de hade en färdig handlingsplan för arbetet med att förbättra tillgängligheten. Regeringen ansåg att andelen var för låg och förtydligade kraven i förordningen genom att formulera uppdrag i ett stort antal myndigheters regleringsbrev. År 2007 steg därmed andelen till 62 procent.

Handisams uppföljning av statliga myndigheters tillgänglighetsarbete har visat att arbete i enlighet med en handlingsplan har haft betydelse för genomförandet av tillgänglighetsarbetet. Myndigheter som har en handlingsplan har uppnått bättre tillgänglighet i de flesta avseenden. Exempelvis har myndigheter med handlingsplan i högre grad genomfört tillgänglighetsåtgärder på webbplatserna. Fler, 41 procent jämfört med 26 procent har utformat webbplatsen efter vägledningen för 24-timmarswebben. Ett annat exempel är att myndigheter med handlingsplan erbjuder personalen utbildning om tillgänglighet i större omfattning. Andelen myndigheter som har tagit fram grundläggande information på lättläst svenska är 43 procent bland de myndigheter som har en handlingsplan, jämfört med 29 procent för dem som saknar handlingsplan. Motsvarande andel för de myndigheter som har rutiner för att på begäran

ta fram material på lättläst svenska är 28 procent jämfört med 18 procent för de som saknar handlingsplan. Allra mest framträdande är att de myndigheter som har utarbetat en handlingsplan i högre utsträckning uppfyller kraven på tillgängliga lokaler.

2.1.2 Tillgänglighetsarbetets utveckling

Enligt Handisams riktlinjer för tillgänglighet, Riv Hindren, Tillgänglighetsfrågan bör tillgänglighet inkluderas som en aspekt i annat arbete, exempelvis i det systematiska arbetsmiljöarbetet, mångfaldsplanen och det systematiska brandskyddet. Andelen myndigheter som inkluderar tillgänglighet i det systematiska arbetsmiljöarbetet har ökat från 25 procent 2003 till 70 procent 2008. Andelen som gjort detsamma i mångfaldsplanen har ökat från 18 procent till 58 procent under samma period. År 2008 hade 58 procent av myndigheterna inkluderat frågorna i det systematiska brandskyddsarbetet.

Andelen myndigheter som ser till att kraven på tillgänglighet uppfylls vid anställningsintervjuer har ökat från 72 procent 2003 till 89 procent 2007. Andelen som överväger stöd och anpassningsåtgärder vid en anställning har ökat från 47 procent till 79 procent under samma tidsperiod.

Andelen myndigheter som sedan 2004 erbjuder anställda utbildning om tillgänglighetsfrågor har fördubblats. Trots detta är det bara en tredjedel som erbjuder utbildning. Av särskild vikt är kunskap om tillgänglighet hos personer i beslutande positioner. Har chefen genomgått utbildning så uppfyller myndighetens verksamhet, kommunikation, och webbplats krav på tillgänglighet i större utsträckning. Exempelvis erbjuder 70 procent av de myndigheter där chefen fått utbildning teckentolkning vid behov jämfört med 57 procent bland övriga myndigheter. Likaså har 47 procent installerat hörselteknisk utrustning i flera lokaler jämfört med 33 procent bland övriga myndigheter.

Även andelen myndigheter som har rutiner för att hantera klagomål på bristande tillgänglighet har ökat. Ökningen från 2003 till 2007 är 11 procentenheter, från 43 till 54 procent. Antalet myndigheter som utsett en tillgänglighetssamordnare har ökat likaså. År 2003 hade 38 procent av myndigheterna en tillgänglighetssamordnare, 2005 hade andelen ökat till 54 procent och 2008 hade 76 procent utsett en tillgänglighetssamordnare.

Omkring hälften av myndigheterna anger att de kan kommunicera via tecken- eller skrivtolkning om behov finns, andelen har ökat med cirka tio procentenheter sedan 2003. Andelen myndigheter som kan tillhandahålla hörselteknisk utrustning har ökat från 45 procent till 60 procent. Andelen myndigheter som har rutiner för att ta fram information på lättläst svenska har varit oförändrad under perioden 2003 till 2007. Endast en fjärdedel har rutiner för detta. Majoriteten av myndigheterna saknar även rutiner för att ta fram information i alternativa format. Endast 12 procent av myndigheterna uppger att de klarar samtliga av de kriterier som Verket för förvaltningsutveckling, Verva, ställt upp för att en webbplats ska anses tillgänglig.

Vid första mätningen 2003 hade 21 procent av de statliga myndigheterna haft kontakter med handikapporganisationer, andelen ökade till

38 procent 2007. År 2008 skedde dock en tillbakagång och endast 30 procent av myndigheterna angav att de hade en etablerad kontakt. Detta är den enda tillbakagången i myndigheternas arbete.

Vid den senaste mätningen av myndigheternas tillgänglighetsarbete genomfördes, 2008, hade 41 procent av myndigheterna inventerat tillgängligheten i sina lokaler fullständigt, endast 3 procent av myndigheterna hade ännu inte påbörjat inventering av sina lokaler. Knappt 15 procent av myndigheterna hade genomfört en fullständig inventering av sin kommunikation och 23 procent hade inventerat sin webbplats.

2.1.3 Öppna jämförelser

Regeringens ambition har varit att intensifiera tillgänglighetsarbetet och förbättra insynen i arbetet, inte minst för medborgarna. Handisam fick 2008 i uppdrag att redovisa resultatet av statliga myndigheters tillgänglighetsarbete som öppna jämförelser.

Redovisningen av resultaten presenteras på Handisams webbplats, www.handisam.se. Här redovisas hur enskilda myndigheter uppfyllt ett antal grundläggande tillgänglighetskriterier, kriterier inom information och tillgänglighet till myndighetens huvudbyggnad.

Myndigheternas tillgänglighet kan jämföras utifrån olika indelningar såsom typ av verksamhet t.ex. högskolor eller länsstyrelser, antalet anställda och hur mycket medborgarkontakt myndigheten har.

2.1.4 Sektorsmyndigheternas arbete

Sektorsmyndigheternas rapportering till Handisam visar att det inom ramen för sektorsansvaret tagits många initiativ och att det genomförts en mängd betydelsefulla åtgärder för en förbättrad tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning. Rapporteringen visar också på samarbete i tillgänglighetsarbetet inom och mellan sektorerna. Sektorsmyndigheternas särskilda ansvar har inneburit att frågor om tillgänglighet i ökad utsträckning inkluderas som en aspekt när verksamheter planeras och genomförs i de olika samhällssektorerna. Flera sektorsmyndigheter har lyckats integrera tillgänglighetsfrågorna i verksamheten på ett sådant sätt att de idag finns med som en naturlig del i det löpande arbetet.

Myndigheterna har arbetat på olika sätt beroende på att sektorerna ser olika ut och därmed också förutsättningarna för genomförandet. Arbetsätt som sektorsmyndigheter framhåller som framgångsrikt är interna satsningar för att öka kunskapen, informationssatsningar om tillgänglighet, samarbete och samråd, kartläggningar och utredningar, översyn av regleringen, tillsyn, ekonomisk styrning, riktlinjer och handböcker samt forskning och utveckling. Sektorsmyndigheternas rapporter vittnar om att mycket arbete pågår inom ramen för ansvaret. Flera myndigheter efterfrågar dock uppföljningsbara mål och nya verktyg för att komma vidare.

Mycket av arbetet med att skapa förutsättningar för delaktighet och jämlikhet för personer med funktionsnedsättning genomförs i kommuner och landsting. Ett exempel som lyftes fram i handlingsplanen är vikten av att personer med funktionsnedsättning kan delta i demokratiska processer. Regeringen kan konstatera att tillgängligheten förbättrats i kommuner och landsting under tiden för handlingsplanen. Bland annat arbetar allt fler kommuner med tillgänglighetsfrågor i sin planering och i genomförandet av verksamheter.

Många kommuner har också börjat att mer strukturerat erbjuda medborgarna information om tillgängligheten i olika verksamheter inom kommunen. Idag arbetar drygt 60 av landets 290 kommuner med någon form av databas för att systematiskt förse medborgarna med tillgänglighetsinformation. Storleken och omfattningen på dessa satsningar varierar stort. Flera inbegriper exempelvis information om tillgängliga lokaler, butiker, fritids- och kulturenämningar och tillgänglig kollektivtrafik. Exempelvis Västra Götalands län och Stockholm kommun har gjort stora investeringar inom området.

Allt fler kommuner arbetar aktivt med att förbättra tillgängligheten. I Boverkets bostadsmarknadsenkät uppgav 54 procent av kommunerna 2008 att tillgänglighet i bostadsområden var en särskilt aktuell fråga i kommunen, jämfört med 35 procent 2003. När det gäller offentlig miljö angav 70 procent av kommunerna tillgänglighet som en särskilt viktig fråga att arbeta med 2008, jämfört med 54 procent 2003.

I en undersökning som genomfördes av Sveriges Kommuner och Landsting, förkortas SKL, 2008 framkom att så gott som samtliga kommuner som svarade på enkäten samverkar med handikapporganisationer. Fyra av fem kommuner hade en tillgänglighetsplan och 94 procent av kommunerna angav att de har ett formaliserat handikappråd. I de kommuner där det finns en tillgänglighetsplan eller motsvarande hade 89 procent av handikappråden medverkat eller gett synpunkter på planen. Över 90 procent av planerna har antagits eller reviderats under tiden för handlingsplanen. I cirka 60 procent av kommunerna fanns rutiner för att påtala brister gällande tillgänglighet.

En viktig utgångspunkt i det initiativ regeringen tog inom ramen för tillgänglighetsstrategin "Enkelt avhjälpt" var att stärka samarbetet med kommunerna och landstingen. SKL står bakom strategin och åtog sig därmed att i sin verksamhet på olika sätt inkludera ett tillgänglighetsperspektiv. Arbetet har gett avtryck och på olika sätt åstadkommit att frågor om tillgängligheten för personer med funktionsnedsättning blivit synligare i förbundets initiativ. SKL har även uppmärksammat de olika initiativ och insatser som görs bland dess medlemmar och har varit en strategisk samverkanspart i flertalet av de regeringsuppdrag som under de senaste åren lagts med syfte att stimulera tillgänglighetsarbetet i kommuner och landsting. Inom ramen för ett regeringsuppdrag 2008 har Handisam och SKL inlett en försöksverksamhet med syfte att kunna göra jämförelser mellan kommuner vad gäller tillgänglighet. Försöket har ännu endast genomförts i begränsad skala men har utformats för att kunna spridas till fler kommuner och bidra till att öka takten och kvalitén i arbetet för ökad tillgänglighet.

I slutet av 2005 antogs den nya vallagen (2005:837). Lagen trädde i kraft den 1 januari 2006 och anger att kommuner måste använda en vallokal som är tillgänglig för väljare med fysisk funktionsnedsättning. Undantag får bara ske om kommunen inte kan använda en lokal som är tillgänglig. Om kommunen planerar att använda en otillgänglig lokal måste det ske i samråd med länsstyrelsen innan beslut tas.

I handlingsplanen lyfts vikten av att personer med funktionsnedsättning ges ökade möjligheter och förutsättningar att delta i utformandet av den kommunala demokratin fram. I demokratipropositionen från 2002 Demokrati för det nya seklet (prop. 2001/02:80) föreslog därför den dåvarande regeringen ett tillägg i kommunallagen gällande förtroendevalda med funktionsnedsättning. Tillägget slog fast att kommuner och landsting ska verka för att förtroendevalda med funktionsnedsättning kan delta i handläggningen av ärenden på samma sätt som andra förtroendevalda. Under 2006 fick Handisam ett uppdrag att undersöka om de nya bestämmelserna lett till att tillgängligheten i det politiska livet i kommuner och landsting förbättrats. I redovisningen framkom att många kommuner arbetat med tillgänglighet men att det fortfarande fanns hinder för full delaktighet. Redovisningen visade att ungefär två tredjedelar av förtroendevalda i kommun- och landstingsfullmäktige ansåg att personer med funktionsnedsättning i stort sett alltid blir jämlikt behandlade i sitt arbete. Ungefär hälften av de förtroendevalda ansåg att åtgärder för att förbättra tillgängligheten uppmärksammas generellt vid planering av verksamheten. En femtedel uppgav att de inte alls eller bara ibland eller bara för vissa handlingar kan få dem i önskat alternativt format.

I undersökningen framkom även att kommunerna i hög utsträckning hade inventerat sina lokaler med avseende på tillgänglighet. Hela 80 procent av kommunerna och 92 procent av landstingen hade inventerat samtliga lokaler som används vid sammanträden i fullmäktige ur ett tillgänglighetsperspektiv. Bland kommunerna hade 44 procent vidtagit åtgärder i lokalerna för att förbättra tillgängligheten under tiden för handlingsplanen. Motsvarande andel bland landstingen var 64 procent.

Fyra av tio kommuner och åtta av tio landsting hade podium som kan nås av förtroendevalda som använder rullstol, 93 procent av kommunerna/landstingen hade hörselteknisk utrustning i rummet där fullmäktige sammanträder.

2.2.2 Enkelt avhjälpna hinder

Enligt plan- och bygglagens (1987:10) bestämmelser om planläggning av mark, vatten och byggande ska kommunerna främja en samhällsutveckling med jämlika och goda sociala levnadsförhållanden och en god och långsiktigt hållbar livsmiljö för människor i dagens samhälle och för kommande generationer.

Boverket gav 2003 ut föreskrifter och allmänna råd (BFS 2003:19) om undanröjande av enkelt avhjälpna hinder till och i lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser. På regeringens uppdrag har Boverket 2005 och 2007 redovisat en uppföljning och utvärdering av

kommunernas tillämpning av föreskrifterna. Boverkets slutsats i rapporterna är att lagstiftningen och föreskrifterna har underlättat och påskyndat arbetet med att göra miljön tillgänglig, men att det på många håll saknats kunskap och kännedom om reglerna. Uppföljningen från 2007 visade att cirka 9 procent av fastighetsägarna hade åtgärdat samtliga hinder och att 38 procent hade åtgärdat hälften av hindren eller mer, vilket var en knapp fördubbling jämfört med 2005. Två tredjedelar av alla fastighetsägare räknade med att klara målsättningen fram till 2010.

Uppföljningen visade att det fanns behov av information, hälften av alla fastighetsägare saknade kännedom om föreskrifternas innehåll. Boverkets slutsats var att de informationsinsatser som har gjorts varit rätt riktade men att omfattningen av insatserna till fastighetsägarna borde öka.

Regeringen har uppmärksammat behovet och i strategin, Enkelt avhjälp, som togs fram i samarbete med Sveriges Kommuner och Lands-ting under 2008, är enkelt avhjälpna hinder ett av tre prioriterade områden. För att få en kompletterande bild av tillgänglighetsarbetet och arbetet med att avhjälpa hinder genomförde SKL en enkätundersökning riktad till kommunerna.

Undersökningen visade att majoriteten kommuner, 89 procent av de som besvarade enkäten, hade åtgärdat mindre än hälften av hindren i utemiljön. De större kommunerna hade i störst utsträckning inventerat och åtgärdat hindren. Särskilda medel avsatt i budget för åtgärdande av enkelt avhjälpna hinder fanns i drygt 60 procent av kommunerna. Hälften av kommunerna uppgav att samtliga enkelt avhjälpna hinder i utemiljön kommer att vara åtgärdade 2012 och ytterligare 40 procent uppgav att de kommer att vara åtgärdade 2015. I 74 procent av kommunerna fanns en person anställd med ett formellt, övergripande och samordnat ansvar för tillgänglighetsfrågorna i utemiljön.

Cirka 60 procent av kommunerna hade särskilt avsatta medel för åtgärdande av enkelt avhjälpna hinder i innemiljön. Avseende arbetet att avhjälpa hinder i innemiljön svarade 64 procent av de kommuner som deltog i undersökningen att de åtgärdat mindre än en fjärdedel och 74 procent uppgav att de kommer att ha åtgärdat mer än tre fjärdedelar 2010. Nästan 70 procent av kommunerna ansåg att de kommer att ha åtgärdat samtliga enkelt avhjälpna hinder i innemiljön 2012 och 97 procent att de kommer att ha åtgärdat samtliga hinder 2015.

I 75 procent av kommunerna fanns en person anställd med ett formellt, övergripande och samordnat ansvar för tillgänglighetsfrågorna i innemiljön.

På frågan om kommunerna ställer tillgänglighetskrav när de hyr in sig i lokaler dit allmänheten avses ha tillträde och som ägs av icke kommunala fastighetsägare, svarade 89 procent av kommunerna att de gör det ofta eller ibland.

2.2.3 Bygglov och tillsyn

Nära samtliga kommuner, 95 procent av de kommuner som besvarade enkäten från SKL, uppgav att byggnadsnämnden tar upp tillgänglighetsfrågor med byggherren i samband med en bygganmälan för lokaler dit

allmänheten har tillträde. Byggnadsnämnden ställer även krav på att enkelt avhjälpna hinder i befintliga lokaler ska åtgärdas i samband med tillbyggnad eller om användningen ändras. Nära samtliga kommuner, 97 procent av kommunerna, svarade att de verifierar tillgänglighetsfrågorna i kontrollplanen ofta eller ibland, det vill säga att tillgänglighetsfrågorna kontrolleras på samma sätt som exempelvis brandskydd eller bärighet.

Kommunal tillsyn av enkelt avhjälpna hinder gentemot ägare av lokaler dit allmänheten har tillträde uppgavs ske i 76 procent av kommunerna. Av dessa var det 28 procent som gör det på eget initiativ. Övriga gör det efter påpekande från allmänheten.

2.2.4 Bostäder

Att ansvara för bostadsförsörjningen är ett kommunalt ansvar där tillgänglighetsarbetet har stor betydelse. Enligt bostadsförsörjningslagen (2000:1383) ska varje kommun planera bostadsförsörjningen i syfte att skapa förutsättningar för alla i kommunen att leva i goda bostäder och för att främja att ändamålsenliga åtgärder för bostadsförsörjningen förbereds och genomförs.

Enligt Boverkets sammanställning av bostadsanpassningsbidrag har antalet beviljade bidrag ökat de senaste åren. Under 2008 beviljades cirka 75 000 bostadsanpassningsbidrag. Antalet bidrag under 2006 uppgick till 67 200. Bostadsanpassningsbidrag per tusen invånare uppgick 2008 till en kostnad av 107 kronor per invånare i kommunen. Det är mycket stor spridning kommunerna emellan. Sammanlagt beviljat belopp per invånare varierade mellan 18 och 353 kronor.

Merparten av bostadsanpassningsbidragen avser små belopp, 61 procent av bidragen är på mindre än 5 000 kronor och bara cirka 2 procent överstiger 100 000 kronor. I genomsnitt avslås knappt 3 procent av ansökningarna. I 10 procent av fallen beror avslaget på att fastighetsägaren inte lämnat sitt medgivande.

Andelen kommuner som har brist på bostäder med särskild service har ökat under tiden för handlingsplanen. År 2003 hade hälften av kommunerna brist på bostäder med särskild service. Ungefär hälften, 47 procent, täckte behovet. År 2008 hade andelen med brist på bostäder med särskild service ökat till två tredjedelar och en tredjedel, 32 procent, täckte behovet. År 2009 var det fortsättningsvis två av tre kommuner som anger att de har brist på bostäder med särskild service. Andelen som anger att behovet är täckt hade ökat till 38 procent.

Ett avgörande hinder för många personer som förvärvar eller har en funktionsnedsättning är då flervåningshus saknar hiss. Under 2004 avsatte den dåvarande regeringen 30 miljoner kronor till ett så kallat hissbidrag. Syftet var främst att stimulera hissinstallation i befintliga flerfamiljshus och därmed öka tillgängligheten. Bidrag gavs för installation av hiss eller annan lyftanordning i flerbostadshus i samband med underhåll, om-, till- eller påbyggnad av hus som hade minst tre våningar. Bidrag lämnades med ett belopp som motsvarade en fjärdedel av kostnaden för installationen, dock högst med 250 000 kronor. En förutsättning för att få del av bidraget var att även andra åtgärder för att

2.2.5 Sektorsansvar

Konsumentverket är sektorsmyndighet för handikappolitiken och har under tiden för genomförandet formulerat nya övergripande mål för arbetet. Åtgärder har formulerats till varje mål och uppdaterats inför varje budget och verksamhetsår. Nuvarande mål är ökad tillgänglighet för konsumenter till marknader, fler användbara produkter och tjänster samt ökad kunskap om funktionsnedsättning och funktionshinderfrågor hos anställda på Konsumentverket, konsumentvägledare, samhällsvägledare, budget- och skuldrådgivare samt hos ansvariga inom detaljhandel. Ett exempel på arbetet mot målen är att Konsumentverket under 2008 och 2009 har genomfört utbildningar om funktionshinderfrågor och tillgänglighet som varit obligatoriska för all personal.

Konsumentverket har även arbetat i projekt som syftar till att öka tillgängligheten för konsumenter. I ett samarbetsprojekt med Västra Götalandsregionen, Hjälpmedelsinstitutet, Föreningen för landsbygds-handelns främjande och en handlare har en webbuttbildning "Butik för alla" tagits fram. Utbildningen ger konkreta tips om hur en butik kan göras mer tillgänglig. Konsumentverket har deltagit i Västra Götalandsregionens arbete med att ta fram och revidera "Riktlinjer för tillgänglighet till butiker".

Konsumentverket har även finansierat ett utvecklingsprojekt tillsammans med Reumatikerförbundet om lättöppnade förpackningar. Arbetet har lett fram till ett europeiskt standardiseringsprojekt som drivs med Konsumentverket som ordförande. Konsumentverket har också bidragit ekonomiskt till standardiseringsarbetet "Bildsymboler för många fler".

Ett handikappråd med representanter från konsument- och handikapporganisationer har funnits med som ett stöd i arbetet.

2.3 Kollektivtrafik och transporter

Staten har sedan länge haft ambitionen att kollektivtrafiken ska vara tillgänglig för personer med funktionsnedsättning. Lagen (1979:558) om handikappanpassad kollektivtrafik stiftades redan 1979. Vid riksdagens behandling av regeringens proposition Infrastrukturinriktning för framtida transporter (prop. 1996/97:53) beslöts att minst 1,5 miljarder kronor skulle avsättas som statsbidrag till åtgärder för att göra kollektivtrafiken tillgänglig för personer med funktionsnedsättning. Av detta belopp användes 1,2 miljarder under åren 1998-2004 till att bland annat göra fordon, terminaler och hållplatser tillgängliga för personer med funktionsnedsättning.

I handlingsplanen konstaterades att behovet av åtgärder för ökad tillgänglighet trots tidigare insatser ännu var påtagligt, framförallt inom kollektivtrafiken. Den dåvarande regeringen slog därför fast att tillgängligheten till transportsystemet fortlöpande skulle förbättras och att

tillgänglighet skulle beaktas vid all planering och upphandling av infrastruktur, färdmedel, trafik och övriga tjänster. Arbetet skulle ha som mål att kollektivtrafiken borde vara tillgänglig för personer med funktionsnedsättning senast 2010. Regeringen beslutade att det även skulle vara ett transportpolitiskt etappmål att kollektivtrafiken ska vara tillgänglig till 2010.

Med anledning av att handlingsplanen antogs fick myndigheterna på transportområdet en rad uppdrag. Rikstrafiken fick i uppgift att utreda förutsättningarna för ett nationellt nät av tillgänglig kollektivtrafik samt att utarbeta en plan för hur och när förändringarna måste genomföras fram till 2010. Uppdraget konkretiserades i projektet Hela Resan, i vilket de flesta nationella aktörer på kollektivtrafikens område deltog. Projektet avslutades 2003.

2.3.1 Nationell kraftsamling

Regeringen gav efter riksdagens behandling av proposition Moderna transporter (prop. 2005/2006:160) i uppdrag till Vägverket och Banverket att gemensamt leda en nationell kraftsamling för att göra kollektivtrafiken användbar för personer med funktionsnedsättning senast 2010. Inom ramen för kraftsamlingen skulle berörda aktörer inom statlig, kommunal och privat sektor enas om att koncentrera och samordna sina insatser på en begränsad men sammanhängande del av trafiksystemen. I detta prioriterade nät skulle infrastruktur som stationer, bussterminaler och hållplatser samt fordon, trafik och övrig service vara av hög kvalitet och användbara för alla. Det prioriterade nätet borde sedan successivt utvidgas.

Berörda transportmyndigheter redovisade 2007 inom ramen för arbetet med nationellt handlingsprogram för kollektivtrafikens långsiktiga utveckling, Koll framåt, hur det prioriterade nätet borde se ut 2010. Banverket menade att 150 stationer borde vara tillgängliga till dess. Så sent som 2008 var dock endast en station anpassad enligt gällande föreskrifter. I syfte att påskynda arbetet öronmärkte regeringen 150 miljoner kronor, som har adderats till de medel Banverket tidigare avsatt för detta ändamål. Vid utgången av 2010 kommer minst 40 stationer att vara tillgängliga för alla, vilket är markant fler jämfört med ingen kraftsamling genomförts.

2.3.2 Sektorsansvar

Banverket, Sjöfartsverket, Transportstyrelsen och Vägverket har haft sektorsansvar inom transportsektorn. I budgetpropositionen för 2010 (prop. 2009/10:1) konstaterar dock regeringen att det genom inrättandet av det nya Trafikverket inte längre finns skäl för sådana trafikslags-specifika uppgifter. Regeringen avser därmed, som föreslås av Trafikverksutredningen (SOU 2009:31), att ersätta begreppet sektorsansvar med tydliga uppdrag och styrmedel som regeringen definierar utifrån gällande lagstiftning.

Myndigheterna inom transportsektorn har samarbetat i stor utsträckning och har genomfört gemensamma projekt och uppdrag. I 2009 års regleringsbrev gav regeringen Banverket, Sjöfartsverket, Transportstyrelsen och Vägverket i uppdrag att definiera arbetet med etapp 1 i det prioriterade nätet, det trafiknät som ska vara användbart för personer med funktionsnedsättning senast 2010. Myndigheterna redovisade uppdraget i maj 2009 och regeringen beräknas besluta om planen under första halvåret 2010. Regeringen beslutade även 2009 att ge berörda myndigheter i uppdrag att som en del av arbetet med att ta fram förslag till en nationell plan för den statliga transportinfrastrukturen beskriva hur det prioriterade nätet successivt bör utvecklas under perioden 2010–2021. Uppdraget redovisades i september 2009 och regeringen fattade i mars 2010 beslut om en nationell plan.

Regeringen gav 2008 en utredare i uppdrag att föreslå ny lagstiftning på kollektivtrafikområdet. I direktivet till utredaren angavs att nya styrmedel kan behöva införas i syfte att göra kollektivtrafiken användbar för alla. I utredarens uppdrag ingick att lämna förslag på hur särskilda rättigheter för personer med funktionsnedsättning bör utformas. I det arbetet skulle utredaren ta hänsyn till förekomsten av ekonomiska och andra styrmedel för att öka kollektivtrafikens tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning. Utredaren avrapporterade uppdraget med två betänkanden under 2009. Regeringen har för avsikt att besluta om lagrådsremiss om ny kollektivtrafiklag. I lagrådsremissen lämnas förslag till lagändringar för att modernisera lagen och anpassa den till EU:s nya regelverk på området.

Riksdagen beslutade 2009 om transportpolitikens målstruktur och fastslog de två översta nivåerna. Regeringen har under funktionsmålet för tillgänglighet beslutat att en precisering bör vara att transportsystemet utformas så att det är användbart för personer med funktionsnedsättning. I denna precisering ingår kollektivtrafiken som en delmängd.

2.3.3 Tillgängligheten inom lokal och regional kollektivtrafik

Trots luckor i uppföljningen inom transportområdet kan regeringen konstatera att utvecklingen gått framåt och att andelen tillgängliga transporter ökar. Exempelvis har andelen tillgängliga bussar, spårvagnar och tåg inom lokal och regional kollektivtrafik vilket är ett ansvar för trafikhuvudmannen i varje län. Av den Internetbaserade databasen FRIDA som utvecklats av Västrafik och Nordic Port framgår att andelen fordon med låggolv i trafikhuvudmännens trafik ökat från 57 procent 2006 till 61 procent 2009. Andelen fordon som har ramp eller lift ökade under samma period från 43 procent till 61 procent. År 2008 hade 59 procent av busshållplatserna på kommunens vägnät inventerats med avseende på tillgänglighet. I var tionde kommun ligger ansvaret för detta på trafikhuvudmannen. Av dessa hade mer än hälften inventerat i stort sett alla hållplatser. Av de kommuner som åtgärdat hållplatser hade 34 procent åtgärdat mindre än en fjärdedel av hållplatserna och 18 procent hade åtgärdat mer än tre fjärdedelar av hållplatserna.

Trots att det går att se en positiv utveckling inom vissa delar av transportområdet finns mycket kvar att göra inom kollektivtrafiken.

Svensk Kollektivtrafik genomför regelbundet en kvalitets- och attitydundersökning, Kollektivtrafikbarometern. Undersökningen visar att andelen personer som anser att de sett förbättringar i kollektivtrafiken för personer med funktionsnedsättning har varit runt 25 procent under perioden 2001 till 2009. Andelen som inte har uppmärksammat några förbättringar har legat på drygt 40 procent.

Många personer med funktionsnedsättning använder färdtjänst och är beroende av att den fungerar. Allteftersom kollektivtrafiken blir mer tillgänglig kan antalet personer som är beroende av färdtjänst antas minska. Enligt en undersökning som utredningsinstitutet Handu genomförde 2005 anser fyra av fem personer som använder färdtjänst att de kan resa på det sätt och i den utsträckning de önskar. Av dem som beviljats färdtjänst uppger dock 7 procent att de inte har råd att använda färdtjänst i den utsträckning de önskar.

2.4 Bostäder och fysisk miljö

I handlingsplanen aviserades mål om förbättrad tillgänglighet i lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser. Det konstaterades att många av de fysiska hinder som finns i samhället är enkelt avhjälpta. Därmed sattes målet att dessa hinder skulle undanröjas under tiden för handlingsplanen. Arbetet med att avhjälpa hindren har gått i en positiv riktning, men utvecklingen har dessvärre gått långsammare än förväntat. Boverket har i sin rapport ”Tydligare bestämmelser om enkelt avhjälpta hinder” lyft fram att kunskapen om reglerna måste öka hos de aktörer som är ansvariga för att åtgärda hindren. Regeringen har uppmärksammat att arbetet bör intensifieras och har gjort stora satsningar för att öka takten.

2.4.1 Enkelt avhjälpta hinder

Efter förslag från regeringen beslutade Riksdagen om ett tillägg i 17 kap. 21 a § plan- och bygglagen (1987:10; PBL). Där regleras att enkelt avhjälpta hinder mot tillgänglighet och användbarhet för personer med nedsatt rörelse- och orienteringsförmåga ska undanröjas i byggnader som innehåller lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser (prop. 2000/01:48). Regeringen införde även ett bemyndigande i 17 kap. 22 § PBL och 5 § plan- och byggförordningen (1987:383) i syfte att ge Boverket möjlighet att precisera bestämmelserna om enkelt avhjälpta hinder i föreskrifter och allmänna råd. Föreskrifterna om enkelt avhjälpta hinder trädde i kraft den 1 december 2003.

Boverket har på regeringens uppdrag 2005 och 2007 redovisat en utvärdering och uppföljning av tillämpningen av föreskrifterna om enkelt avhjälpta hinder. Boverkets slutsats i rapporterna var att lagstiftningen och föreskrifterna underlättar och påskyndar arbetet med att göra miljön tillgänglig, men att det fortfarande saknas kunskap och kännedom om reglerna. Boverket menade att de informationsinsatser som har gjorts är rätt riktade men att den totala informationsmängden till fastighetsägarna bör öka.

Regeringen aviserade därför sammanlagt 12 miljoner kronor till en informationskampanj om enkelt avhjälpna hinder. Boverket gavs i uppdrag att tillsammans med Sveriges Kommuner och Landsting, förkortas SKL, och i samråd med länsstyrelserna under 2009 och 2010 bedriva en uppsökande informationsverksamhet om enkelt avhjälpna hinder, riktat till kommuner och fastighetsägare. Uppdraget slutredovisas senast den 31 december 2010.

På uppdrag av regeringen genomför även Boverket under 2008–2010, tillsammans med SKL och länsstyrelserna, en satsning på en allmänt bättre kompetens för plan- och bygglagens tillämpning med seminarier, workshop och en särskild webbplats för deltagarna (www.pbldirekt.se). Frågan gäller hur olika nationella mål och strategier förs vidare till länsstyrelserna och hur statens intentioner förs vidare till den kommunala nivån.

De senaste åren har ett stort antal utredningar, däribland PBL-kommitténs betänkande Får jag lov? Om planering och byggande (SOU 2005:77), Byggprocessutredningens betänkande Bygg helt enkelt (SOU 2008:68) och Boverkets rapport Tydligare bestämmelser om enkelt avhjälpna hinder, lagts på plan- och byggområdet. På grund av en omfattande omstrukturering av lagen tillsammans med ett stort antal nya förslag i plan- och bygglagen håller en ny plan- och bygglag på att tas fram inom Regeringskansliet. De förslag som har bäring på tillgängligheten är bland annat att förslag om att kravet på tillgänglighet ska bedömas redan i bygglovet och att en allmän skrivning om tillgänglighet införts i kapitlet om allmänna och enskilda intressen. Skrivningen innebär att tillgänglighetsaspekten alltid ska beaktas vid all planläggning. Reglerna kring enkelt avhjälpna hinder har förtydligats och föreslås skärpas både vad gäller kriterierna för bedömningen om ett hinder ska anses vara enkelt avhjälpna och för tidpunkten för avhjälpandet. Propositionen beräknas läggas i mars 2010. Sammantaget kommer de förslag som berör tillgängligheten tillsammans med skärpta tillsynsregler att leda till att tillgänglighetsfrågorna får större tyngd i lagstiftningen.

2.4.2 Boverkets byggregler – BBR

Boverket har fortlöpande arbetat med översyn av Boverkets byggregler (BBR). Avsnitt 3 om Tillgänglighet, bostadsutformning, rumshöjd och driftutrymmen har reviderats och nya regler trädde i kraft den 1 juli 2008. I arbetet har en mängd representanter för olika intressenter, brukargrupper, fastighetsägare, projektörer, tillverkare, kommuner och länsstyrelser medverkat som referensgrupper, expertgrupper och remissinstanser. För tillgänglighet till byggnad gäller numera att huvudentré ska kunna användas av alla, och att tunga dörrar ska kunna öppnas av alla och bör därför ha automatiska dörröppnare. Större samlingslokaler ska vara tillgängliga inklusive podier och scener och receptioner ska utrustas med teleslinga eller annan teknisk lösning för hörbarhet.

För att tillgänglighetsfrågorna ska beaktas i planeringsprocessen krävs agerande både från kommun och från länsstyrelse. Allt fler kommuner arbetar med att beakta tillgänglighetsfrågorna vid framtagande av detaljplan, fördjupad översiktsplan och översiktsplan. Länsstyrelsen granskar genomförandet i samband med samråd och utställning. I syfte att höja kunskaperna hos kommuner och andra aktörer på området har flera länsstyrelser i samverkan med berörda myndigheter och organisationer genomfört seminarium om tillgänglighet i byggnader och den fysiska miljön.

Regeringen gav 2005 länsstyrelserna i uppdrag att till Boverket redovisa sina erfarenheter från tillämpningen av regelverket på byggområdet, hur tillsynen av kommunerna bedrivits och vilka insatser som gjorts för att utveckla samarbetet med kommunerna. Av de 20 länsstyrelser som redovisade uppdraget till Boverket, hade 18 särskilt inriktat sin redovisning på kommunernas tillsyn av kraven om undanröjande av enkelt avhjälpna hinder. Av länsstyrelsernas redovisningar framgår att kommunerna fått få anmälningar om enkelt avhjälpna hinder och att ingen kommun har ingripit enligt plan- och bygglagen mot ägare som underlåtit att undanröja enkelt avhjälpna hinder. Antalet anmälningar har ökat efter att kommunerna har genomfört informationsinsatser. Många länsstyrelser menar dock att Boverkets informationsinsatser lett till att kännedomen och kunskapen om kraven ökat.

Länsstyrelserna fick samma år, 2005, i uppgift att redovisa hur myndigheten inom ramen för det ordinarie arbetet kan medverka till att samhället blir mer tillgängligt. Av redovisningarna framkom att länsstyrelserna i allt större utsträckning arbetar med tillgänglighet. Flertalet länsstyrelser har samarbetat med Boverket avseende enkelt avhjälpna hinder.

2.4.4 Sektorsansvar

Boverket har sektorsansvar för handikappfrågor inom sitt verksamhetsområde. Inom ramen för sitt sektorsansvar redovisade Boverket 2002 förslag till etappmål. Målen reviderades 2004. Boverkets etappmål omfattar bl.a. information och kommunikation om tillgänglighet, stöd till kommunerna i arbetet med att ta fram tillgänglighetsanalyser, fungerande hantering av bostadsanpassningsbidraget och ökad dialog med utbildningar som har betydelse för den byggda miljön. Boverket har arbetat mot etappmålen utifrån en handlingsplan. Boverket konstaterar i flera rapporter att frågor om tillgänglighet har kommit att uppmärksammas allt mer under tiden för handlingsplanen och att de allt oftare ingår som en naturlig del i processer och genomföranden. Samtidigt har arbetet med enkelt avhjälpna hinder gått långsammare än målsättningen i handlingsplanen.

Ansvaret för förskoleverksamhet, skolbarnsomsorg, skola och vuxenutbildning vilar i stor utsträckning på kommuner och enskilda huvudmän. Regeringen har under perioden tagit initiativ till flera reformer för att generellt höja kvaliteten och se till att alla barn och elever får det stöd de behöver. Utvecklingen har under perioden för handlingsplanen varit positiv, även om det återstår problem med t.ex. tillgänglighet och möjligheten till särskilt stöd.

Sedan 2000 har antalet studenter med funktionsnedsättning ökat kraftigt inom svensk högre utbildning. Till stor del kan ökningen tillskrivas en kraftig expansion av sektorn, men även de ökade resurser som avsatts för att tillgodose de behov som finns för att personer med funktionsnedsättning ska kunna påbörja och klara en högre utbildning. Dessutom har lagar antagits som tryggar möjligheter för personer med funktionsnedsättning att antas till och genomföra högre utbildning.

2.5.1 Sektorsansvar

Statens skolverk har utsetts till sektorsmyndighet för förverkligandet av de handikappolitiska målen inom sitt verksamhetsområde; förskoleverksamhet, skolbarnsomsorg, skola och vuxenutbildning. Myndighetsstrukturen inom sektorn har förändrats under tiden för implementeringen av handlingsplanen. Skolverket är även fortsättningsvis sektorsmyndighet. Sedan 2008 samverkar Skolverket med Statens skolinspektion och Specialpedagogiska skolmyndigheten för att nå de handikappolitiska målen.

I stället för etappmål har arbetet inom sektorn styrts av en handlingsplan med en åtgärd och nio insatser som togs fram av Skolverket och fastställdes av regeringen. Åtgärden gällde från 2004 och innebar att införa krav på redovisning av situationen för barn, unga och vuxna med funktionsnedsättning i kommunernas kvalitetsredovisningar.

2.5.2 Förändringar inom förskola, skola och vuxenutbildning

Den nuvarande skollagen (1985:1100) trädde i kraft i mitten av åttiotalet. Eftersom området genomgått flera genomgripande förändringar sedan dess, finns nu behov av en modernisering av lagen. Regeringen beslutade i december 2009 att remittera ett förslag till ny skollag till lagrådet. Regeringen avser lämna en proposition till riksdagen våren 2010. I förslaget till ny skollag finns bl.a. tydligare skrivningar om skolans ansvar vid åtgärdsprogram för barn i behov av särskilt stöd. Under 2009 har riksdagen dessutom beslutat om regeringens förslag till tydligare mål och kunskapskrav i grundskolan med motsvarande skolformer (prop. 2008/09:87) samt reformering av gymnasieskolan och gymnasial vuxenutbildning (prop. 2008/09:199).

I propositionen Nya skolmyndigheter (prop. 2007/08:50) konstaterade regeringen att det fanns gränsdragningsproblem mellan skolmyndigheterna i arbetet med utbildning för elever med funktionsnedsättning.

Inrättandet av en gemensam myndighet skulle enligt regeringen ses som ett sätt att öka tydligheten för elever, vårdnadshavare, skolor och kommuner i statens specialpedagogiska stöd. Den 1 juli 2008 inrättades därför Specialpedagogiska skolmyndigheten, förkortas SPSM.

SPSM erbjuder råd och stöd till kommuner och andra huvudmän, betalar ut statsbidrag, samt stöder produktion och anpassning av läromedel för elever med funktionsnedsättning. Myndigheten är även huvudman för den statliga specialskolan.

Från 2006 infördes barn- och elevskyddslagen, en lag om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever i förskoleverksamhet, skolbarnsomsorg, grund- och gymnasieskolan samt den kommunala vuxenutbildningen. Från och med den 1 januari 2009 fördes bestämmelserna om diskriminering i barn- och elevskyddslagen över till den nya diskrimineringslagstiftningen. I den nya lagstiftningen omfattar diskrimineringsförbudet alla utbildningsanordnare. Den 1 april 2006 inrättades Barn och elevombudet för likabehandling inom Statens skolverk. Ombudet skulle utföra de uppgifter som enligt barn- och elevskyddslagen skulle ombesörjas av Statens skolverk när det gällde att tillvarata barns och elevers enskilda rätt. I samband med inrättandet av Statens skolinspektion den 1 oktober 2008, inrättades ombudet inom denna myndighet och bytte samtidigt namn till Barn- och elevombudet.

2.5.3 Bättre möjlighet till stöd i skolan

Sedan 1993 har andelen elever som är nöjda med möjligheterna till extra hjälp och stöd ökat betydligt. En majoritet av eleverna i de högre årskurserna i grundskolan och gymnasiet, åtta av tio, var enligt Skolverkets senaste attitydundersökning 2006, mycket eller ganska nöjda med möjligheterna till extra hjälp och stöd. Bland elever i årskurs 7–9 svarade nästan fem av tio att möjligheten var mycket bra. Av gymnasieeleverna svarade fyra av tio detsamma.

Andelen lärare som ansåg att elevernas möjlighet att få extra stöd är dålig har minskat med 39 procent från 1997 till 2006. År 2006 ansåg en av tre lärare att elevers möjlighet att få extra stöd är dålig. Hälften av lärarna ansåg att elevernas möjlighet att vid behov få extra stöd fungerar bra.

I attitydundersökningen som genomfördes 2006 har lärarna gett sin bild av skolans tillgång till speciallärare och specialpedagoger. Hälften av lärarna ansåg att tillgången är mycket eller ganska bra medan tre av tio svarade att den är ganska eller mycket dålig.

Åtta av tio lärare ansåg att de har tillräcklig kunskap och kompetens för att upptäcka elever i behov av särskilt stöd. Andelen lärare som ansåg att de har tillräcklig kunskap och kompetens för att upptäcka elever i behov av särskilt stöd har legat på samma andel 2003 och 2006. De lärare som huvudsakligen undervisar i grundskolan ansåg i högre grad än lärare som arbetar i gymnasieskolan att den egna kunskapen är tillräcklig för att upptäcka elever i särskilt behov av stöd (85 respektive 72 procent).

Knappt sex av tio ansåg dock att de har tillräcklig kompetens för att stödja dessa elever. Andelen lärare som ansåg att de har kompetens att

stödja eleverna hade ökat med 20 procent sedan föregående undersökning 2003. Skr. 2009/10:166

Andelen som ansåg att de lyckas mycket eller ganska bra med att utgå från varje enskild elevs behov i lärandet hade ökat från 56 procent 2000 till 70 procent 2006. Knappt en av tio svarade att de lyckas mycket eller ganska dåligt med detsamma 2006.

Resultaten visar på skillnader avseende skolform och årskurser. Ju yngre elever lärarna undervisar desto större andel av lärarna ansåg att de lyckas utgå från varje enskild elevs behov. Av lärarna som har sin huvudsakliga undervisning i årskurs 1–3 var det 88 procent som ansåg att de lyckas mycket eller ganska bra med att utgå från varje enskild elevs behov. Av lärarna som huvudsakligen undervisar i årskurs 4–6 ansåg 73 procent att de lyckas bra med detta. Motsvarande andel bland lärare i årskurs 7–9 och i gymnasieskolan var 63 procent.

2.5.4 Tillgänglighet i grund- och gymnasieskolor

Skolverket har på regeringens uppdrag inventerat den fysiska tillgängligheten till grund- och gymnasieskolors lokaler. I rapporten konstateras att det i många skolor förekommer brister som kan försämra förutsättningarna, eller i vissa fall omöjliggöra skolgång, för vissa elever med funktionsnedsättning. Samtidigt pågår en positiv utveckling av skolors fysiska tillgänglighet. I rapporten konstateras också att kunskapen om tillgänglighet är otillräcklig på flera nivåer i skolsystemet och att vissa av de brister som enkätstudien visar på torde vara enkla att åtgärda.

Många skolor rapporterade att de skulle behöva vidta åtgärder för att bli tillgängliga för personer som använder rullstol. Nästan hälften av grundskolorna och fyra av tio gymnasieskolor uppgav att de skulle behöva installera antingen toalett som uppfyller krav på tillgänglighet, hiss eller både och.

Sex av tio grundskolor hade grundläggande förutsättningar för att bedriva klassrumsundervisning för elever som använder rullstol. Den vanligaste bristen var att det saknas automatiska dörröppnare. Granskningen på plats visade att de dörröppnare som finns kan vara felplacerade och utom räckhåll för personer som använder rullstol.

Omarkerade nivåskillnader var en av de mest förekommande bristerna. Ytterligare en begränsning var att en ganska låg andel av skolorna redovisar att de regelbundet genomför allergirond.

Skolor byggda före 1930 redovisade väsentligt fler brister än skolor byggda på 2000-talet. Men även skolor uppförda på 2000-talet redovisade begränsningar i tillgängligheten, såsom att det saknas dörröppnare och markeringar av nivåskillnader. Några av de senast byggda skolorna angav också att de behöver installera hiss eller toalett som uppfyller krav på tillgänglighet.

Resultaten visar att personer som använder rullstol inte är innefattade i utrymningsplanen i alla skolor som tagit emot elever som använder rullstol. Fristående skolor redovisade i något större utsträckning brister i rullstollstillgänglighet än kommunala skolor. När det gäller rapporterade brister i ljud- och ljusmiljön redovisade kommunala skolor fler brister än fristående skolor.

Som ett resultat av Skolverkets undersökning gav regeringen hösten 2009 Specialpedagogiska skolmyndigheten i uppdrag att informera om arbetet för att öka tillgängligheten för barn, unga och vuxna med funktionsnedsättning. Uppdraget ska redovisas senast den 31 oktober 2010.

2.5.5 Specialskolan

Under tiden för handlingsplanen har specialskolan genomgått stora förändringar. År 2000 genomfördes förändringar som innebar att specialskolan som skolform endast bibehölls för döva, hörselskadade eller dövblinda barn och ungdomar. Den fasta skoldelen vid Ekaskolan respektive Hällsboskolan avvecklades successivt. Från den 1 juli 2001 skrevs inga ytterligare elever in i Ekaskolan.

År 2008 föreslog dock regeringen att skollagen skulle ändras så att målgruppen för den statliga specialskolan skulle utvidgas och återigen omfatta elever med synskada och ytterligare funktionsnedsättning samt elever med grav språkstörning. Vidare föreslogs att elever som tillhör målgruppen skulle tas emot i specialskolan om de på grund av sin funktionsnedsättning eller av andra särskilda skäl inte kan gå i grundskolan eller särskolan. Den 1 juli 2008 återetablerades Ekaskolan och Hällsboskolan som statliga specialskolor.

2.5.6 Antalet elever i särskolan och särsvux har ökat

Sett över hela perioden för genomförandet av handlingsplanen har antalet elever i särskolan ökat. Sedan läsåret 2003/04 har antalet elever i obligatoriska särskolan minskat, medan antalet elever i gymnasiesärskolan ökat. Andelen elever i särskolan jämfört med övriga skolformer ligger fortsatt kring 1,5 procent. Andelen elever i särskolan varierar också kraftigt mellan kommunerna. En studie från 2007 som beställdes av Specialpedagogiska institutet visar att kommunerna har bristfällig kompetens att bedöma elever med utländsk bakgrund.

I lagrådsremissen om ny skollag föreslår regeringen tydligare krav på utredning före mottagande i särskolan. Dessutom föreslås att den försöksverksamhet med ökat föräldrainslag över mottagande i särskolan görs permanent. Det innebär att vårdnadshavare föreslås ha rätt att tacka nej till en erbjuden plats i särskolan om det inte finns synnerliga skäl med hänsyn till barnets bästa.

Skolverket har i sin lägesbedömning 2007 (rapport 303, 2007) påpekat att särsvux kännetecknas till innehållet mer av omsorg och mindre av undervisning. Skolverket har även rapporterat att kommunernas rekryteringsarbete till särsvux inte alltid är aktivt och att några kommuner inte har några deltagare inom särsvux, vare sig i egen verksamhet eller genom kommunsamverkan.

2.5.7 Vuxenutbildning

Specialpedagogiska skolmyndigheten ska ge specialpedagogiskt stöd för vuxna till huvudmännen för det offentliga skolväsendet. Sedan Special-

pedagogiska institutet, som föregick Specialpedagogiska skolmyndigheten, 2002 tillfördes medel för stöd avseende vuxenstuderande har insatserna för vuxna kontinuerligt ökat.

Regeringen förstärkte bidraget som lämnas för kortare studier om funktionshinder, kortare studier på grundskole- eller gymnasienivå som är särskilt anpassade för personer med funktionsnedsättning, och studier inom särvtux med cirka tre miljoner kronor fr.o.m. 2008.

Förordningen (1994:895) om svenskundervisning för invandrare har under 2008 ändrats för att möjliggöra för personer med funktionsnedsättning att erhålla godkänt betyg även om de inte kan uppfylla alla betygskriterier. Om det finns särskilda skäl får läraren bortse från enstaka betygskriterier eller från enstaka delar av betygskriterier. Med särskilda skäl avses t.ex. en funktionsnedsättning som inte är av tillfällig natur och som utgör ett direkt hinder för eleven att uppfylla kraven för ett visst kriterium.

2.5.8 Folkhögskolor

Det särskilda utbildningsstöd i form av assistens som bl.a. erbjuds personer med nedsatt rörelseförmåga som studerar vid folkhögskolor, enligt förordningen (2005:1074) om statligt bidrag till särskilt utbildningsstöd, har utvidgats till att omfatta även studerande med andra funktionsnedsättningar. En del av statsbidraget till folkbildningen fördelas av Folkbildningsrådet i form av s.k. förstärkningsbidrag till de folkhögskolor och studieförbund som har pedagogiska merkostnader för verksamhet för deltagare med funktionsnedsättning. Under 2008 avsattes 334 miljoner kronor av statsbidraget till folkbildningen för pedagogiska merkostnader, t.ex. i form av extra lärarstöd. Det motsvarar drygt 10 procent av anslaget. Deltagare med funktionsnedsättning utgjorde 2008 totalt 19 procent av deltagarna på folkhögskolans långa kurser respektive 9 procent på de korta kurserna. Specialpedagogiska skolmyndigheten fördelar också statsbidrag till folkhögskolorna för andra typer av merkostnader, t.ex. tolk, anpassning av teknik och material samt assistans.

Under 2006 genomfördes en enkätundersökning av Statistiska centralbyrån, förkortas SCB, som bearbetades och sammanställdes av dåvarande Statens Institut för särskilt utbildningsstöd. Av personerna med funktionsnedsättning fullföljde 83 procent sin utbildning i förhållande till 92 procent av samtliga enkätdeltagare.

Tre år efter studier på folkhögskola angavs arbete som den vanligaste sysselsättningen för personer med funktionsnedsättning (36 procent) och 8 procent deltog i någon form av arbetsmarknadspolitisk åtgärd. Andelen arbetslösa var 15 procent medan motsvarande siffra för den övriga gruppen som besvarade enkäten var 10 procent. Motsvarande andel i befolkningen 16–64 år var cirka 5 procent i april 2006 enligt SCB:s arbetskraftsundersökning.

I handlingsplanen lyfts behovet av ökade ansträngningar för att underlätta för personer med funktionsnedsättning att studera vid universitet och högskolor fram.

Sedan 2000 har antalet studenter med funktionsnedsättning ökat kraftigt inom svensk högre utbildning. Skälen till detta är flera. Till stor del kan ökningen tillskrivas en kraftig expansion av sektorn, men även de ökade resurser som avsatts för att tillgodose de behov som finns för att personer med funktionsnedsättning ska kunna påbörja och klara en högre utbildning. Dessutom har lagar antagits som tryggar möjligheter för personer med funktionsnedsättning att antas till och genomföra högre utbildning.

Lagen (2001:1286) om likabehandling av studenter i högskolan trädde i kraft i mars 2002 och ersattes i sin helhet av diskrimineringslagen (2008:567) vid årsskiftet 2008/09. Diskrimineringslagen omfattar innehållet i den tidigare lagen men diskrimineringsgrunderna har utökats.

Diskrimineringslagen ska främja lika rättigheter för studenter och sökande till högre utbildning oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning eller ålder. Enligt lagen ska universitet och högskolor bedriva ett målinriktat arbete för att främja studenters lika rättigheter samt aktivt vidta åtgärder för att förebygga och förhindra att någon utsätts för direkt eller indirekt diskriminering. Lärosätena ska bland annat årligen upprätta en plan över de åtgärder som krävs för att lagens intentioner ska uppfyllas. Genom lagens förbud mot diskriminering ska högskolan, genom att göra lokalerna tillgängliga och användbara, skapa en situation för en person med funktionsnedsättning som är likartad med den för en person utan funktionsnedsättning. Lärosätet har även en skyldighet att utreda omständigheterna kring uppgivna diskrimineringssituationer.

Ett eventuellt diskriminerande beslut fattat av ett universitet eller en högskola överklagas till Överklagandenämnden för högskolan. Överklagandenämnden kan undanröja beslut samt skicka ärendet tillbaka till lärosätet för ny prövning.

Diskrimineringslagen följs kontinuerligt upp, bland annat av Högskoleverket, förkortas HSV, inom ramen för deras tillsynsbesök vid lärosätena. Syftet med besöken är att kontrollera att lärosätena följer de lagar och förordningar som gäller för verksamheten. Under tillsynsbesöken ska lärosätena bland annat lämna information om det särskilda stöd till personer med funktionsnedsättning som de ansvarar för samt svara på ett flertal frågor som regelmässigt ställs till lärosätet. HSV:s jurister träffar också samordnaren för studenter med funktionsnedsättning vid platsbesöket på den enskilda högskolan. Uppgifterna från lärosätet utvärderas därefter av HSV som, om brister finns, lämnar synpunkter på verksamheten. Dessa synpunkter följs därefter upp efter viss tid för att tillse att de åtgärdats.

Resurser för att göra lokaler etc. tillgängliga ska rymmas inom ramen för ordinarie budget för det enskilda lärosätet. För särskilda stödåtgärder till studenter och forskarstuderande med funktionsnedsättning avsätter

varje lärosäte en bestämd del av sitt anslag till grundutbildningen. I de fall avsättningen inte täcker de faktiska kostnaderna har Stockholms universitet tilldelats extra nationella medel för att ersätta eventuella överskjutande kostnader för det enskilda lärosätet.

Sedan 2004 har avsättningen till dessa särskilda stödåtgärder för studenter med funktionsnedsättning vid varje lärosäte höjts från 0,15 procent till 0,3 procent av anslaget till grundutbildningen. I enlighet med regeringens förslag i propositionen Den öppna högskolan (prop. 2001/02:15) har, utöver den ökade avsättningen hos lärosätena, även resurserna till Stockholms universitet och samordningen därigenom, stärkts löpande.

Vid i princip samtliga universitet och högskolor finns i dag en särskild kontaktperson och samordnare för studenter med funktionsnedsättning. Med samordnaren kan studenter med funktionsnedsättning diskutera studieplaner, eventuella behov av pedagogiska stödåtgärder eller anpassningar av studiesituationen. Hit kan också anställda vid universitetet vända sig för hjälp och råd i frågor som rör tillgänglighet. Stockholms universitet har en samordnande funktion i frågorna samt ett ansvar att fördela och redovisa de extra nationella medel som finns tilldelade för att täcka eventuellt överskjutande kostnader som inte täcks av lärosätenas avsättning.

Lärosätenas samordning kring de nationella medlen har resulterat i en aktiv samverkan mellan universitet och högskolor för en tillgänglig högskolemiljö. Genom en nationell referensgrupp och andra befintliga nätverk, framför allt för samordnarna, kan lärosätenas arbete med att förbättra förutsättningarna för studenter med funktionsnedsättning diskuteras och förankras samt goda exempel spridas.

I takt med att den generella tillgängligheten ökat genom universitetens och högskolornas arbete har den enskilda studentens behov av kompensatoriska åtgärder för att kunna genomföra sina studier tenderat att minska. Högskolebibliotekens utveckling av service för studenter med olika former av läshinder är ett exempel där behovet av individuellt stöd minskat.

Det finns ingen statistik över antalet personer med funktionsnedsättning som studerar vid universitet och högskolor. Däremot finns det uppgifter om hur många studenter inklusive forskarstuderande som sökt stöd hos lärosätenas samordnare för studenter med funktionsnedsättning. Det finns också uppgifter om hur många studenter som fått särskilt pedagogiskt stöd på grund av funktionsnedsättning. Sammantaget under 2008 uppsökte drygt 6 000 studenter de lokala samordnarna. Av dessa fick cirka 4 900 studenter (3 100 kvinnor och 1 800 män) särskilt pedagogiskt stöd. Detta är en ökning med drygt 350 procent sedan 2000. En förklaring till den stora ökningen är att allt fler får stöd kopplat till dyslexi.

De senaste åren har Högskoleverket arbetat för att ta fram särskilda regler och rutiner för att kunna erbjuda studenter med funktionsnedsättning att göra högskoleprovet. Sedan hösten 2002 erbjuds högskoleprovet permanent med förlängd tid för personer med dyslexi och för personer med nedsatt synförmåga. Personer med nedsatt synförmåga har dessutom möjlighet att få provet uppförstorat och att använda synhjälpmedel. För personer med gravt nedsatt synförmåga finns en särskild

2.6 Arbetsmarknad och arbetsmiljö

Regeringens huvudstrategi för personer med funktionsnedsättning är att stödja inträdet på den ordinarie arbetsmarknaden. För att personer med funktionsnedsättning ska kunna delta på arbetsmarknaden på jämlika villkor krävs att samhället är tillgängligt, att ingen diskriminering förekommer och att de personer som behöver stöd av olika slag får tillgång till det. Under tiden för handlingsplanen har omfattande insatser gjorts på samtliga av dessa områden.

2.6.1 Generella insatser för ökade möjligheter

De generella insatser som syftar till att personer ska få ökade möjligheter till inträde på arbetsmarknaden har haft stor betydelse för personer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga. Satsningen på nystartsjobb introducerades 2007 och är ett exempel på en betydelsefull insats. Satsningen innebär att en arbetsgivare som anställer en person som stått utanför arbetsmarknaden en längre tid på grund av t.ex. arbetslöshet eller sjukskrivning har rätt till en ekonomisk kompensation som motsvarar den dubbla arbetsgivaravgiften. Kompensationen utgör därmed cirka 50 procent av arbetsgivarens lönekostnad. År 2008 infördes Särskilt nystartsjobb vilket innebär att arbetsgivaren får ytterligare ekonomisk kompensation vid anställning av personer som har sjukpenning, rehabiliteringspenning eller sjuk- och aktivitetsersättning sedan minst ett år på heltid. Av alla nystartsjobb 2009 har drygt 23 procent gått till personer med funktionsnedsättning. För Särskilt nystartsjobb är andelen drygt 60 procent. Jobb- och utvecklingsgarantin infördes 2007 och vänder sig till långtidsarbetslösa. Syftet med jobb- och utvecklingsgarantin är att personer så snabbt som möjligt ska hitta ett arbete genom att delta i individuellt anpassade aktiviteter. Fram till utgången av 2008 var det totalt 90 000 personer som tog del av jobb- och utvecklingsgarantin av vilka runt 30 procent var personer med funktionsnedsättning. Under 2009 var det 31 procent.

2.6.2 Stödjande insatser

För vissa personer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga kan ett mer omfattande stöd i arbetslivet krävas under kortare eller längre tid. Därför finns olika stödformer att tillgå i form av arbeten med stöd såsom lönebidragsanställningar, offentlig skyddad anställning, skyddad anställning på Samhall samt utvecklingsanställning och trygghetsanställning. Trygghetsanställningar är ett alternativ till en skyddad anställning hos Samhall och vänder sig till en målgrupp med behov av ett mer långsiktigt stöd än lönebidrag. Vid en trygghetsanställning samarbetar Arbetsförmedlingen och arbetsgivare kring anställning av en

person med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga. Samarbete rör uppläggning av arbetsuppgifter och eventuella stödsatser samt ekonomiskt stöd i form av lönebidrag och ersättning för eventuella särskilda kostnader s.k. anordnarbidrag.

Stödformerna är en viktig del i arbetet med att prioritera dem som står långt från arbetsmarknaden och fyller en avgörande funktion för många arbetssökande med funktionsnedsättning. Sedan 2006 har regeringen gjort omfattande satsningar inom området. Antalet personer med funktionsnedsättning som getts möjlighet att delta på arbetsmarknaden med stöd har haft en positiv utveckling under tiden för handlingsplanen. Antal personer med funktionsnedsättning som beviljats lönebidrag har ökat från 48 540 personer år 2000 till 56 440 personer år 2005 och till 58 907 personer år 2007.

Även ekonomiskt har regeringen gjort allt större satsningar och anslagen för Samhall AB och lönebidrag har ökat. År 2000 uppgick anslagen till lönebidrag och anställningar inom Samhall till 11 miljarder kronor, år 2004 till 10,5 miljarder kronor och år 2009 till 14, 3 miljarder kronor.

Samhall drivs som ett självständigt aktiebolag och är helägt av svenska staten. Uppdraget är att möjliggöra för personer med funktionsnedsättning att utvecklas genom arbete. Det ska ske genom att företaget producerar efterfrågade varor och tjänster på en konkurrensutsatt marknad. Samhall ska ge var och en möjlighet att växa utifrån sina egna förutsättningar och att kunna prova på arbetsuppgifter som motsvarar de som utförs på den övriga arbetsmarknaden. Ett av Samhalls mål under 2008 var att ge arbete åt personer med funktionsnedsättning motsvarande minst 23,7 miljoner arbetstimmar. Målet uppfylldes då antalet arbetstimmar överträffades med 0,2 miljoner arbetstimmar.

Syftet med arbeten med särskilt stöd är att de så långt som möjligt ska bidra till att personer kan övergå i reguljärt arbete med eller utan lönesubventioner. Samhall har exempelvis som mål att 5 procent av de anställda per år ska övergå i reguljärt arbete. Andelen övergångar från Samhall till annat arbete har varit runt 5 procent under hela tiden för handlingsplanen. Under 2007 var andelen 5,3 procent, vilket motsvarar drygt 1 000 personer. Övergångarna har till drygt 70 procent skett till anställningar med lönebidrag.

Det har inte skett några större förändringar vad gäller andelen övergångar till reguljärt arbete under 2008. Regeringens krav att andelen övergångar från lönebidrag till osubventionerat arbete ska öka, har således inte uppfyllts. Däremot noteras en viss ökning för övergångar från utvecklingsanställning till arbete – det gäller såväl övergångar till arbeten utan stöd som övergångar till andra subventionerade arbeten.

2.6.3 Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning

Personer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga är sysselsatta i betydligt lägre utsträckning än befolkningen i övrigt. Av den arbetsföra befolkningen år 2008 var 77 procent av dem utan funktionsnedsättning sysselsatta. Av personer som har en funktionsnedsättning och

nedsett arbetsförmåga hade 50 procent sysselsättning vilket var en minskning på 6,1 procentenheter sedan år 2000. Arbetslösheten bland personer med funktionsnedsättning och nedsett arbetsförmåga har således ökat med 1,3 procentenheter under tiden för handlingsplanen, från 7,8 procent år 2000 till 9,1 procent 2008. Motsvarande ökning för personer utan funktionsnedsättning var 1,2 procentenheter, från 3,4 procent år 2000 till 4,6 procent år 2008. Statistiken inom arbetsmarknadsområdet visar att det finns skillnader mellan kvinnor och män. Kvinnor med funktionsnedsättning och nedsett arbetsförmåga deltar i på arbetsmarknaden i lägre utsträckning än män med funktionsnedsättning och nedsett arbetsförmåga.

2.6.4 Åtgärder för att stödja övergången från sjukförsäkring till arbete

Regeringen har sedan tillträdet 2006 framhållit vikten av att så många personer som möjligt kan försörja sig genom eget arbete. Flera åtgärder för att minska antalet människor i utanförskap har vidtagits. I budgetpropositionen för 2008 (prop. 2008/09:1) föreslog regeringen en omfattande reformering av sjukförsäkringen för att öka sysselsättningen och minska de höga ohälsotalen. En av de centrala reformerna var att införa fasta tidsgränser, dels för hur länge sjukpenning kan uppbäras, dels för prövning av rätten till rehabilitering.

Regeringens reformarbete syftar i hög grad till tidiga och aktiva insatser i sjukskrivningsprocessen för att minska risken att hamna i utanförskap. De personer som redan har beviljats en varaktig sjukersättning ska få en andra chans att komma tillbaka till arbetslivet. Regeringen har därför föreslagit förbättrade och trygga förutsättningar för personer med sjukersättning att börja arbeta eller att arbeta i ökad utsträckning. Från och med den 1 januari 2009 trädde den nya lagstiftning i kraft, som innebär att personer med en icke tidsbegränsad sjukersättning får möjlighet att arbeta utan att sjukersättningen omprövas. Detta gäller de personer som beviljats en icke tidsbegränsad sjukersättning med stöd av de regler som gällde före juli 2008. Andra exempel på åtgärder som regeringen vidtagit är förbättrade förutsättningar för företagshälsovård och rehabiliteringsgaranti.

Personer som har varit sjukskrivna länge behöver ett intensifierat stöd vid Arbetsförmedlingen för att kunna komma tillbaka i arbetslivet. En nära samverkan mellan Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan för personer som har ersättning från sjukförsäkringen har pågått sedan 2003. För att skapa ett effektivt mottagande och rätt former av stöd vid Arbetsförmedlingen för de personer som inte har några dagar kvar i sjukförsäkringen eller vars rätt till tidsbegränsad sjukersättning upphör kommer regeringen att införa ett nytt arbetsmarknadspolitiskt program - arbetslivsintroduktion. Efter avslutad introduktion ska personen kunna ta del av Arbetsförmedlingens ordinarie insatser. Det kommer att vara möjligt att direkt efter avslutad arbetslivsintroduktion erbjudas plats i jobb- och utvecklingsgarantin alternativt i jobbgarantin för ungdomar. Många av dem som lämnar sjukförsäkringen har en funktionsnedsättning och kan vara i behov av det extra stöd, till exempel i form av lönebidrag,

2.6.5 Sektorsansvar

Arbetsförmedlingen och Arbetsmiljöverket är sektorsmyndigheter för handikappolitiken och har formulerat etappmål för arbetet med att skapa jämlikhet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning inom ramen för sina respektive arbetsområden.

Arbetsförmedlingen

Dåvarande Arbetsmarknadsstyrelsen formulerade etappmål för arbetet med sektorsarbetet, vilka godkändes av regeringen 2002. Etappmålen är inriktade på att öka sysselsättningen, minska antalet långtidsinskrivna, öka arbetsgivarnas vilja att anställa personer med funktionsnedsättning samt att göra arbetsplatsen mer tillgänglig för arbetstagare. Då myndigheterna Arbetsmarknadsstyrelsen och Länsarbetsnämnderna upphörde i december 2007 och Arbetsförmedlingen bildades den 1 januari 2008 tog den nya myndigheten över sektorsansvaret och arbetet med etappmålen.

Ett etappmål för arbetet har varit att arbetsförmågan hos personer med funktionsnedsättning ska tas tillvara så att deras sysselsättningsgrad på sikt överensstämmer med befolkningens som helhet. Ett inriktningsmål har varit att andelen sysselsatta personer med funktionsnedsättning och nedsatt arbetsförmåga ska öka snabbare än för övriga i arbetskraften. Sysselsättningsgraden hos personer med funktionsnedsättning mellan 16 år och 65 år har dock minskat från 67 procent 2000 till 62 procent 2008.

Ett annat etappmål har varit att andelen personer med funktionsnedsättning och nedsatt arbetsförmåga som deltar i förberedande utbildning och i arbetsmarknadsutbildning varje år klart ska överstiga deras andel av samtliga arbetslösa. Andelen personer med funktionsnedsättning som deltog i arbetsmarknadsutbildning var också högre än andelen personer med funktionsnedsättning bland arbetslösa fram till 2007.

För att personer med funktionsnedsättning ska nå ett högre deltagande i arbetsmarknadsutbildning och goda resultat efter utbildning startades 2004 verksamheten med flexibla anpassningsmoduler, förkortas FAM. FAM syftar bl.a. till att alla, oavsett funktionsförmåga, ska kunna ta del av det generella utbudet av arbetsmarknadsutbildningar. Målgruppen för FAM är arbetsökande med funktionsnedsättning som är i behov av särskilt stöd i utbildningssituationen vid genomförandet av yrkesutbildning finansierad av Arbetsförmedlingen. Från verksamhetens start till 2008 har drygt 3000 personer börjat i FAM. Efter 2005–2006 var 48 procent av de som deltagit i FAM i arbete. Motsvarande andel efter 2007–2008 var 34 procent. Den stora minskningen kan förklaras med det snabbt försämrade arbetsmarknadsläget i slutet av 2008.

Ett annat etappmål som Arbetsförmedlingen arbetat mot har varit att väsentligt öka andelen arbetsgivare som är beredda att anställa en person med nedsatt arbetsförmåga på grund av funktionsnedsättning. Arbetsförmedlingen konstaterar att det inte funnits någon ändamålsenlig under-

sökning av arbetsgivarnas vilja att anställa personer med funktionsnedsättning. Arbetsförmedlingen har därför under 2008 genomfört en sådan undersökning och ska också ta fram en strategi för hur stödet för inträde på arbetsmarknaden kan förbättras. Strategin kommer att ingå som en del av Arbetsförmedlingens generella arbetsgivarstrategi. Resultatet från arbetsgivarundersökningen visar att arbetsgivarna entydigt lyfter fram att rätt kompetens är den viktigaste faktorn för att vilja anställa personer med funktionsnedsättning.

Strategin tar därför sikte på att öka arbetsgivarnas och Arbetsförmedlingens kunskaper om målgruppen, att målinriktat utveckla kontakterna med arbetsgivarna genom exempelvis branschråd, rekryteringsträffar och att marknadsföra de arbetsökandes kompetens.

För att arbetsgivare i större utsträckning ska anställa personer med större stödbehov höjde regeringen under 2008 det ekonomiska stödet för arbetshjälpmedel till som mest 100 000 kronor/år. Av samma anledning höjdes också stödet för personligt biträde, till maximalt 60 000 kronor/år för anställda och 120 000 kronor/år för företagare.

Ett ytterligare etappmål har varit att personer med nedsatt arbetsförmåga på grund av funktionsnedsättning och med behov av individuellt stöd/anpassning i arbetssituationen ska ha fått det 2010. På uppdrag av Arbetsförmedlingen genomför Statistiska Centralbyrån, tilläggsundersökningar till arbetskraftsundersökningarna. I tilläggsundersökningen 2008 ansåg 72 procent (378 000 personer) att de behöver någon form av åtgärd på arbetsplatsen. Andelen personer som genom olika insatser får tillgång till insatser som gör arbetssituationen mer tillgänglig har ökat. Det handlar om anpassningar av arbetstid, arbetstempo, arbetsuppgifter, hjälpmedel och insatser för att göra arbetsplatsens utformning mer fysiskt tillgänglig.

Resultaten om insatser för att förbättra arbetssituationens tillgänglighet är jämförelser mellan 2002 och 2008. Andelen kvinnor som anser att de fått de hjälpmedel de behöver för att kunna utföra sitt arbete har ökat från 77 procent till 82 procent. För män har andelen som anser att de får de hjälpmedel de behöver varierat mellan 70 procent och 86 procent under samma period, 2008 var andelen 70 procent.

Andelen kvinnor som fått anpassat arbetstempo har ökat med 11 procentenheter. För män har andelen ökat med 4 procentenheter. Det är en större andel män än kvinnor som har fått anpassat arbetstempo och skillnaden mellan könen håller i sig över tid. År 2002 hade 58 procent kvinnor och 74 procent män fått anpassat arbetstempo. År 2008 hade 69 procent av kvinnorna och 78 procent av männen fått anpassat arbetstempo.

Andelen kvinnor som fått anpassad arbetstid har ökat med 11 procentenheter. Andelen män har ökat med 9 procentenheter. År 2002 hade 75 procent kvinnor och 84 procent män fått anpassad arbetstid. År 2008 hade andelen ökat till 86 procent för kvinnor respektive 93 procent för män.

Andelen kvinnor som fått anpassade arbetsuppgifter har ökat med 13 procentenheter. Andelen män har ökat med 7 procentenheter. År 2002 angav 61 procent kvinnor och 73 procent män att de fått den anpassning av arbetsuppgifter som de behövde. Mätningen 2008 visar att 74 procent

av kvinnorna och 80 procent av männen anser sig ha fått anpassade arbetsuppgifter. Skr. 2009/10:166

Andelen kvinnor som fått insatser som gjort arbetslokalerna tillgängliga har ökat med 17 procentenheter. För män ökade andelen 1 procentenhet. År 2002 ansåg 46 procent av kvinnorna och 58 procent män att de hade fått insatser som gjort deras arbetslokaler mer tillgängliga. År 2004 var andelen 66 procent för kvinnor och 67 procent för män. År 2006 var andelen kvinnor 58 procent och andelen män 75 procent. År 2008 var andelen 63 procent för kvinnorna och 59 procent för männen.

Arbetsmiljöverket

På det handikappolitiska området är Arbetsmiljöverkets uppgift som sektorsmyndighet att integrera funktionshinderperspektivet såväl i föreskriftsarbetet som inom den praktiska inspektionsverksamheten. I arbetsmiljölagens 2 kap. 1 § står bl.a. att arbetsförhållandena ska anpassas till människors olika förutsättningar i fysiskt och psykiskt avseende. Reglerna i arbetsmiljölagen ger ramen för Arbetsmiljöverkets föreskrifter som mer i detalj anger krav och skyldigheter beträffande arbetsmiljön.

Arbetsmiljöverket har tagit fram etappmål för arbetet med att förverkliga de nationella handikappolitiska målen. Enligt ett etappmål bevakar Arbetsmiljöverket att arbetsgivaren följer gällande regler för bl.a. arbetsanpassning och rehabilitering. En arbetsgrupp inom verket handlägger frågor som berör uppdraget. Ett forum för samverkan och kunskapsförmedling har även etablerats med Statens skolverk, Försäkringskassan, Boverket, Arbetsförmedlingen samt Handikappförbunden. För att möjliggöra och samordna ett effektivt svenskt engagemang i det internationella arbetet har en samordningsgrupp bildats inom SIS, Swedish Standards Institute, där Arbetsmiljöverket ingår.

I september 2009 antogs en ny föreskrift avseende arbetsplatsens utformning (Arbetsplatsens utformning, AFS 2009:2), som kommer att gälla från 1 april 2010. Exempelvis omfattar nu paragraftexten i 6 § alla anställda med funktionsnedsättning. Dessutom har kommentartexten förtydligats när och var det enligt arbetsmiljölagen kan ställs krav på tillgänglighet och användbarhet för personer med funktionsnedsättning. Utöver detta har kommentartexten till 77 § om utrymning kompletterats med ett avsnitt om funktionshinder och utrymning.

En del av Arbetsmiljöverkets tillsynsarbete, utöver föreskrifter och information, avser inspektionsverksamheten. Vid inspektioner kontrolleras om det finns brister på arbetsplatsen för ohälsa eller olycksfall. Även förekomsten av systematiskt arbetsmiljöarbete kontrolleras. Utifrån föreskrifterna om arbetsplatsens utformning och anpassning och rehabilitering samt ett systematiskt arbetsmiljöarbete har bland annat frågor om hiss på arbetsplatsen uppmärksammats, exempelvis inom sektorerna skola och vård.

I samband med inspektionsverksamheten har arbetsgivare efterfrågat vägledning kring anpassningsbehov. Arbetsmiljöverket har testat ett särskilt tillsynsstöd och utifrån dessa erfarenheter utvecklas ett informa-

2.7 IT, elektroniska kommunikationer och upphandling

Framväxten av den digitala infrastrukturen och konvergensen mellan telefoni, dator och TV har haft en stor inverkan på samhällets utveckling. Den nya tekniken är grunden för det framväxande informationssamhället som på ett genomgripande sätt förändrar våra vanor, arbetsvillkor och konsumtionsmönster. Ett fysiskt besök på banken kan i dag ersättas med en tjänst som utförs i hemmet. Om den nya tekniken utformas så att den är användbar och tillgänglig för personer med funktionsnedsättning öppnar detta för ökad självständighet. Myndigheter, kommuner och landsting använder i allt större utsträckning Internet för att kommunicera med medborgarna. Personliga möten och telefonkontakter ersätts med digital kommunikation.

Allt fler personer med funktionsnedsättning använder datorer och Internet. I rapporten Svenskarna och Internet 2008 konstaterades att den svenske användaren i genomsnitt haft tillgång till Internet i åtta år. I samma rapport konstaterades att en tredjedel av befolkningen befann sig utanför Internetvärlden. Av dessa var 1,1 miljoner pensionärer. I rapporten framkommer också att det inte föreligger några stora skillnader i hur personer använder Internet mellan de som uppger att de har en funktionsnedsättning och övriga befolkningen. Det finns däremot en tydlig skillnad och den gäller de äldre, de som är över 65 år. Användningen av Internet är mycket låg bland äldre med sådan funktionsnedsättning som försvårar användningen av Internet.

Inom ramen för handikappolitiken har den nya tekniken också kommit att användas för att utveckla helt nya hjälpmedel. För personer med kognitiva funktionsnedsättningar har tekniken inneburit att det nu finns förutsättningar för tillgång till stöd i vardagslivet, såväl i hemmet som på arbetsplatsen. Med den nya tekniken har gränslandet mellan vad som är ett hjälpmedel och vad som är en konsumentprodukt kommit att suddas ut. Mobiltelefon kan ses som ett bra hjälpmedel samtidigt som den är en konsumentprodukt som nästan alla har tillgång till. Introduktionen av orienterings-, navigerings- och positioneringsstöd i mobiltelefonen har gett nya möjligheter att kunna färdas på egen hand med kollektivtrafiken eller att kunna ta sig till och från skolan eller arbetet.

2.7.1 IT-politik

Målet för IT-politiken är att Sverige ska vara ett hållbart informations-samhälle för alla. Insatserna syftar till att den tekniska utvecklingens möjligheter ska utnyttjas på bästa sätt inom alla samhällsområden för att bidra till övergripande mål såsom hållbar tillväxt och ökad livskvalitet.

IT blir en allt större del av samhället. Detta har inneburit nya möjligheter för personer med funktionsnedsättning inom många områden men även skapat nya hinder för delaktighet där otillgängliga lösningar skapats. Exempelvis har webbaserade lösningar inneburit möjligheter till

ett mer flexibelt arbetsliv. Å andra sidan har många av dessa lösningar skapats utan att hänsyn tagits till tillgänglighet och utestänger istället många personer med funktionsnedsättning. Ett annat exempel är att allt fler av samhällets tjänster hanteras digitalt. Detta har inneburit ökad självständighet för många personer med funktionsnedsättning. Fler digitala tjänster betyder dock att tillgången till personlig service minskat. Med mindre personlig service ökar trycket på att tjänsterna utformas så att alla kan ta del av dem.

Regeringen gav Statens institut för kommunikationsanalys, förkortas SIKA, i uppdrag att kartlägga de insatser som görs i samhället för att överbrygga digitala klyftor. Detta uppdrag har redovisats i december 2007 (SIKA rapport 2007:6). I rapporten konstaterade SIKA bland annat att det behövs ett fortsatt arbete med att överbrygga digitala klyftor. Ett sätt är att öka IT-produkters och IT-tjänsters användbarhet.

Regeringen gav i oktober 2008 Handisam i uppdrag att kartlägga och analysera initiativ i Sverige och EU inom e-inkluderingsområdet. I delrapporten som överlämnades i februari 2008 konstaterade Handisam att Sveriges arbete mot de mål som satts upp för e-inkludering inom EU kan bli mer aktivt och att samordning och helhetssyn kan förbättras. Handisam gavs även i uppdrag att ta fram underlag till en handlingsplan för e-inkludering. Rapporten Rätt från början som överlämnades i augusti 2009 innehöll tolv förslag till insatser. Förslagen bereds i Regeringskansliet.

2.7.2 Regeringens IT- råd

Regeringen beslutade 2007 att tillsätta en arbetsgrupp i syfte att ge råd till regeringen i IT-politiska frågor. Rådet som ska vara verksamt fram till slutet av 2009, leds av infrastrukturministern och består av 18 ledamöter. Rådet ska verka som ett forum för strategisk diskussion mellan regeringen och företrädare för olika intressen. Syftet med rådets arbete är bland annat att utbyta åsikter, dela erfarenheter och att uppmärksamma och diskutera framtida utmaningar. Eftersom IT i stor utsträckning påverkas av den internationella utvecklingen ska detta perspektiv också uppmärksammas.

2.7.3 Nationella IT-strategin för vård och omsorg

Regeringen beslutade 2006 tillsammans med Sveriges Kommuner och Landsting, Socialstyrelsen, Läkemedelsverket, Carelink och Apoteket AB om en nationell IT-strategi för vård och omsorg. Den nationella IT-strategin innehåller en gemensam vision om hur sektorns informationsförsörjning bör fungera. Strategin har antagits av samtliga landsting. En av insatserna handlar om att göra information och tjänster tillgängliga för medborgare och personal. Medborgare ska ha enkel och säker tillgång till vården. Alla ska kunna få kontakt med vården oavsett var och när behovet uppstår. Medborgare ska enkelt kunna ta del av hälsorelaterad information, kommunicera med vården på olika sätt och vid behov ha kontinuerlig kontakt med sin vårdgivare.

Post och telestyrelsen, förkortas PTS, ska som sektorsmyndighet för handikappolitiken verka för att de handikappolitiska målen uppnås inom ansvarsområdet elektronisk kommunikation och post.

Myndigheten arbetar samlande, stödjande och pådrivande, samråder med berörda myndigheter och tar initiativ till löpande informationsutbyte. PTS upphandlar tjänster och utvecklingsprojekt för att tillgodose behov som personer med funktionsnedsättning har av särskilda posttjänster, grundläggande betaltjänster och elektroniska kommunikationstjänster. Några exempel på tjänster som utvecklas och erbjuds inom området elektronisk kommunikation är förmedlingstjänst för bildtelefoni och texttelefoni, kostnadsfri nummerupplysning samt tolkhjälp för telefonsamtal. Omkring 20 000–25 000 personer använder tjänsterna för texttelefoni och cirka 3 000 personer använder tjänsterna för bildtelefoni. Ett femtontal utvecklingsprojekt pågår för att förbättra tjänsterna och ta fram nya kommunikationstjänster.

PTS har tagit fram en strategi för att nå de handikappolitiska målen inom sektorsområdet till och med 2010. Inriktningsmålen har varit att personer med funktionsnedsättning ska ha tillgång till ett brett utbud av kommunikationstjänster och ha möjlighet att ta del av nya tekniska lösningar inom området elektronisk kommunikation och post. Brukare och aktörer ska ha tillgång till information om hur kommunikationsbehoven och kommunikationsmöjligheterna ser ut för personer med funktionsnedsättning och myndighetens verksamhet ska leda till ett effektivt resursutnyttjande och interoperabla lösningar.

För att nå målet om ett brett utbud och möjlighet att ta del av nya tjänster har PTS säkerställt att åtta olika tjänster finns tillgängliga kostnadsfritt för personer med funktionsnedsättning. PTS arbetar i nära dialog med användare och handikapporganisationer, men ser behov av att utveckla formen för samarbete med branschen samt inom forskning och utveckling.

2.7.5 Hjälpmedelsinstitutet

Tillgänglighetsfrågan har genomsyrat ett antal verksamheter på Hjälpmedelsinstitutet, förkortas HI. Exempelvis på det är Allmänna arvsfondsprojektet om Lekplatser för alla och kurser om fysisk tillgänglighet. Ett treårigt större kombinerat standardiserings- och utvecklingsprojekt finansierat av Allmänna arvsfonden – Bildsymbolprojektet – har haft som utgångspunkt att förbättra tillgängligheten för stora grupper med nedsatt orienteringsförmåga. Sedan 2008 finns en nationell standard för bildsymboler. Den nationella svenska standarden har under 2009 föreslagits att ingå i den globala standarden inom området bildsymboler.

Regionala och lokala hjälpmedelsupphandlingar har under tiden för handlingsplanen kommit att ersätta de avropsavtal som tidigare upphandlats centralt av HI på uppdrag av sjukvårdshuvudmännen. I stället erbjuder HI nationellt stöd åt huvudmännen i samband med deras upphandlingsarbete. Efter de förändringar som ägt rum när det gäller lagstiftningen som reglerar upphandling inom hjälpmedelsområdet har

institutet ökat sina insatser inom området provning och utvärdering av konsumentprodukter och tjänster.

Under tiden för handlingsplanen har möjligheter skapats att förskriva tjänster inom hjälpmedelsverksamheten. Det ökade utbudet av nya IT-produkter och tjänster ställer hjälpmedelsverksamheten inför nya utmaningar. HI har genom ett stort antal större projekt finansierade av Allmänna arvsfonden – t.ex. Hemma med IT, Teknik och demens, KogniTek, HumanTeknik – drivit utvecklingsprojekt tillsammans med brukarorganisationer i syfte att utveckla nya tekniktillämpningar och metoder för nya användargrupper.

Under 2003 skapades en gemensam IT-plattform för hjälpmedelsverksamheten, hjälpmedelsleverantörer och HI, Hinfo. Hinfo är i drift sedan 2004.

Med IT ökar möjligheten att producera information i olika format. HI har deltagit i nationellt och internationellt samarbete för att höja medvetenheten bland webbansvariga, utbildningsanordnare och webbutvecklare. Under den här tiden har flera projekt drivits som handlar om att ta fram bra exempel, goda råd och utbildningsmaterial inom området.

Med det av regeringen finansierade projektet IT i praktiken (ITiP) som pågick mellan 1998 och 2002 utvecklades en bredare användning av IT-applikationer. Omfattande försök har genomförts i samarbete med brukarorganisationerna och deras medlemmar med e-postanvändning, orienteringsstöd, datoranvändning, utbildningsinsatser m.m. Detta lade grunden för en snabbare spridning av kunskap om den nya tekniken, dess möjligheter och problem.

Inom skolans område drog institutet igång försök med skoldatatek i 6 kommuner 2002, en verksamhet som efter hand spridit sig över hela landet. Syftet är att förmedla en IT-satsning till elever i behov av särskilt stöd med fokus på tillgänglighet för elever med ADHD samt läs- och skrivsvårigheter.

Inom boendeområdet har en rad olika projekt och försök om teknikstöd bedrivits. I dag finns det ett antal företag som erbjuder olika former av teknikstöd och bostadsbranschens intresse har ökat. Ett arbetssätt är att stimulera tillkomsten av fler visningsmiljöer, dit potentiella användare och närstående kan gå för att se vad som finns att tillgå. Med HI:s visningslägenhet SmartLab kan intresserade få tillgång till information om visningsmiljöer runt om i landet.

HI har inlett ett samarbete med bostadsbranschens aktörer i syfte att underlätta introduktionen av teknikstöd i boendet. I detta ingår att precisera kraven på lägenheternas IT-infrastruktur för att också möjliggöra ett rationellt utnyttjande av infrastrukturen för fastighetsförvaltningen och boendes behov av tjänster.

HI ansvarar för sekretariatet till den europeiska och den globala standardiseringen inom hjälpmedelsområdet. En nationell Teknisk kommitté med centrala aktörer har inrättats. Initiativ har tagits för att också få med kognition, hygienhjälpmedel samt Design för alla – aspekter i den europeiska och globala standardiseringen.

Under tiden för handlingsplanen har staten på olika sätt arbetat med att förbättra myndigheternas service gentemot medborgarna. Verket för förvaltningsutveckling, förkortas Verva, bistod tidigare myndigheter, kommuner och landsting med att utveckla sin verksamhet och kompetens för förvaltningsutveckling. Verva tillhandahöll även vägledning för 24-timmarswebben vilken gav riktlinjer för utformningen av offentliga webbplatser. I riktlinjerna integrerades krav på hur behoven hos äldre personer, personer med funktionsnedsättning och andra ska tillgodoses bland övriga krav. Myndigheten arbetade också med att säkerställa användbarhet och tillgänglighet bland annat för personer med funktionsnedsättning i upphandlingar för ramavtal om produkter och tjänster inom IT-området. Uppgifterna rörande offentlig upphandling av IT har förts över till Kammarkollegiet då Verva avvecklades i december 2008.

För att påskynda utvecklingen av e-förvaltningsarbetet har regeringen tagit fram en handlingsplan. Planen antogs i januari 2008. Ett av målen är att det 2010 ska vara så enkelt som möjligt för så många som möjligt att utöva sina rättigheter och fullgöra sina skyldigheter samt ta del av förvaltningens service.

Regeringen beslutade i mars 2009 att inrätta en E-delegation som ska leda och samordna e-förvaltningen. Delegationen består av myndighetscheferna från de största och mest IT-intensiva myndigheterna. Ett viktigt arbete för delegationen är att samordna den statliga förvaltningens IT-standardiseringsarbete avseende e-förvaltning och tillhandahålla metod och expertstöd. Delegationen ska följa upp myndigheternas arbete med e-förvaltning utifrån de förvaltningspolitiska målen och de mål som regeringen kan komma att besluta på området. Åtgärdernas konsekvenser för brukarna ska beskrivas och analyseras.

E-delegationen ska bidra till genomförandet av regeringens handlingsplan för e-förvaltning och bidra till att uppfylla målet att det ska vara så enkelt som möjligt för medborgare och företag att utöva sina rättigheter och fullgöra sina skyldigheter samt ta del av förvaltningens service. En grundläggande utgångspunkt är att utvecklingen av e-förvaltning alltid bör ske utifrån användarnas behov. Delegationen ska ansvara för samordningen på den myndighetsövergripande nivån.

E-delegationen överlämnade i oktober 2009 förslag till strategi för myndigheternas arbete med e-förvaltning. Två förslag rör e-inkludering och användarnas behov i fokus. e-delegationen föreslår att delegationen ska utveckla Vägledningen för 24-timmarswebben med utgångspunkt i standarden WCAG 2.0 och att regeringen ska ge Kammarkollegiet i uppdrag att redovisa krav på användbarhet och tillgänglighet i upphandlingarna samt att delta i standardiseringsprojektet Mandat 376. I projektet ska en europeisk standard för upphandling av IKT med tillhörande stödmaterial utvecklas.

2.7.7 Offentlig upphandling och standardisering

Både internationellt och nationellt ses möjligheterna med offentlig upphandling som ett medel att främja tillgänglighet för personer med

funktionsnedsättning. Den 1 januari 2008 trädde den nya lagen (2007:1091) om offentlig upphandling, förkortad LOU i kraft. En ny föreskrift anger att de tekniska specifikationerna om möjligt bör innehålla krav på tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning eller utformning för alla. Standarder är viktiga för att kunna ställa relevanta krav i upphandlingarna. Inom EU pågår ett arbete inom standardiseringen med att ta fram europeiska standarder till stöd för implementering av tillgänglighetskrav inom både IT-området och byggd miljö.

I den nationella handlingsplanen lyfts upphandling fram som ett medel för att åstadkomma förbättrad tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning. Vid inrättandet av Handisam gav regeringen därför myndigheten uppgiften att gentemot andra myndigheter upphandla vissa varor och tjänster inom tillgänglighetsområdet. Handisam har genomfört en omvärlds- och behovsanalys för att utreda hur tillgänglighetskrav ställs vid offentliga upphandlingar, hur sådana krav skulle kunna ställas i högre utsträckning samt vilket behov av information, rutiner och övrigt stöd som finns bland upphandlare och leverantörer kring tillgänglighetsfrågor.

2.8 Kultur och medier

Att som medborgare kunna ta del av kulturlivet, ha tillgång till mångfalden av medier i samhället och att ha möjlighet att se och nyttja kulturarvet är en grundläggande rättighet. Det är också en viktig förutsättning för att kunna utöva sin grundlagsskyddade yttrandefrihet.

Regeringen har gjort stora satsningar inom kultur- och medieområdena inom ramen för genomförandet av handlingsplanen och utvecklingen är synlig på många håll.

Tillgänglighetsfrågan har många dimensioner på området. Regeringen har satsat på att förbättra den fysiska tillgängligheten till lokaler för kulturverksamhet med målet att möjliggöra för personer med funktionsnedsättning att ta del av kultur. Andra satsningar har handlat om att med kulturen som redskap bidra till ökad kunskap och delaktighet. Den tekniska utvecklingen har spelat en viktig roll. Talsyntes och direkttextning med mera leder till förbättrad tillgänglighet till kultur och medier och ger tillträde till nya arenor. Att regeringen genom den nya språklagen (2009:600) har stärkt teckenspråkets ställning är viktigt ur ett demokrati- och yttrandefrihetsperspektiv och en markering av regeringens syn på teckenspråkets ställning.

Regeringen har också gett ett stort antal myndigheter och institutioner på kulturområdet i uppdrag att lämna in underlag för en nationell strategi för digitalisering, elektronisk tillgång och digitalt bevarande. Uppdraget bygger på den bedömning som gjordes i propositionen Tid för kultur (prop. 2009/10:3) om att den digitala utvecklingen ger både arkiv, bibliotek, museer och audiovisuella samlingar helt nya möjligheter att ge medborgare och forskare tillgång till kulturarvet oberoende av fysisk lokalitet. En fråga som är av stor betydelse i detta sammanhang är att institutionerna utnyttjar nya möjligheter att öka tillgängligheten för grupper med särskilda behov.

Regeringen ställer i sändningstillstånden för Sveriges Radio AB, Sveriges Television AB, och Sveriges Utbildningsradio AB, krav på att företagen ska beakta behoven hos personer med funktionshinder. I sändningstillstånden för perioden 2010–2013, som beslutades i december 2009, har målen skärpts bl.a. när det gäller textning av tv-program. Målet på lång sikt är att hela utbudet från alla tre programföretagen görs tillgängligt för alla medborgare.

2.8.1 Sektorsansvar på kulturområdet

Regeringen har fördelat sektorsansvaret för genomförandet av handikappolitiken inom kulturområdet till Statens kulturråd och Riksantikvarieämbetet. Inom ramen för den nationella handlingsplanen för handikappfrågor gavs myndigheterna tidigare återrapporteringskrav inom handikappområdet i sina regleringsbrev. Sedan 2008 står dock det särskilda ansvaret inskrivet i myndigheternas instruktioner. Av dessa framgår att de ska vara samlande, stödjande och pådrivande i förhållande till övriga berörda parter. För att förstärka genomförandet av handikappolitiken har regeringen formulerat mål om förbättrad tillgänglighet i flertalet av de regleringsbrev och regeringsbeslut om mål, återrapportering och uppdrag som styr övriga myndigheters verksamheter inom kulturområdet.

Statens kulturråd

Kulturrådet har arbetat med att öka tillgängligheten till kulturlivet för personer med funktionsnedsättningar med utgångspunkt från handlingsprogrammet Funktionshindrades tillgång till kultur (1998:3). I syfte att förbättra möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att kunna delta i kulturlivet, ökade regeringen 2001 de medel som ställts till Statens kulturråds förfogande från 2 miljoner kronor till 9,5 miljoner kronor.

Regeringen gav i regleringsbrevet för 2006 myndigheten i uppdrag att belysa för- och nackdelar med sektorsansvaret. I sin rapport föreslog Kulturrådet bl.a. en breddad definition av kultursektorn, att ansvaret skulle omfatta den del som är helt eller delvis offentligt finansierad. I regleringsbrevet för 2007 fick Kulturrådet i uppdrag att göra en översyn av de särskilda projektmedel som myndigheten har till förfogande för att främja tillgängligheten till kulturlivet. Kulturrådet kom i översynen fram till att medlen varit ett viktigt verktyg för att få igång tillgänglighetsarbetet men att det varit svårigheter med att fasa in projekten i bidragsmottagarnas ordinarie verksamheter. Kulturrådet fördelade år 2007 i anslutning till sitt sektorsuppdrag 7,2 miljoner kronor till 28 projekt. Under 2008 beviljades 14 projektbidrag på totalt 2,4 miljoner kronor och under 2009 beviljades 3,5 miljoner kronor i projektbidrag.

Kulturrådet har arbetat utifrån fem övergripande etappmål. De rör handlingsplaner för ökad tillgänglighet hos kulturinstitutionerna, informationsinsatser om arbetet för ökad tillgänglighet, utbildningsinsatser, mätbara mål i verksamhetsplanen för ökad tillgänglighet samt samarbete med handikapporganisationerna. Arbetet mot målen har gett resultat samt att samarbetet med handikapporganisationerna har varit värdefullt när det

gäller kunskap om vad som krävs för att göra kulturen tillgänglig. Flertalet av landstingen/huvudmännen för kulturinstitutionerna har idag måldokument för ökad tillgänglighet. Samtliga bibliotek hade uppfyllt målet med upprättandet av handlingsplaner för tillgänglighetsarbetet 2006. Av de regionala museerna hade 24 av 34 stycken inkommit med handlingsplaner till Kulturrådet 2005. De informationsinsatser som genomförts bedöms ha fungerat som en start för arbetet med att förbättra tillgängligheten till kulturinstitutionerna. Vid en jämförelse av insatser mellan åren 2001 och 2007, görs bedömningen att kunskaps- och ambitionsnivån har ökat och att musei-, biblioteks- och scenkonstområdet kunnat ge många goda exempel på hur man kan arbeta för att öka tillgängligheten. Arbetet med att öka tillgängligheten har också blivit en mer integrerad del Kulturrådets verksamhet.

Kulturrådet har samarbetat med en rad olika aktörer inom kultursektorn. Ett exempel är den konferens som genomfördes 2008 i samverkan med Nordiska Handikappolitiska rådets kulturnätverk och Riksteatern om tillgänglig scenkonst som utmynnade i antagandet av den så kallade Hallundadeklarationen. Deklarationen uppmanar samtliga chefer och ledningar inom scenkonstområdet att ta ett ansvar för att verksamheten görs tillgänglig för alla. I januari 2009 genomförde Kulturrådet en enkätundersökning till ett antal regionala kulturinstitutioner, fria teatergrupper och arrangerade musikföreningar för att undersöka hur tillgängligheten har utvecklats. Resultatet av undersökningen visar att det pågår ett omfattande arbete och att kunskaps- och ambitionsnivån har ökat, men att det finns åtskilligt mer att göra.

Riksantikvarieämbetet

En del i handlingsplanen var att tillgänglighet i kulturlivet skulle öka. Riksantikvarieämbetet, förkortas RAÄ, startade sitt arbete med sektorsansvaret genom att inventera utbildningsbehoven i sektorn och sedan ta fram utbildningsplan och utbildningsmaterial. Utbildningar har genomförts om vad som krävs för att personer med funktionsnedsättning ska kunna ta del av kulturarvet. Genom utbildningar och seminarier har medvetenheten hos sektorn ökat om tillgänglighetsfrågorna och hur de beaktas i samband med beslut enligt kulturminneslagen (1988:950). Efter de första årens kampanjarbete bedömer RAÄ att tillgänglighetsarbetet gått in i en fas där frågan inte längre uppfattas som ett hot mot kulturmiljön, utan är en naturlig del av arbetet med kulturarvet. Arbetet består av rådgivning, samordning och att presentera värdefulla exempel på hur tillgänglighetsarbetet kan bli en tillgång för den kulturhistoriska miljön.

Sedan 2007 följs tillgänglighetsarbetet ute i länen genom redovisningen av kulturmiljövårdsanslaget. Det har främst varit inriktat på enkelt avhjälpta hinder, men även mer omfattande insatser har skett i såväl kulturhistoriskt värdefulla byggnader som fornlämningsmiljöer och inom de olika kulturreseervaten. Sedan 2007 har 9 av landets 34 kulturreseervat genomfört insatser för att öka tillgängligheten och i 8 län program för ökad tillgänglighet till det fysiska kulturarvet bedrivits. Totalt har 73 projekt bedrivits. Projekten tilldelades 2 miljoner kronor

2007, 4,1 miljoner kronor 2008, och 3,1 miljoner kronor 2009 ur kultur- miljöårsanslaget.

Som tillsynsmyndighet för de statliga byggnadsminnena, 270 objekt med cirka 5400 byggnader som förvaltas av 11 statliga verk, arbetar RAÄ aktivt med att tillgänglighetsfrågorna beaktas i förvaltningen. Vid ändringar av byggnadsminnen samråder RAÄ med de förvaltande verken för att komma fram till de bästa lösningarna både när det gäller tillgänglighet och hänsyn till de kulturhistoriska värdena. Antalet inkomna ansökningar om tillgänglighet har ökat och kvaliteten i förslagen har i överlag förbättrats. Under de senaste två åren har RAÄ fattat ett femtiotal ändringsbeslut för förbättrad tillgänglighet. Som exempel kan nämnas Ekermanska huset i Uppsala och Svartsjö slott som båda har fått väl gestaltade utvändiga stenramper kopplad till en modifierad äldre trappa. Till Fästningsmuseet vid Karlsborgs fästning har RAÄ medverkat till att en lyftplatta som omvandlas till trappor installerades. Residenset i Vänersborg kommer under 2010 att förses med en invändig hiss och en utvändig ramp som anpassas till torgmiljön och byggnaden. Vid prövning av den nu pågående ombyggnaden av Kammarrättens hus på Riddarholmen påpekade RAÄ att tillgängligheten inte hade lösts fullt ut trots att goda förutsättningar till det fanns. Riksantikvarieämbetet har deltagit i Statens Fastighetsverks projekt Värdig entré, som har syftat till att skapa tillgänglighet till nationellt viktiga Stockholms stadshus, Södra Bancohuset, Residenset i Göteborg och Liljevalchs konsthall.

Riksantikvarieämbetet har arbetat för att tillgänglighetsfrågor finns som en del i kulturutbildningen vid Konstvetenskapliga institutionen vid Stockholms universitet.

Myndigheten har deltagit i ett nordiskt projekt om tillgänglighet till kulturhistoriska miljöer som avrapporterats hösten 2009.

2.8.2 Tillgänglighet till film och medier

På medieområdet finns ingen myndighet med särskilt utpekat sektorsansvar för genomförandet av handikappolitiken. Regeringen vill lyfta fram följande initiativ och resultat på området.

I syfte att göra svensk film tillgänglig för personer med nedsatt hörsel och syn finns sedan 2000 ett stöd till syntolkning och textning av film och video på svenska och nationella minoritetsspråk. Stödet fördelas av Svenska Filminstitutet och uppgick 2009 till 1,6 miljoner kronor. I betänkandet En ny svensk filmpolitik (SOU 2009:73) föreslås att stöd till svensk filmproduktion villkoras med att det ska vara möjligt att se de filmer som får stöd med svensk text på digitala biografer och i digitala visningsformat. Betänkandet bereds för närvarande i Regeringskansliet.

Sveriges Radio AB, Sveriges Television AB, förkortas SVT, och Sveriges Utbildningsradio AB arbetar aktivt för att förbättra tillgängligheten till programmen för personer med funktionsnedsättning. Andelen textade förstagångssändningar med svenskt ursprung i SVT:s programtjänster SVT1 och SVT2 uppgick 2009 till 74 procent. SVT arbetar aktivt för att utveckla volymen textade program i riktning mot målet att alla program ska vara textade. För att kunna utöka textningen i högre grad krävs enligt SVT en ny teknisk lösning för textproduktion vid

direktsända program. Antalet sända timmar på teckenspråk var 111 timmar i SVT 2009, varav 48 timmar barnprogram.

Den 18 mars 2010 beslutade regeringen att överlämna propositionen En ny radio- och tv-lag (prop. 2009/10:115) till riksdagen. I propositionen föreslås en helt ny lagregel om att tv-sändningar ska utformas så att programmen blir tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Detta ska ske genom textning, tolkning, uppläst text eller liknande teknik i den omfattning som beslutas av regeringen eller behörig myndighet.

Anslaget till Talboks- och Punktskriftsbiblioteket, förkortas TPB, förstärktes med två miljoner kronor 2001. Syftet var att ge biblioteket möjlighet att fullfölja överföringen av talböcker från kassetband till det digitala formatet DAISY. TPB har vidare fått i uppdrag att arbeta med talsyntes, strömmande läsning och ett nationellt digitalt distributions-system med personer med läshinder som målgrupp. Uppdraget om ett nationellt digitalt distributionssystem redovisades i mars 2008 och uppdraget om strömmande läsning redovisades i juli 2009.

Under åren 2006–2008 genomförde Taltidningsnämnden en övergång till modernare teknik för mottagning av taltidningar. Övergången bedöms ha gjort taltidningsutsändningarna mer användarvänliga och attraktiva för målgruppen. Efter flera års nedgång har trenden vänt och sedan 2006 ökar återigen antalet taltidningsabbonenter.

Taltidningsnämnden och TPB har i två rapporter, framtagna efter uppdrag av regeringen, som lämnades till Kulturdepartementet i november 2008 redovisat sin syn på den framtida inriktningen på taltidningsverksamheten och på hur myndigheterna kan öka sin samverkan. Rapporterna bereds för närvarande i Regeringskansliet.

2.9 Individuella stödinsatser inom det sociala området

De individuella stöden till personer med funktionsnedsättning ska utgöra ett komplement till att det allmänna och generella utformas så att det blir tillgängligt och användbart för alla. Under tiden för handlingsplanen har regeringen arbetat med att stärka kvalitén och utveckla de individuella stöden inom det sociala området.

Som ett led i att skapa en jämlik tillgång till de sociala stöden mellan kvinnor och män har statistiken i allt högre utsträckning presenterats uppdelad på kvinnor och män. Detta har synliggjort att pojkar och män tar del av sociala stöd i betydligt större utsträckning än flickor och kvinnor trots liknande situation. Skillnaderna återfinns i antalet beviljade timmar, typ av insats etc.

Fortfarande saknas dock en systematisk analys av orsakerna till dessa skillnader och därmed också verktyg att vid behov förändra situationen. Detta är en fråga att uppmärksamma i det fortsatta handikappolitiska arbetet.

Försäkringskassan

Försäkringskassan har sektorsansvar för handikappolitiken och har arbetat i enlighet med etappmål. Målen har varit att funktionshinderperspektivet ska genomsyra hela Försäkringskassans verksamhet, att socialförsäkringens verksamhet som riktar sig mot kunder ska vara tillgänglig och användbar för alla personer med funktionsnedsättning, att Försäkringskassan ska vara en arbetsgivare med lika möjligheter för alla arbetstagare samt ökad sysselsättning för personer med funktionsnedsättning.

Regeringen gav Försäkringskassan i uppdrag att 2007 redovisa en kunskapsöversikt och kartlägga de olika problemställningar som förekommer inom förmånerna handikappersättning och vårdbidrag.

I uppdraget ingick bland annat att analysera hur väl handikappersättningens och vårdbidragets regelverk är anpassat till dagens samhälle samt hur väl förmånerna uppfyller sina respektive syften. Försäkringskassan konstaterar i rapporten att både handikappersättning och vårdbidrag är stödformer som inte anpassats i takt med samhällets utveckling. Försäkringskassan ser därmed ett behov av att utformningen av förmånerna i dessa stödformer förändras och att det kan finnas skäl att överväga om ersättning för stödbehov i handikappersättning kan tas bort och om merkostnader inom vårdbidrag och handikappersättning kan sammanföras till en renodlad, tydligt avgränsad lag om merkostnadsersättning. Ärendet är under beredning inom Regeringskansliet.

Socialstyrelsen

Inom ramen för Socialstyrelsens sektorsansvar har bland annat ett arbete bedrivits med att ta fram en modell för att löpande följa och beskriva levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning. Ett system är ännu inte i drift men Socialstyrelsen har tagit fram ett förslag på modell där den allmänna levnadsnivåundersökning, som Statistiska Centralbyrån genomför årligen, kan kompletteras och utvecklas. Socialstyrelsen har även gjort en undersökning av tillgängligheten inom socialtjänst och primärvård. Utöver det har Socialstyrelsen arbetat för att minska skillnader i behovsbedömningar och att skapa möjligheter för öppna jämförelser mellan kommunernas arbete med insatser inom socialtjänstlagen (2001:453) och lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade. Även stärkt samverkan inom rehabiliterings- och habiliteringsområdet och insatser till personer med psykisk funktionsnedsättning har varit en prioriterad fråga.

2.9.2 Stärkt rättssäkerhet

Bland de generella åtgärder som regeringen vidtagit för att stärka rättssäkerheten för personer med funktionsnedsättning finns den nya och stärkta regleringen kring icke verkställda beslut enligt socialtjänstlagen (2001:453), förkortas SoL, och lagen (1993:387) om stöd och service till

vissa funktionshindre, förkortas LSS. Andra exempel är att riksdagen i mars 2005 beslutade att personer som fullgör uppgifter enligt LSS och får kännedom om ett allvarligt missförhållande som rör en person som får insats enligt lagen, genast ska anmäla detta till den som är ansvarig för verksamheten, s.k. lex Sarah (prop. 2004/05:39).

Förekomsten av kommunalt domstolstrots och kommuners underlåtelse att verkställa beslut om insatser enligt SoL eller LSS, har lett till att personer i praktiken inte kunnat få sina beslutade rättigheter tillgodosedda. Därför infördes den 1 juli 2002 en särskild sanktionsavgift som ett yttersta påtryckningsmedel.

En del av problematiken kvarstod. Personer fick ett positivt beslut men tiden för verkställandet var orimligt lång. I en sådan situation har beslutet inte kunnat överklagas till domstol. Detta har åtgärdats då kommunerna sedan den 1 juli 2006 är skyldiga att rapportera gynnande beslut enligt SoL som inte verkställts inom tre månader till länsstyrelsen, (från den 1 januari 2010 till Socialstyrelsen), de kommunala revisorerna och fullmäktige (prop. 2005/06:115). Från samma tidpunkt gäller också enligt SoL att en sanktionsavgift kan utdömas som ett yttersta påtryckningsmedel för att gynnande beslut ska verkställas inom skälig tid. Sedan den 1 juli 2008 gäller motsvarande inom LSS (prop. 2007/08:43).

I en utvärdering som genomförts av Socialstyrelsen framgår att bestämmelserna kring icke verkställda beslut och rapporterings-skyldigheten enligt SoL har lett till bättre dokumentation i enlighet med regelverken. Det finns också tecken på att underlagen kring besluten samt arbetet med ett tillräckligt stort utbud av platser och insatser förstärkts. Dock finns tecken på att kommuner för att undvika sanktionsavgifter erbjuder ofullständiga alternativ i en oviss väntan på att den beslutade insatsen ska verkställas, en striktare bedömning, kortare och tidsbegränsade beslut och liknande som inte gynnar brukaren.

Regeringen fattade den 4 februari 2010 beslut om lagrådsremiss om Personlig assistans m.m. åtgärder för ökad kvalitet och trygghet. I denna föreslår regeringen att det ska krävas tillstånd för enskilda assistansanordnare för att få bedriva verksamhet med personlig assistans. De assistansberättigade som är arbetsgivare åt assistenter ska vara skyldiga att anmäla sin verksamhet till Socialstyrelsen.

2.9.3 Tillsynen av socialtjänsten

Tillsynen av socialtjänsten är ett av statens viktigaste instrument för att säkerställa rättssäkerhet och kvalitet. Den 1 januari 2010 genomfördes en reform av den sociala tillsynen som syftar till att bland annat göra tillsynen mer enhetlig, strukturerad och samordnad. Grunden för reformen är att tillsynen av socialtjänsten förs över från länsstyrelserna till Socialstyrelsen och samordnas med hälso- och sjukvårdstillsynen. Barnperspektivet i tillsynen ska stärkas och ambitionsnivån och effektiviteten i tillsynen ska öka. Även länsstyrelsernas tillståndsverksamhet har förts över till Socialstyrelsen som en följd av den nya organisationen.

Reformen innebär också att Socialstyrelsen har fått ökade befogenheter när det gäller att förhindra missförhållanden. Bland annat har Socialstyrelsen fått möjlighet att förelägga viten mot verksamheter där det

förekommer missförhållanden som har betydelse för den enskildes möjligheter att kunna få de insatser som de har rätt till. Om missförhållandet är allvarligt och föreläggandet inte följs finns också möjlighet att förbjuda fortsatt verksamhet. Om missförhållandet innebär fara för enskildas liv, hälsa eller personliga säkerhet får Socialstyrelsen helt eller delvis förbjuda verksamheten utan föregående föreläggande.

Regeringen har inom ramen för en satsning på psykiatriområdet gett länsstyrelserna/Socialstyrelsen extra resurser för att stärka tillsynen av socialtjänstens verksamhet för personer med psykisk funktionsnedsättning, se avsnitt 2.10.

2.9.4 Valfrihetssystem inom socialtjänsten – LOV

För att ge bl.a. personer med funktionsnedsättning ökade möjligheter att välja utförare av socialtjänstinsatser införde regeringen ett nytt valfrihetssystem den 1 januari 2009. Systemet regleras i en särskild lag, lagen (2008:962) om valfrihetssystem, förkortas LOV, som är ett alternativ till lagen (2007:1091) om offentlig upphandling, förkortas LOU. Den enskilde ska själv kunna välja en utförare av socialtjänstinsatser eller vård som huvudmannen har godkänt och upprättat avtal inom ramen för ett valfrihetssystem. Utgångspunkten är att det inte ska förekomma pris-konkurrens mellan de olika aktörerna.

Enligt den nya lagen ansvarar kommunen eller landstinget för att brukaren eller patienten får adekvat information om samtliga valbara utförare. För personer som inte väljer ska det finnas ett ickevalsalternativ.

Det är frivilligt för kommuner att införa valfrihetssystem. De kan även i fortsättningen bedriva verksamhet i egen regi eller upphandla enligt LOU. Det är också upp till huvudmännen att välja inom vilka verksamheter LOV ska tillämpas.

Regeringen har också infört ett särskilt statsbidrag för att stimulera utvecklingen av fler utförare och ett bredare utbud när det gäller sysselsättning för personer med psykisk funktionsnedsättning. Socialstyrelsen hade under 2009 regeringens uppdrag att fördela 9,5 miljoner kronor i verksamhetsbidrag enligt förordningen (2009:955) om statsbidrag till sysselsättning till vissa juridiska personer som tillhandahåller meningsfull sysselsättning till personer med psykisk funktionsnedsättning. Uppdragets syfte är att fler externa aktörer ska tillhandahålla målgruppsanpassad sysselsättning och att öka valfriheten, se avsnitt 2.10.

2.9.5 Öppna jämförelser

För att främja utvecklingen av kvalitet inom vården och omsorgen samt att förse medborgare med information om olika utförare har Socialstyrelsen fått i uppdrag att intensifiera utvecklingen av öppna jämförelser och ta fram en handlingsplan för ökad tillgång till data av god kvalitet inom socialtjänstens verksamhetsområden. Uppdraget ska avrapporteras senast den 31 maj 2010. Lägesrapporter ska lämnas årligen senast den 15 januari och 31 maj med början i januari 2010.

Riksdagen beslutade i december 1999, att en försöksverksamhet med personliga ombud för personer med psykisk funktionsnedsättning skulle permanentas och göras tillgänglig i hela landet. Verksamheten delfinansieras av regeringen och grundas på ett kommunalt ansvar och huvudmannaskap. Ombudens uppgift är att identifiera och formulera den enskildes behov av vård, stöd och service och se till att olika huvudmäns insatser planeras, samordnas och genomförs. Ombuden ska även bistå och företräda den enskilde i kontakterna med olika myndigheter och se till att den enskilde får vård, stöd och service utifrån egna önskemål, behov och rättigheter.

Verksamheten med personliga ombud är frivillig, men de kommuner som startar upp sådan verksamhet får ett statligt bidrag som täcker mer än hälften av kostnaden. Cirka 250 av landets 290 kommuner har startat verksamhet, ofta i samverkan med andra kommuner. Det finns sammanlagt cirka 325 ombud och cirka 6 000 personer tar del av insatsen. Det är Socialstyrelsen och länsstyrelserna som på uppdrag av regeringen stödjer och utvecklar verksamheterna tillsammans med kommunerna. De följer även upp verksamheterna, ansvarar för vissa utbildningar och fördelar statsbidrag till kommunerna.

Personliga ombud har visat sig vara en betydelsefull insats som ökar möjligheter till självbestämmande och delaktighet i samhället. Riksdagen beslutade därför i december 2009 att statsbidraget till kommunerna för verksamhet med personliga ombud ska höjas med 10 miljoner kronor, från cirka 90 till cirka 100 miljoner kronor, från och med 2010. Socialstyrelsen har också fått i uppdrag att lägga till ytterligare en funktion till ombudens nuvarande uppgifter. Ombuden ska aktivt verka för att personerna ska få tillgång till arbete, rehabilitering eller meningsfull sysselsättning.

2.9.7 Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade och lagen om assistansersättning

I augusti 2008 överlämnade LSS-kommittén sitt slutbetänkande *Möjlighet att leva som andra* (SOU 2008:77) till regeringen. Betänkandet remissbehandlades och regeringen fattade 18 mars 2010 beslut om proposition *Personlig assistans m.m. – åtgärder för ökad kvalitet och trygghet* (prop. 2009/10:176). I propositionen föreslås bl.a. att det ska krävas tillstånd för att enskilda assistansanordnare ska få bedriva verksamhet med personlig assistans. De assistansberättigade som är arbetsgivare åt sina assistenter ska vara skyldiga att anmäla sin verksamhet till Socialstyrelsen. Vidare föreslås att en bestämmelse införs i lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, förkortas LSS, som innebär att när åtgärder rör barn ska barnets bästa särskilt beaktas. Barnet ska få relevant information och ges möjlighet att framföra sina åsikter. I propositionen föreslås även en ny lag om registerkontroll av personal som utför vissa stöd- och serviceinsatser åt barn med funktionsnedsättning. Förslaget innebär att den som bedriver verksamhet enligt LSS och utför insatser åt barn inte ska få anställa

någon i verksamheten om inte utdrag ur register som förs enligt lagen (1998:620) om belastningsregister har kontrollerats. I propositionen föreslås också att när en insats enligt LSS beviljas ska den enskilde erbjudas att en individuell plan med beslutade och planerade insatser upprättas i samråd med personen som beviljats insatsen. En person som beviljats en insats enligt LSS ska kunna begära att en individuella plan upprättas.

2.9.8 Individuella planer

Som nämns i föregående avsnitt är individuell plan enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, förkortas LSS, en rättighet för den som har beviljats en insats enligt lagen. Socialstyrelsen genomförde 2003 en enkät till kommunerna för att ta reda på hur många personer som hade en individuell plan, en motsvarande enkät genomfördes av länsstyrelserna 2009. Förändringarna mellan åren 2003 och 2009 när det gäller andelen personer med LSS-insatser som har individuell plan är små. Sex procent av det totala antalet barn med insatser enligt LSS har en individuell plan. För vuxna är siffran sju procent. Skillnaden mellan kommuner är stor, andelen varierar från noll till sextio procent. I drygt sextio kommuner har mindre än två procent av dem som har en LSS-insats en individuell plan.

Orsaken att det inte upprättas fler individuella planer kan enligt länsstyrelserna vara brister i information till den enskilde, brist på samverkan, otillräckligt tidsmässigt utrymme för handläggarna att arbeta med individuell plan eller att det finns många andra planer i verksamheterna. Som framgår tidigare föreslås i propositionen om Personlig assistans m.m. – åtgärder för ökad kvalitet och trygghet (prop. 2009/10:176), att när en insats enligt LSS beviljas ska den enskilde erbjudas att en individuell plan med beslutade och planerade insatser upprättas i samråd med personen som beviljats insatsen. En person som beviljats en insats enligt LSS ska kunna begära att en individuella plan upprättas.

Den 1 januari 2010 trädde en ändring i socialtjänstlagen (2001:453) och hälso- och sjukvårdslagen (1982:763) i kraft som innebär att landsting och kommuner tillsammans ska upprätta en individuell plan när den enskilde har behov av insatser från både socialtjänst och hälso- och sjukvård (prop. 2008/09:193). Skyldigheten gäller alla människor som landsting och kommuner kommer i kontakt med och där en individuell plan behövs för att behoven av socialtjänst och hälso- och sjukvård ska tillgodoses. Av planen ska det framgå vilka insatser som behövs, vilka insatser respektive huvudman ska svara för, vilka åtgärder som vidtas av någon annan än landstinget eller kommunen, och vem av huvudmännen som ska ha det övergripande ansvaret för planen.

2.9.9 Utveckling av insatser

Socialstyrelsen följer årligen utvecklingen av beviljade insatser inom socialtjänsten för personer med funktionsnedsättning. Socialstyrelsen

menar i sin Lägesrapport 2008 att det är svårt att analysera statistiken i relation till de handikappolitiska målen eftersom det inte går att säga om det är ett bra eller dåligt tecken att vissa insatser ökar eller minskar. En stor ökning av antal beslut om daglig verksamhet kan tyda på att personer med stora funktionsnedsättningar får en möjlighet till meningsfull sysselsättning utanför bostaden och därmed en ökad delaktighet. Å andra sidan kan det också vara ett tecken på att personer med funktionsnedsättning utestängs från den ordinarie arbetsmarknaden i högre grad.

Landstinget svarar för en av de insatser LSS omfattar: rådgivning och annat personligt stöd (råd och stöd). Sedan 1998 har antalet personer som har beviljats insatsen halverats. Mot denna bakgrund har regeringen beslutat att minska det riktade statsbidraget till landstingen för råd och stöd.

2.9.10 Daglig verksamhet

Socialstyrelsen genomförde 2008 en kartläggning av daglig verksamhet, Daglig verksamhet enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade. I kartläggningen framgår att det är många som efter avslutad särskoleutbildning direkt går till daglig verksamhet utan att prova inträde på den ordinarie arbetsmarknaden. Dessutom framgår att cirka 10 procent av dem som befinner sig i daglig verksamhet skulle kunna få ett arbete på öppna arbetsmarknaden med stöd från Arbetsförmedlingen.

Socialstyrelsen menar att en viktig faktor för att motverka detta är att öka tillgängligheten i samhället och kunskapen om situationen och förutsättningar för personer med funktionsnedsättning. En väl fungerande utbildning och ett systematiskt stöd i övergången mellan skola och arbete är en annan viktig faktor. Här arbetar regeringen med att förstärka kvalitén i särskolan, motverka inskrivning i särskolan på felaktig grund samt med förstärkningar i syoverksamheten.

En tredje betydelsefull faktor är att de sociala stödsystemen inom socialtjänstområdet och socialförsäkringsområdet har ett tydligt mål att i nära samarbete med Arbetsförmedlingen arbeta för att den enskilde ska få möjlighet till ett ordinarie arbete. Inom ramen för samarbetet finns flera uppdrag, insatser och subventioner som syftar till att stödja inträdet på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning, bl.a. personer med psykisk funktionsnedsättning och unga personer med funktionsnedsättning. Exempel på uppdrag är steglös avräkning som en möjlighet för personer med sjuk- eller aktivitetsersättning att kunna utnyttja sin arbetsförmåga utifrån sina individuella förutsättningar. Det finns även ett uppdrag om stärkt samverkan mellan Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen i syfte att underlätta inträdet på arbetsmarknaden för unga personer med funktionsnedsättning.

Ett tydligt perspektiv i arbetet med lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, förkortas LSS, är att stärka barnperspektivet. Det gäller både att stärka skyddet för barn i utsatta situationer såsom barn som helt eller delvis bor i särskilt boende eller familjehem och att stärka barnets röst i beslut och uppföljning av insatser som rör dem. Förslag till förändringar som syftar till att stärka barnperspektivet i LSS bereds också för närvarande i Regeringskansliet i lagrådsremissen Personlig assistans m.m. – åtgärder för ökad kvalitet och trygghet.

Förslagen syftar till att stärka beaktandet av barnets bästa vid åtgärder som rör barn. Barnet ska få relevant information och ges möjlighet att framföra sina åsikter. Hänsyn ska tas till barnets åsikter i förhållande till ålder och mognad. Socialstyrelsen har i ett självinitierat uppdrag bland annat arbetat med utbildning av handläggare i en metod som syftar till att lyfta fram barnets synpunkter i insatser som berör dem kallad BBIC (Barnets bästa i centrum). Barnets rätt har också stärkts i och med tillsynsreformen inom socialtjänstens och LSS:s verksamhetsområden.

Förstärkningar av barnperspektivet har även skett inom psykiatriområdet. Genom förändringar i hälso- och sjukvårdslagen (1982:763) och lagen (1998:531) om yrkesverksamhet på hälso- och sjukvårdens område får hälso- och sjukvården och dess personal från och med den 1 januari 2010 en skyldighet att särskilt beakta barns behov av information, råd och stöd, om barnets förälder eller någon annan vuxen som barnet bor tillsammans med har en psykisk sjukdom, en allvarlig fysisk sjukdom eller skada eller är missbrukare av alkohol eller annat beroendeframkallande medel.

Barn till föräldrar med psykisk sjukdom har en ökad risk att utveckla psykisk ohälsa. Socialstyrelsen fick i juni 2008 i uppdrag att initiera ett nationellt projekt för att utbilda psykiatrins och primärvårdens personal i Beardslees familjeinterventionsmetod. Fem miljoner kronor har avsatts för detta. Beardsleemetoden är en psykopedagogisk metod som hjälper föräldrar och barn att komma igång med samtal. Projektet syftar även till att lära upp utbildare i landstingen så att utbildningssatsningen kan fortsätta efter projektiden.

Ett nationellt utvecklingscentrum för tidiga insatser till barn och unga som löper risk att drabbas av svårare psykisk ohälsa (UPP-centrum) började utvecklas 2008 inom Socialstyrelsen. De har i uppdrag att samla, koordinera och föra ut kunskap och vetenskap då det gäller att identifiera, förebygga, ge tidigt stöd och behandla barn och unga som riskerar att utveckla svårare psykisk ohälsa. Centrumet får 25 miljoner per år t.o.m. 2011. Socialstyrelsen ska förbereda för hur UPP-centrums verksamhet ska inordnas i Socialstyrelsens ordinarie verksamhet fr.o.m. 2012.

För att kunna möta ohälsan hos barn och unga så tidigt som möjligt behöver första linjens vård och omsorg för barn och unga utvecklas. Det handlar om att ta fram ett antal praktiskt fungerande modeller för arbets- och samverkansmetoder som tillgodoser tillgänglighet till rätt vårdnivå. Barnhälsovård, ungdomsmottagningar, primärvård, habiliteringsverksamhet, skolhälsovård och socialtjänst är exempel på verksamheter som har en viktig roll i första linjens vård och omsorg. Därutöver pågår ett

2.9.12 Hjälpmedel

Hjälpmedelsinstitutet, förkortas HI, har gjort en kartläggning av förändringar av regelverk och policy för hjälpmedelsverksamheten under perioden 2006–2008. Rapporten ”Stora olikheter över landet när det gäller hjälpmedel” beskriver förändringar gällande avgifter och möjligheter att få hjälpmedel förskrivna. Rapporten visar att det blivit betydligt vanligare att betala för sitt hjälpmedel, att fler avgifter har införts och att det finns stora skillnader i regelverk och policy för hjälpmedel. Möjligheterna att förskriva hjälpmedel har enligt Hjälpmedelsinstitutets rapport både begränsats och utökats. Ökningen av produkter finns inom kognition och kommunikationsområdet.

Regeringen har i februari 2009 gett HI i uppdrag att utveckla och informera om bra hjälpmedel för människor med psykisk funktionsnedsättning. HI får sammanlagt 15 miljoner kronor per år 2009, 2010 och 2011 för att genomföra uppdraget. Inom ramen för uppdraget ska information och informationsvägarna om hjälpmedel förbättras till brukare, anhöriga och olika huvudmän. Olika personalgrupper ska även genomgå utbildningar om hjälpmedel. Därutöver ska nya hjälpmedel, tjänster och metoder utvecklas för personer med psykisk funktionsnedsättning.

HI har tillsammans med brukarorganisationer även bedrivit flera utvecklingsprojekt och försöksverksamheter som visat betydelsen och nyttan av hjälpmedel för personer med olika typer av kognitiv funktionsnedsättning.

Ett annat område där teknikutvecklingen gjort framsteg under tiden för handlingsplanen rör döva och hörselskadade. För gruppen döva finns i dag helt andra medicinska möjligheter genom så kallade cochlea implantat vilket kan ge gravt hörselskadade barn möjlighet att använda och utveckla vissa hörseltryck. Det betyder att många personer med stöd av hjälpmedel idag blir tvåspråkiga. Utbudet av hörselutrustning har ökat markant.

Regeringen har gett HI i uppdrag att göra en informationssatsning inom området elektronisk kommunikation. Informationssatsningen ska göras i samverkan med Post- och telestyrelsen och Sveriges Kommuner och Landsting. Uppdraget innebär att ge expertstöd till landstingen vid upphandling av utrustning för elektronisk kommunikation som döva, gravt hörselskadade, dövblinda, talskadade eller språkstörda personer kan behöva. Dessutom innebär det att sprida information till brukarna om vilka hjälpmedel som landstingen kan tillhandahålla inom området. Inom ramen för uppdraget ingår även att titta på möjligheten att underlätta användningen av digital kommunikation direkt via licenser hos olika teleoperatörer.

Under perioden våren 2008 till slutet av 2009 genomfördes en försöksverksamhet med fritt val av hjälpmedel i tre landsting, Kronobergs, Stockholms och Sörmlands läns landsting. Regeringen ville genom försöksverksamheten pröva ett system som ger den enskilde större valfrihet och inflytande över sina egna hjälpmedel. De begränsningar som lokala upphandlingar och hjälpmedelslistor innebär för det fria valet ska upphävas och därmed ges också den enskilde möjlighet att påverka valet av hjälpmedel utifrån sina individuella behov. Det innebär också att den enskildes kunskap och engagemang över det egna hjälpmedlet bättre tas tillvara. Hjälpmedelsinstitutet har fått i uppdrag att samordna försöksverksamheten.

I praktiken innebär försöksverksamheten att brukaren får en rekvisition med ett maxbelopp för att själv inhandla sitt hjälpmedel. Leverantören/butiken skickar sedan rekvisitionen med fakturan till landstinget. Om hjälpmedlet kostar mer än vad rekvisitionen visar får brukaren betala den överskjutande summan själv. Vilka maxbelopp som ska gälla bestäms av försökslandstingen och förskrivaren utifrån de riktlinjer och prislistor som finns för hjälpmedel. Brukaren söker själv kunskap om vilka hjälpmedel som finns, exempelvis via Internet, mässor, annonser och på annat sätt. Försöket kommer att utvärderas under vintern 2010.

Hjälpmedelsinstitutets delredovisning av försöksverksamheten 2009 visade att antalet personer som utnyttjat det fria valet kontinuerligt har ökat under försöket. Det har tagit tid att nå ut med information om möjligheten att själv kunna välja och inneburit en omställning för hjälpmedelsförskrivarna. Det finns ett stort intresse för fritt val verksamheten även hos landsting som inte deltar i försöket. Många brukare och även förskrivare är positiva till den möjlighet försöket erbjuder. Fortfarande finns dock ett antal juridiska frågor att lösa i anslutning till försöket. Bland annat tycks upphandlingsreglerna i lagen (2007:1091) om offentlig upphandling och landstingens rutiner i anslutning till dessa, kunna innebära en begränsning. Hur tillgänglig information om produkter och priser och även någon form av egenutvärdering av olika produkter systematiskt kan nå ut till brukare är en annan fråga som diskuteras.

2.9.14 Ledarhundar

Möjligheten att ha en ledarhund ökar synskadades oberoende och minskar behovet av stöd och hjälp i andra former (skr. 2005/2006:110). För att få till stånd rättsäkerhet i tilldelningen av ledarhundar och för att öka antalet ledarhundar har riksdagen (SoU 2004/05: 17) efter förslag från regeringen (prop. 2004/05:84) under 2005 beslutat att reglera verksamheten och att införa ett upphandlingsförfarande i utbudet av ledarhundsproduktion. De nya reglerna gäller från den 1 januari 2006. I samband med riksdagens behandling beslutades även om ett tillkännagivande om att utvärdera verksamheten. Verksamheten utvärderas av utredning 2009:01 Åtgärder för att stimulera tjänstehundsaveln. Utredningen lämnade sina förslag till regeringen i slutet av 2009.

Regeringen har gett Hjälpmedelsinstitutet, förkortas HI, i uppdrag att i samverkan med Socialstyrelsen genomföra en treårig försöksverksamhet med service- och signalhundar. Service- och signalhundar är tränade att hjälpa personer med funktionsnedsättning med olika moment i den dagliga livsföringen. HI ska ansvara för och driva projektet och Socialstyrelsen ska utvärdera försöket. Syftet är att öka antalet service- och signalhundar i aktiv tjänst för att kunna göra en utvärdering av hur en ökad användning av service- och signalhundar påverkar brukarens behov av offentliga stödsatser.

2.9.16 Bilstöd

Bilstöd utgår för anpassning och anskaffning av personbil, motorcykel eller moped. Fordonet ska fungera som ett hjälpmedel vid försörjning men också möjliggöra ett aktivt, självständigt och oberoende liv för människor med funktionsnedsättning.

Ett antal förändringar i bilstödet genomfördes den 1 januari 2007. Föräldrar till barn med funktionsnedsättning har t.ex. fått höjt grundbidrag för införskaffande av motorfordon. Föräldrabegreppet i bilstödet har också utvidgats till att omfatta även vårdnadshavare som inte är föräldrar samt personer som tagit emot barn för adoption eller för stadigvarande vård och fostran. Dessutom har tiden för nytt grund- och anskaffningsbidrag förlängts från sju till nio år.

En annan förändring som genomfördes 2007 var att all handläggning av ärenden om bilstöd koncentrerades till Försäkringskassans kontor i Västerвик. En första uppföljning av denna förändring visar att koncentrationen lett till en ökad specialisering, högre effektivitet och bättre kvalitet i handläggningen.

2.9.17 Komplement till färdtjänst

Under tiden 1 juli 2007–30 juni 2010 pågår en försöksverksamhet med komplement till färdtjänst. Verksamheten är reglerad i lagen (2006:489) om försöksverksamhet med komplement till färdtjänst och innebär att en kommun ska kunna lämna ekonomiskt stöd till en kommuninvånare, som har en funktionsnedsättning, för att han eller hon ska kunna skaffa eller anpassa ett motorfordon. Ett villkor är bl.a. att personen inte är berättigad till bilstöd. Sjutton kommuner deltar i försöksverksamheten. Syftet är att förbättra personens möjligheter att förflytta sig och att behovet av färdtjänst ska minska. Deltagande kommuner har kommit olika långt med försöksverksamheten och har olika ambitioner. För flera kommuner har det tagit tid att upprätta regelverk för försöket.

2.10 Regeringens satsning på psykiatriområdet

Nära kopplat till den nationella handlingsplanen för handikappolitiken finns den omfattande satsning på psykiatriområdet som regeringen gör

under tre år (2009–2011). Regeringen har identifierat behovet av en kraftfull och riktad satsning för att förbättra situationen för personer med psykisk sjukdom och personer med psykisk funktionsnedsättning. Det övergripande målet med satsningen är att personer med psykisk sjukdom eller psykisk funktionsnedsättning ska ges vård-, rehabiliterings- och stödinsatser utifrån sina behov och med senast tillgängliga kunskap om möjliga resultat. Regeringen satsar cirka 900 miljoner kronor per år för att åstadkomma konkreta och varaktiga förbättringar för personer med psykisk sjukdom eller psykisk funktionsnedsättning. I april 2009 lämnade regeringen skrivelsen (2008/09:185) En politik för personer med psykisk sjukdom och psykisk funktionsnedsättning till riksdagen. I skrivelsen redovisas de olika insatser, uppdrag, lagändringar och utredningar som tillsammans utgör psykiatrisatsningen. En samlad uppföljning och analys ska göras av hur vård- och stödinsatserna till personer med psykisk sjukdom och psykisk funktionsnedsättning utvecklas över tid samt effekterna av psykiatrisatsningen.

Regeringen har sammanfattat politiken inom psykiatriområdet i tre huvudområden: vården, vardagen och valfriheten. Det övergripande syftet inom samtliga huvudområden är att barn, vuxna och äldre inom målgruppen ska ha tillgång till en god och kunskapsbaserad vård, tillgång till ett varierat och anpassat arbetsliv, stöd och boende. En ambition är att personer med psykisk sjukdom och personer med psykisk funktionsnedsättning i ökad utsträckning ska ges möjlighet att göra egna val och ha inflytande över hur vård-, rehabiliterings- och stödinsatser utformas samt av vem de ska utföras. Arbete och sysselsättning för målgruppen är ett av de områden som prioriterats. I budgetpropositionen för 2009 (prop. 2009/10:1) presenterade regeringen flera uppdrag på området.

Personer med psykisk sjukdom och psykisk funktionsnedsättning tillhör dem som står längst från arbetsmarknaden och utgör en grupp där utanförskap är svårt att bryta för den enskilde. För att öka valfriheten i sysselsättningen för målgruppen erbjuds kommunerna att ta del av ett stimulansbidrag för att utveckla nya former för sysselsättning. Regeringen har lagt tonvikten på att kunna erbjuda verksamhet i form av sociala kooperativ och liknande. Genom att den enskilde i ökad utsträckning ges förutsättningar att välja innehåll och inriktning på sin sysselsättning bör förutsättningarna att få en förankring till en långsiktigt arbetsliv öka.

Arbetsförmedlingen har fått i uppdrag att i samverkan med Försäkringskassan upphandla rehabilitering och andra former av stödinsatser till personer med psykisk funktionsnedsättning. De 50 miljoner kronor som regeringen har avsatt syftar till att ge fler personer med nedsatt arbetsförmåga rehabilitering, sysselsättning och arbete. Regeringen framhåller i beslutet att det är angeläget att sociala företags möjligheter att stödja personer med psykisk funktionsnedsättning tas tillvara när platser upphandlas.

Att stärka kunskapen kring psykisk sjukdom och psykisk funktionsnedsättning är betydelsefullt för att bryta utanförskapet. Psykiatrin, socialtjänsten, Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan behöver därför utveckla och stärka en gemensam kunskapsbas vilken så långt som möjligt bygger på kunskap och beprövad erfarenhet. För att uppnå detta fördelar Försäkringskassan tio miljoner per år under tre år till en myndighets-

gemensam kunskapsutveckling om rehabilitering för personer med psykisk sjukdom och psykisk funktionsnedsättning.

Regeringen har även gett Handisam i uppdrag att i samarbete med nätverket Nationell samverkan för psykisk hälsa, ett nätverk av organisationer för patienter, brukare och närstående, arbeta för att påverka människors attityder i förhållande till psykisk sjukdom och psykisk funktionsnedsättning. Attityder, värderingar och fördomar leder ofta till diskriminering och ett ovärdigt bemötande. Följden kan bli att människor inte blir insläppta i olika sammanhang, exempelvis på arbetsmarknaden. I genomförandet av uppdraget lyfts arbetslivet särskilt fram. Företag, myndigheter, kommuner, landsting och fackförbund ska få ökad kunskap och inspireras att utveckla en arbetsplats för alla. En mediekampanj riktad till arbetsmarknadens aktörer ska genomföras med namnet ”Räkna med oss på arbetsmarknaden”. Ett pris ska delas ut till årets företag.

Regeringen har också gett Socialstyrelsen i uppdrag att utveckla och ansvara för en kunskapsportal inom psykiatri- och äldreområdena. Syftet med portalen är att strukturera den kunskap som finns och växer fram inom de båda områdena samt tillhandahålla ett lättillgängligt och samlat utbud av aktuell och relevant kunskap till personal på alla nivåer som i sitt arbete kommer i kontakt med personer med psykisk sjukdom och psykisk funktionsnedsättning eller med äldre. Portalen ska också kunna användas som ett effektivt verktyg för att stödja arbetsgivarna i deras ansvar att implementera bl.a. aktuell forskning, kunskapsöversikter och riktlinjer inom psykiatri- och äldreområdena.

Andra satsningar som pågår inom psykiatriområdet avser bl.a. forskning, utbildning, förstärkt kompetens hos personal och utveckling av uppföljningen genom förbättrad statistik och förbättrade kvalitetsregister.

2.11 Allmänna arvsfonden

Enligt lagen (1994:243) om Allmänna arvsfonden är fondens ändamål att främja verksamhet av ideell karaktär till förmån för barn, ungdomar och personer med funktionsnedsättning. Allmänna arvsfonden ger stöd till nyskapande projekt med tydlig delaktighet av någon av de tre målgrupperna. Projekten genomförs över hela landet och är av varierande storlek. Allmänna arvsfondens uppföljningar och utvärderingar visar att stödet möjliggör försöksverksamheter som i flera fall legat till grund för insatser som blivit del av det offentliga åtagandet. Regeringen kan konstatera att allmänna arvsfonden vid sidan om statsbidraget är ett viktigt verktyg för handikapporganisationer att få möjlighet att utveckla sin verksamhet.

Under perioden 2006 till 2009 har volymen beviljade projektmedel ökat för fondens samtliga tre målgrupper. För projekt som rör målgruppen barn ökade medlen med 37 miljoner, för projekt som rör ungdomar ökade medlen med 137 miljoner och för projekt som rör personer med funktionsnedsättning var ökningen 10 miljoner.

Under 2009 delade arvsfondsdelegationen ut 479 miljoner kronor. Av dessa delades 95 miljoner ut till projekt som rör målgruppen barn,

235 miljoner till projekt som rör ungdomar och 148 miljoner till projekt som rör personer med funktionsnedsättning.

Projekt som rör barn och ungdomar med funktionsnedsättning återfinns i målgrupperna barn respektive ungdomar. Därmed är summan av de beviljade medlen till projekt som rör barn, ungdomar och vuxna med funktionsnedsättning betydligt större än vad som framgår av summan av de medel som fördelas till projekt som rör målgruppen personer med funktionsnedsättning. Exempelvis var beviljade medel 378 miljoner för 2008. Om de projekt som omfattar barn och ungdomar med funktionsnedsättning inkluderas i målgruppen personer med funktionsnedsättning var beviljade medel för denna grupp 200 miljoner, vilket utgör 53 procent av beviljade medel.

Handikapporganisationerna driver eller finns med som samarbetspartners i så gott som samtliga arvsfondsprojekt inom målgruppen personer med funktionsnedsättning. Under den senaste femårsperioden har volymen beviljade medel till projekt med handikapporganisationer som projektägare ökat kraftigt. Sedan 2006 motsvarar ökningen 37 miljoner kronor eller 55 procent.

3 Sammanfattande bedömning

3.1 En grund för handikappolitiken och ökad tillgänglighet

Ett övergripande resultat av arbetet med handlingsplanen är att det idag finns en grund för handikappolitiken som etablerats under genomförandet. Att handikappolitiken är tvärspektoriell, att varje samhällssektor ska utformas så att alla medborgare kan delta och att frågorna är en del av arbetet med mänskliga rättigheter är exempel på utgångspunkter som blivit allt mer integrerade i samhällets olika delar.

Utifrån de resultat som finns är regeringens bedömning att även tillgängligheten konkret förbättrats inom de flesta områden och att funktionshinderperspektivet idag mer frekvent finns med i planering och genomförande inom flertalet sektorer. Regeringen kan också konstatera att det intensifierade arbetet som inletts under genomförandets senare del har haft effekt. Samtidigt återstår arbete innan personer med funktionsnedsättning kan ta del av samhällets alla delar på jämlika villkor. Ett heltäckande resultat av utvecklingen av tillgängligheten saknas dock inom många samhällssektorer vilket gör att det på många områden är svårt att i faktiska tal göra jämförelser mellan handlingsplanens början och dess slutfas.

I arbetet med handlingsplanen har kunskap om arbete för ökad tillgänglighet byggts upp vilket ger en bra grund att stå på inför arbetet framåt. Statliga myndigheters arbete för ökad tillgänglighet är en sektor där utvecklingen följts upp kontinuerligt och framgångsfaktorer kunnat identifieras. Uppföljningen visar att arbetet varit framgångsrikt då det genomförts i ett strukturerat plan- och strategiarbete, varit väl förankrat och erhållit stöd från myndighetens ledning samt inkluderats i ordinarie processer. En ytterligare framgångsfaktor att föra in i kommande strategi

är att tydliga prioriteringar och uppföljningsbara mål har visat sig ge resultat. Regeringens satsning, på att snabbt öka ambitionen inom järnvägen under handlingsplanens slutfas, är ett exempel på hur tillgängligheten snabbt förbättrats och där arbetet verkar kunna nå längre än vad målen angav. Samarbete och samverkan för att nå mål är ytterligare en framgångsfaktor som identifierats i det arbete som regeringen etablerat med Sveriges Kommuner och Landsting, förkortas SKL.

Tillgänglighetsarbetet har gått framåt under tiden för handlingsplanen, men har inte bedrivits med jämn takt inom samtliga sektorer. Inom flera områden har ett tillgänglighetsarbete tagit fart under handlingsplanens slutfas. Rättssystemet är ett exempel. Ett tillgängligt rättssystem innebär, tillgängliga lokaler, tillgänglig information i rättsprocesser som berör den enskilde samt relevant kunskap om tillgänglighet i mötet med personer funktionsnedsättning i olika rättsliga sammanhang. Frågan om tillgänglighet till rättssystemet har successivt blivit mer tydlig och uppmärksammas inom arbetet med handlingsplanen. Handisams uppföljning av statliga myndigheters tillgänglighetsarbete har påvisat att tillgänglighetsarbetet varit bristfälligt inom såväl polismyndigheterna som inom domstolsväsendet. Arbetet bör vidareutvecklas för att samhället ska tillhandahålla ett fungerande och grundläggande skydd för alla medborgares mänskliga rättigheter.

Regeringen uppmärksammade vid sitt tillträdande att tillämpningen av kraven om enkelt avhjälpta hinder gått trögt och att kunskapen om kraven har varit bristfällig. Från 2007 och framåt har regeringen i samarbete med SKL genomfört insatser för att intensifiera arbetet. Boverkets rapporter har visat på att det finns behov av en förbättrad planering och uppföljning kring byggprocesser samt att det krävs ett tydligare tillgänglighetsperspektiv i tillsynen inom området. Regeringen har arbetat med dessa frågor i beredningen av den nya plan- och bygglagen.

Trots att det sedan 1979 i lag funnits krav på att kollektivtrafiken ska tillgänglighetsanpassas och att ambitionen kraftigt förstärktes med handlingsplanen kan fortfarande många personer med funktionsnedsättning inte använda kollektivtrafiken. På liknande sätt som när det gäller tillgänglighet i den fysiska miljön är samverkan mellan olika aktörer nödvändig för att uppnå god tillgänglighet på transportområdet. Kommuner och regioners planering och upphandling samt deras roll som utförare har stor betydelse. Det gäller även privata aktörer som transportörer, väghållare samt ägare och förvaltare av terminaler och resecentra.

3.2 Förutsättningarna för uppföljning

Flera samhällsområden saknar en systematisk uppföljning av tillgängligheten. Avsaknad av statistikförsörjning kring levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning samt statistik som löpande beskriver utvecklingen av samhällets tillgänglighet har påverkat uppföljningen av handlingsplanen. Inför kommande strategi är det viktigt att så långt som möjligt formulera mätbara mål och att skapa förutsättningar för att mer systematiskt och löpande följa dessa. Regeringen verkar för att få till stånd bättre underlag för uppföljning av levnadsvillkor för

personer med funktionsnedsättning och har påbörjat ett arbete som syftar till att stärka statistikförsörjningen. För detta ändamål avsattes 1,3 miljoner kronor i budgetpropositionen för 2010 (prop. 2010/11:1).

Att följa förutsättningar för delaktighet och jämlikhet för personer med funktionsnedsättning bör inte kräva särskilda mätningar eller statistiksystem. Handisam menar i sin rapport Utveckling av Handisams indicatorsystem att det genom att analysera befintliga resultat samt föra in ett fåtal strategiska frågor skulle gå att utläsa relevant och jämförbar information ur ordinarie befolkningsmätningar som genomförs inom olika sektorer. Inom de områden där utvecklingen följs med statistik kan frågor om tillgänglighet inkluderas och skapa förutsättningar för att styra och styra om genomförandet av politiken i framtiden. Riktade utvärderingar och kvalitativa uppföljningar kan också användas i större utsträckning för att komplettera uppföljningen och följa utvecklingen på områden där förutsättningar för löpande statistik saknas samt för att följa förutsättningar för grupper som inte representeras i den generella statistiken.

Ett exempel på ett område där systematisk uppföljning av den generella tillgängligheten saknas är inom bostadsbeståndet. Huvudbeståndet av bostäder utgörs av äldre fastigheter som sannolikt inte uppfyller kraven för god tillgänglighet. Med ökad andel äldre medborgare ökar kraven på bättre tillgänglighet i det generella bostadsbeståndet. I ett längre perspektiv är det ekonomiskt ohållbart för kommuner att lösa otillgänglighet i bostadsbeståndet med individuella stödinsatser såsom bostadsanpassningsbidrag och hemtjänst. För den övergripande och långsiktiga planeringen för kommunen krävs att bostadsförsörjning får ökad synlighet och prioritet ur ett tillgänglighetsperspektiv. För att få bättre underlag för att avgöra vilka insatser som är verkningsfulla bör möjligheter att följa bostadsbeståndets tillgänglighet utvecklas.

3.3 Genomförandet

I det särskilda sektorsansvaret ingick att myndigheterna skulle formulera mål för hur de handikappolitiska målen skulle omsättas inom ramen för sektorn. Varje myndighet ansvarade för att identifiera och prioritera dessa mål. Handisams uppföljning av sektorsmyndigheternas arbete har visat att detta lett till en mycket varierande utgångspunkt i sektorsmyndigheternas mål. Statskontoret delar på flera punkter Handisams uppfattning i sin rapport "Från vision till verklighet?". Rapporten överlämnades i november 2009 och var en redovisning av regeringsuppdraget att följa upp den nationella handlingsplanen för handikappolitiken. I rapporten menar Statskontoret att det varit svårt för myndigheterna att tolka de handikappolitiska målen utifrån sin verksamhetssektor. Kunskap och erfarenhet har i stor utsträckning saknats och det stöd i arbetet som erbjudits initialt från Handikappombudsmannen och senare från Handisam har varit alltför generellt. Statskontoret menar därför att genomförandet av målen inom ramen för respektive sektor inte blivit effektivt och samlat.

Även Handisam anser i sin redovisning att arbetet utifrån sektorsansvaret lett till en ojämn grund för genomförandet. Handisam menar

dock snarare att styrningen och samordningen kring målarbetet borde ha varit mer sammanhållen och strukturerad och att Handisams stödjande och samordnande roll kan bli tydligare.

Ett viktigt styrinstrument som omfattat samtliga myndigheter har varit förordningen (2001:526) om de statliga myndigheternas ansvar för genomförandet av handikappolitiken som medför att myndigheterna ska bedriva en verksamhet som är tillgänglig för personer med funktionsnedsättning. Statskontoret lyfter i sin redovisning fram styrningen genom förordning och regleringsbrev som ett bättre alternativ för styrning än systemet med sektorsmyndigheter. Statskontoret menar att styrning inom de ordinarie styrsystemen skapar ökad tydlighet och knyter an till övriga verksamheten inom sektorn.

Den statliga styrningen av myndigheter är i genomgripande förändring. I budgetpropositionen för 2009 (prop. 2008/09:1) redogjorde regeringen för inriktningen av myndighetsstyrningen. Regeringens bedömning var att myndighetsstyrningen skulle bli mer långsiktig och att mängden återrapporteringskrav i regleringsbreven skulle begränsas. Det årliga regleringsbrevet kommer för vissa myndigheter därför endast att innehålla myndighetens finansiella förutsättningar. Regeringen skrev att styrsignalerna till myndigheterna bör bli såväl färre som tydligare för att de ska få avsett politiskt genomslag.

För tvärsektorieella frågor såsom handikappolitiken skapas därmed nya förutsättningar. Att hitta verktyg för att synliggöra ansvaret i strategiska myndigheters instruktion är en möjlighet. Att vidareutveckla den befintliga förordningen är en ytterligare möjlighet. På insatsnivå är regleringsbrev och särskilda regeringsuppdrag av stor betydelse.

Sektorsmyndigheternas insatser under tiden för handlingsplanen visar att utvecklingen visserligen varit ojämn men att kunskapen och intresset inom flertalet sektorer har ökat. Det är svårt att bedöma om orsaken till den ojämna hanteringen av sektorsansvaret primärt är en fråga om brister i styrsystem eller om det indikerar de svårigheter ett nytt perspektiv generellt för med sig när det ska inkluderas i befintliga verksamhetsområden och strukturer. Handisam menar i sin redovisning att modellen i grunden är bra men att formerna för styrningen bör utvecklas. Statskontoret föreslår att styrsystemet avvecklas till förmån för en mer traditionell och direkt styrning från regeringen.

En viktig del i genomförandet har varit det särskilda uppdrag som sedan 2006 funnits inom ramen för Handisams uppdrag. Enligt Handisams instruktion ska myndigheten verka för ett strategiskt genomförande av handikappolitiken och i den rollen fungera som stabsfunktion åt regeringen. Handisams roll som samordnande myndighet samt rollen i förhållande till regeringen kan göras mer tydlig. En central del i Handisams uppdrag är att vara stödjande gentemot sektorsmyndigheterna. Denna roll har visat sig vara svår. Det har funnits förväntningar på ett mer specifikt stöd till respektive sektor medan Handisam med sina begränsade resurser företrätt en generell handikappolitisk kunskap utifrån handlingsplanens mål.

Statskontoret menar i sin redovisning att dessa förutsättningar skapar frågor kring myndighetens framtida arbetsuppgifter. Ett alternativ skulle enligt Statskontoret kunna vara att ge Handisam en tydligare roll som

uppföljare och utvärderare av handikapppolitiken. Ett annat alternativ som presenteras är att Regeringskansliets samordningsresurs förstärks.

Mot detta ska även ställas att intresset för att öka tillgängligheten avsevärt ökar efterfrågan på kunskap inom området. Det kan röra riktlinjer för tillgänglighet på olika områden, en plattform för samarbete mellan olika aktörer på området och en länk till specifik kompetens exempelvis vad gäller fysisk tillgänglighet och universell utformning. Denna kompetens finns i stor utsträckning av Handisam. Att tydliggöra Handisams roll är således en fråga för det framtida genomförandet.

Regeringens handikappdelegation är ett viktigt led i genomförandet av politiken. I detta forum möter regeringen representanter för handikapporganisationerna och får möjlighet att diskutera genomförandet av politiken utifrån delegationens expertkunskap. Delegationen erbjuder också en möjlighet till återkoppling på olika politiska initiativ samt ett forum att diskutera områden i behov av åtgärder. Genom att Sverige ratificerat FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning så har regeringens ansvar för att löpande ha en dialog kring handikapppolitiken med representanter för dem som genomförandet främst berör förtydligats. Handikappdelegationens betydelse kan på så sätt sägas ha stärkts inför framtiden. Det är viktigt att som ett led i delegationens arbete och uppdrag kontinuerligt se över arbetsformer och representation för att arbetet ska bli så effektivt som möjligt.

3.4 Större genomslag för rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Kunskapen om alla människors lika rätt att delta och bidra till samhället har ökat under tiden för handlingsplanen. Inom allt fler samhällssektorer går det att se en utveckling av ett arbete med detta som utgångspunkt. Perspektiv som riktar kraven mot samhället har blivit allt mer framträdande.

Handlingsplanen bygger på FN:s 22 standardregler som antogs 1993. Standardreglerna är moraliskt förpliktande riktlinjer men inte juridiskt bindande för medlemsstaterna. Reglerna ger vägledning kring hur samhället bör organiseras inom olika sektorer för att skapa jämlikhet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning. Standardreglerna har haft stor betydelse för att synliggöra funktionshinderperspektivet.

Standardreglerna har också bidragit till att funktionshinderperspektivet successivt synliggjorts inom FN:s arbete med mänskliga rättigheter.

Detta har i sin tur lett fram till ett initiativ kring en konvention som förtydligar rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Sverige har deltagit aktivt i arbetet. Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning antogs av FN:s Generalförsamling i december 2006 och undertecknades den 30 mars 2007 av ett antal länder däribland Sverige. Efter detta har den svenska regeringen i nära dialog med experter från handikapporganisationerna, gjort en omfattande analys av hur konventionens krav motsvaras av svensk lagstiftning. Regeringen kunde konstatera att svensk lag ger tillräckligt skydd i enlighet med konventionens olika artiklar. Utredningen uppmärksammade dock att det finns områden där skyddet är svagt eller där skillnaden mellan lagstift-

ning och tillämpning riskerar att kunna leda till kränkningar av de mänskliga rättigheterna. Utredningen lyfte särskilt områdena medvetandegörande om situationen för personer med funktionsnedsättning, tillgänglighet samt arbete och sysselsättning som områden där Sverige bör arbeta med att förstärka skyddet.

I december 2008 kunde regeringen föreslå Riksdagen att ratificera konventionen. Efter att riksdagen enhälligt beslutat i enlighet med detta samt efterföljande internationella procedur ägt rum, trädde konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning i kraft den 14 januari 2009.

Ett tecken på att frågan om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, även internationellt, fått ökat genomslag är att flera direktiv och förordningar genomförts som direkt rör rättigheter för personer med funktionsnedsättning under arbetet med handlingsplanen. Ansvariga aktörer har därmed fått nya och fler krav att förhålla sig till i tillgänglighetsarbetet. Regeringen avser utveckla system för tillämpning, och uppföljning av befintliga bestämmelser.

Ett exempel är att rättigheter för passagerare inom flera trafikslag stärks allt mer. En EU-förordning om passagerarrättigheter på flyg för personer med funktionsnedsättning eller nedsatt rörlighet trädde i kraft i juli 2008. Under hösten 2009 trädde en motsvarande EU-förordning för järnvägspassagerare i kraft. Det innebär att passagerare inom dessa trafikslag har rätt till ledsagning. Under det svenska ordförandeskapet i EU 2009 har medlemsstaterna förhandlat om motsvarande passagerarrättigheter för fartygs- och busspassagerare. Transportstyrelsens tillsyn har visat att tillgängligheten på flygplatsen och rätten till assistans verkar fungera väl. Få klagomål kan rapporteras i Europa.

3.5 Mångfald

Det framtida arbetet bör i ökad utsträckning utgå från att personer med funktionsnedsättning är flickor, pojkar, kvinnor och män i olika åldrar samt att variationen av etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning och könsöverskridande identitet eller uttryck inte skiljer sig från den variation som återfinns i hela befolkningen. Många personer riskerar att bli diskriminerade på flera diskrimineringsgrunder. I utformning av insatser inom alla tvärssektoriella områden bör ett så brett spektra av förutsättningar och behov som möjligt tänkas in från början.

Bristande tillgänglighet kan leda till att barn och ungdomar med funktionsnedsättning utesluts från aktiviteter och arenor där andra barn och ungdomar finns. Därmed kan bristande tillgänglighet leda till socialt utanförskap och en brist på valfrihet. Handlingsplanen genomförande skulle särskilt inriktats på att ge barn och ungdomar med funktionsnedsättning förutsättningar för självständighet och självbestämmande. Resultatet från arbetet med handlingsplanen indikerar att möjligheterna att följa förutsättningarna och utvecklingen för denna grupp behöver utvecklas. I den statistik som avser barn och ungdomar går det sällan att identifiera barn och ungdomar med funktionsnedsättning. Förutsätt-

ningarna att systematiskt följa utvecklingen utifrån ett barn- och ungdomsperspektiv bör utvecklas.

Sverige har åtagit sig att följa FN:s konvention om barnets rättigheter. Konventionen sätter barnets rättigheter, intressen och behov i centrum. Staterna som åtagit sig att följa barnkonventionen har en skyldighet att se till att alla barn kommer i åtnjutande av de rättigheter som omfattas. Barn har rätt att uttrycka sin synpunkt i alla ärenden som berör dem. För barn som är föremål för samhällets insatser behöver denna rättighet fortsättningsvis förstärkas, synliggöras och följas.

Ett mångkulturellt samhälle skapar nya utmaningar för handikappolitiken. Handikappolitiken har inte på ett genomgående och strukturerat sätt inkluderat frågor om tillgänglighet och funktionsnedsättning utifrån ett mångkulturellt perspektiv. Kunskapen om hur de insatser som riktas till personer med funktionsnedsättning fungerar oavsett etnisk tillhörighet kan förbättras. Även de insatser som riktas till grupper som är nyanlända till Sverige kan i ökad utsträckning utgå från varierande förutsättningar hos målgruppen. Tillgänglig undervisning i svenska är en grundläggande fråga likväl som en effektiv habilitering, rehabilitering och ändamålsenliga hjälpmedel för att ge förutsättning för delaktighet och tillträde till arbetsmarknaden. Kunskap om hur information om resurser och insatser i samhället kan utformas så att de blir tillgängliga för personer med funktionsnedsättning och vårdnadshavare till barn med funktionsnedsättning kan förbättras.

3.6 Jämlikhet mellan flickor, pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning

Ett av de handikappolitiska målen är jämlikhet mellan flickor, pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning. Under tiden för handlingsplanen har uppföljning och statistik i ökad utsträckning presenterats könsuppdelad. Detta har synliggjort att pojkar och män har större tillgång till insatser inom flertalet sektorer än flickor och kvinnor. Inom arbetsmarknadsområdet har män större tillgång än kvinnor till de olika stödinsatser som finns. På socialförsäkringsområdet pekar statistiken i samma riktning. Det är angeläget att snedfördelningar mellan kvinnor och män i ökad utsträckning uppmärksammas och analyseras i arbetet framåt för att uppnå jämställdhet.

3.7 Ansvars- och finansieringsprincipen

Ansvars- och finansieringsprincipen innebär inom handikappolitiken att varje sektor i samhället ska utforma och bedriva en verksamhet som är tillgänglig för alla medborgare, inklusive personer med funktionsnedsättning. Att principen får fullt genomslag är av stor betydelse för genomförandet av handikappolitiken. Principen främjar ambitionen att göra rätt från början och att tillgänglighet betraktas som en aspekt av god kvalitet. När tillgänglighet inte tänks in från början utan måste åstadkommas i efterhand uppstår kostsamma lösningar och tillgänglighet

kan komma att betraktas som ett resurskrävande arbete som endast gynnar en grupp personer.

Arbetet för att etablera tillgänglighetsfrågorna som en generell kvalitetsaspekt kan förstärkas. Inom ramen för statliga myndigheters ansvar kan förordningen (2001:526) om de statliga myndigheternas ansvar för genomförandet av handikappolitiken förtydligas.

Att tillgänglighet tänks in från början är en del i en ekonomiskt hållbar utveckling. Förbättrad tillgänglighet ökar förutsättningarna för personer med funktionsnedsättning att studera, arbeta och självständigt klara det dagliga livet. Tillgänglighet ökar markant förutsättningarna att bidra till samhällsutvecklingen.

Sverige har en åldrande befolkning. Enligt Statistiska centralbyrån beräknas andelen av befolkningen som är 80 år och äldre öka med 45 procent till 2030. Detta får konsekvenser på en mängd områden. Med ökad ålder följer också en större variation av funktionsförmågor och olika funktionsnedsättningar såsom sämre hörsel, syn- och rörelseförmåga. Att öka tillgänglighet och användbarhet i samhället är därmed i ökande takt en fråga som berör allt fler. Detta understryker ytterligare behovet av att samhällsplaneringen måste väga in att behoven hos medborgarna varierar och förändras. Att minska och skjuta upp ohälsa så långt som möjligt skapar förutsättningar för att upprätthålla en väl fungerande äldreomsorg.

God tillgänglighet skapar förutsättningar för att så länge som möjligt leva ett aktivt och självständigt liv. Ökad tillgänglighet kan därmed förändra behovet av olika former av individuella stöd. Om tillgängligheten brister är risken att individuella stödinsatser används i situationer som med planering skulle kunna lösas som en del i det generella samhällsutbudet. Bristande tillgänglighet skulle på sikt kunna bli en oproportionerligt tung börda att bära för de sociala trygghetssystemen och därmed äventyra dess kvalitet.

Det är ännu svårt att i resultaten av handlingsplanen se att behoven av de individuella stöden förändrats som en konsekvens av en generellt ökad tillgänglighet i samhället. Inom ett par sektorer finns dock indikationer i denna riktning. Inom högskolan där diskrimineringslagstiftningen gett stöd åt en systematisk utveckling av det generella tillgänglighetsarbetet, finns tecken på att efterfrågan på individuella stödinsatser minskat när den generella tillgängligheten ökat. Detta samtidigt som andelen studenter med funktionsnedsättning kontinuerligt ökat.

3.8 Diskriminering

När handlingsplanen antogs var skyddet mot diskriminering på grund av funktionshinder begränsat till arbetslivet i lagen (1999:132) om förbud mot diskriminering i arbetslivet av personer med funktionsnedsättning. Sedan dess har skyddet mot diskriminering förstärkts vid flera tillfällen. År 2002 trädde lagen (2001:1286) om likabehandling av studenter i högskolan i kraft som hade till ändamål att på högskoleområdet främja lika rättigheter för studenter och sökande och att motverka diskriminering på grund av bl.a. funktionsnedsättning. Lagen innehöll förbud mot diskriminering i de fall en utbildningsanordnare genom skäliga

åtgärder i fråga om lokalernas tillgänglighet och användbarhet kan se till att en person med funktionsnedsättning som söker eller har antagits till utbildning kommer i en jämförbar situation med personer utan sådan funktionsnedsättning. Lagen (2003:307) om förbud mot diskriminering, trädde i kraft år 2003, och hade till ändamål att motverka diskriminering bland annat på grund av funktionsnedsättning. Skyddet omfattade arbetsmarknadspolitisk verksamhet, start eller bedrivande av näringsverksamhet, yrkesutövning, medlemskap, medverkan och medlemsförmåner i arbetstagarorganisationer, arbetsgivarorganisation och yrkesorganisationer och i fråga om yrkesmässigt tillhandahållande av varor, tjänster och bostäder. År 2006 förstärktes skyddet mot diskriminering ytterligare genom lagen (2006:67) om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever. Lagen omfattade förskoleverksamhet, skolbarnomsorg, grund- och gymnasieskola samt kommunernas vuxenutbildning.

För att få ett tydligare och effektivare redskap mot diskriminering och en mer överskådlig lagstiftning beslutades om en ny samlad diskrimineringslag. Diskrimineringslagen (2008:567) trädde i kraft den 1 januari 2009 och har till syfte att motverka diskriminering och på andra sätt främja lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder. Diskrimineringslagen ersätter bl.a. de fyra ovan nämnda lagarna och en ny myndigheten Diskrimineringsombudsmannen bildades som ska ha tillsyn över att lagen följs. Jämställdhetsombudsmannen, Ombudsmannen mot etniskt diskriminering, Handikappombudsmannen och Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning har därmed avvecklats. Genom diskrimineringslagen förstärktes skyddet mot diskriminering på grund av funktionshinder genom att även omfatta områdena hälso- och sjukvården, socialtjänsten, socialförsäkringssystemet och arbetslöshetsförsäkringen.

I riksdagens beslut om den nya diskrimineringslagen framgår att frågan om att även betrakta underlåtelse att åtgärda bristande tillgänglighet som diskriminering är angelägen men att det krävs ytterligare belysning utöver Diskrimineringskommitténs övervägande för att ta ställning i frågan då den är ytterst komplicerad. Regeringen fick därför uppdraget att skyndsamt vidare utreda frågan och därefter återkomma till riksdagen. Frågan bereds vidare i Regeringskansliet. Redovisningen vad gäller utvecklingen inom högskolan är ett exempel på positiv utveckling vad gäller tillgänglighet.

3.9 Teknikutvecklingen

Teknikutvecklingen ökar kraven på den enskildes kunskaper och tillgång till teknik och hjälpmedel. Den skapar också ett ökat behov av standardiserade tillgänglighetslösningar för dem som erhåller och utvecklar digitala produkter och tjänster. Att kontinuerligt följa upp och kunna erbjuda ett samlat stöd för aktörer som arbetar med digitala tjänster främjar att system och lösningar konstrueras tillgängligt från början. Att tillgänglighetsanpassa i redan befintliga system innebär ofta begräns-

ningar för användaren, stora kostnader och avancerad hjälpmedelsteknik. Även teknikutvecklingen inom hjälpmedelsområdet står inför stora möjligheter och utmaningar. Förstahandsvalet bör i ökad utsträckning vara att se hur generell information och tjänster kan användas med mindre anpassningar. Endast i de fall och för de grupper som har mycket specifika behov är det effektivt med särskilda lösningar.

Handisam konstaterar i sin omvärldsanalys för 2009 att allt fler människor använder sig av Internet och att allt fler IT-baserade tjänster växer fram både inom det privata och offentliga utbudet. Mycket information och tjänsteutövning som tidigare utfördes i form av personlig service ersätts med IT. Utvecklingen skapar möjligheter att med teknikens hjälp öka tillgänglighet, delaktighet och självständighet för personer med funktionsnedsättning. En förutsättning är dock att det finns tillräcklig kompetens om universellt utformade IT lösningar. Staten och offentliga sektorn har en viktig roll bl.a. genom att gå före i arbetet och säkra frågorna t.ex. i upphandling.

3.10 Resultaten från arbetsmarknadsområdet

Handisam identifierar i sin omvärldsanalys 2009 att kraven på flexibilitet har ökat på arbetsmarknaden. En konsekvens av detta är, enligt analysen, att en ökande andel arbetstillfällen utgörs av visstidsanställningar samt att fler människor arbetar på distans.

Detta medför en utmaning för de stödsystem som finns kring arbetshjälpmedel och personligt stöd. Det saknas en samlad bild av förutsättningarna på arbetsmarknaden för hela målgruppen personer med funktionsnedsättning. Det är sannolikt så att den breda definition Arbetsförmedlingen redovisar mot kan innehålla stora variationer mellan olika grupper. Erfarenheten från regeringens satsningar de senaste åren har visat att generella insatser med syfte att underlätta inträdet för personer som varit borta från arbetsmarknaden längre tid, har haft särskilt positiv effekt för personer med funktionsnedsättning och nedsatt arbetsförmåga. Regeringen har också beslutat att utvärdera de mer specifikt riktade stöden för att se om de kan bli mer effektiva.

Regeringen har även konstaterat att frågan om den höga arbetslösheten bland personer med funktionsnedsättning och nedsatt arbetsförmåga måste bearbetas från flera håll. Bland annat har regeringen sökt samarbete med arbetsmarknadens parter för en gemensam viljeförklaring på området.

Att kunna vara delaktig på arbetsmarknaden omfattar också att så långt det är möjligt ta till vara arbetsförmågan hos dem som på grund av en funktionsnedsättning inte får ett arbete på den öppna arbetsmarknaden. Att förhindra inläsningseffekter är således också en fortsatt viktig fråga. Det gäller inläsning i sjukförsäkringssystemet men också i individuella insatser som exempelvis daglig verksamhet. Dessa system och insatser ska finnas för de som behöver. Det ska dock finnas möjligheter att prova olika former av arbete med stöd. Insatser i denna riktning har börjat introduceras under tiden för handlingsplanen.

I Långtidsutredningen (SOU 2008:105) konstateras att befintliga resurser ska räcka till allt fler insatser för allt fler människor. Detta ökar behovet av ett systematiskt arbete för att skapa ökad tillgänglighet genom universellt utformade lösningar. När samhället förändras bör även behovet av riktade stödinsatser förändras eftersom de står i relation till tillgängligheten. Det generella tillgänglighetsarbetets relation till de individuella och riktade stöden är en fråga som mer systematiskt bör analyseras och följas under kommande period.

Lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, förkortad LSS, och lagen (1993:389) om assistansersättning, förkortad LASS har fått en ökande betydelse för att skapa förutsättningar för jämlikhet och delaktighet för dem som ingår i personkretsen. Samtidigt kan konstateras att handlingsplanen och dess övergripande målsättningar inte fullt ut använts som utgångspunkt för utvecklingen av de individuella stöden. Fortfarande behövs en mer systematisk utveckling innan dessa kan fungera som effektiva komplement till det generella samhällslivet med arbetsliv och allt vad det innebär.

4 Ett mer effektivt genomförande av handikappolitiken

Arbetet mot de handikappolitiska målen ska förändras och bli mer effektivt. Arbetet ska inriktas på att riva hinder för tillgänglighet och delaktighet i vardagen för människor med funktionsnedsättning. Hela samhället har ett ansvar för att uppnå detta och det krävs insatser från många aktörer. En bred samverkan för att skapa förutsättningar för delaktighet och jämlikhet för människor med funktionsnedsättning är därmed central i arbetet framåt.

Bristande tillgänglighet i samhället leder till att personer med funktionsnedsättning inte har samma möjligheter att vara delaktiga i samhället. Därför är en central del i de handikappolitiska arbetet att fortsätta arbetet med att tillgängliggöra samhället. Arbetet måste därför bli mer synligt och systematiskt, både i generell samhällsplaneringen och inom ramen för de olika råd- och stödsystem som medborgarna erhåller.

Arbetet mot de handikappolitiska målen behöver en tydlig och förankrad struktur. Rollerna i genomförandet bör bli tydligare och de mål som styr arbetet ska utformas så att de blir konkreta och mätbara.

I denna skrivelse presenterar regeringen de befintliga övergripande handikappolitiska målen samt inriktningsmål utifrån dessa. De övergripande målen ska tillsammans med inriktningsmålen ligga som grund för den kommande handikappolitiken.

I anslutning till skrivelsen ges också ett antal myndigheter i uppdrag att utifrån målen utforma delmål och förslag på uppföljningsstruktur för dessa. Delmål och uppföljning ska ligga till grund för en strategi för genomförandet som sträcker sig fem år framåt i tiden. Regering avser att fastställa strategin inför 2011.

Med handlingsplanen slog riksdagen fast handikappolitikens grund, mål och inriktning. Grunden är hela samhällets ansvar och handikappolitikens tvärsektoriella karaktär, att genomförandet är en del av arbetet med mänskliga rättigheter, ansvars- och finansieringsprincipen och statliga myndigheters ansvar att genomföra handikappolitiken. Ett antal strategiskt viktiga myndigheter har även ansvaret förtydligt i sin instruktion.

4.1.1 Övergripande mål och inriktning

De övergripande mål som presenterades i den nationella handlingsplanen ligger fast; en samhällsgemenskap med mångfald som grund, ett samhälle som utformas så att människor med funktionsnedsättning i alla åldrar blir fullt delaktiga i samhällslivet och jämlikhet i levnadsvillkor för flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning. Alla insatser mot målen ska präglas av att identifiera och undanröja hinder för full delaktighet i samhället för flickor, pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning, att förebygga och bekämpa diskriminering samt att skapa förutsättningar för självständighet och självbestämmande. För att insatser som syftar till att ge människor med funktionsnedsättning stöd ska leda till full delaktighet i samhället så måste arbetet framåt präglas av att förbättra tillgängligheten och användbarheten i människors vardag.

4.1.2 Tydlig utgångspunkt i mänskliga rättigheter

Arbetet framåt ska ha instrumenten för mänskliga rättigheter som grund. Med Sveriges ratificering av FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (prop. 2008/09:28) har riksdagen beslutat att politiken ska syfta till att upprätthålla, skapa strukturer för övervakning samt att stärka de mänskliga rättigheterna. Konventionen innehåller inte några nya rättigheter men konkretiserar genom sina artiklar vad detta åtagande innebär inom de olika samhällssektorena. På så sätt kommer konventionen att vara ett ytterligare och betydelsefullt instrument i genomförandet av den kommande handikappolitiken. EU som institution har också i december 2009 fattat beslut att ratificera FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Ett funktionshinderperspektiv finns även med i genomförande och uppföljning av övriga instrument för mänskliga rättigheter. Exempelvis innebär Sveriges åtagande att följa FN:s konvention om barnets rättigheter att dessa ska finnas med som en del i genomförandet av handikappolitiken.

4.1.3 Kunskapen om mångfald

Regeringen konstaterar att arbetet med handikappolitiska mål utifrån kunskapen om befolkningens mångfald och varierande förutsättningar ska fortsätta att utvecklas. Ett mångfaldsperspektiv bör genomsyra politiska processer och ha som mål att ingen utestängs eller diskrimineras på

grund av kön, könsidentitet eller könsuttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder. I uppföljning av insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning bör statistik så långt som möjligt presenteras och analyseras utifrån relevanta diskrimineringsgrunder.

4.1.4 Stödinsatser ska komplettera

Ett samhälle utformat utifrån en mångfald av behov, leder mot full delaktighet i samhället för människor med funktionsnedsättning. Inom ramen för handikappolitiken ska stödinsatser och individuella lösningar erbjudas som ett komplement för den som behöver. I arbetet framåt bör kunskapen öka om hur de individuella stöden syftar till att skapa förutsättningar för full delaktighet och jämlikhet. Stödinsatsernas inriktning mot att så långt som möjligt öka den enskildes möjligheter att ta del av det generella samhällsutbudet bör bli mer tydlig.

Att kunna ha och bibehålla god livskvalitet och självständighet skärper kravet på universellt utformade bostäder, verksamheter, tjänster samt på information och kommunikation. Det skapar också behov av nytänkande och flexibilitet vad gäller individuella stödinsatser och olika former av personlig service.

4.2 Genomförandet av handikappolitiken

Genomförandet av handikappolitiken kan bli mer tydligt och effektivt. En central del i genomförandet är att fortsätta arbetet med att tillgängliggöra samhället för personer med funktionsnedsättning. Arbetet kan även tydligt kopplas till Sveriges efterlevnad av FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. I arbetet framåt bör således genomförandet av handikappolitiken även ses som ett arbete för främjandet av FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

4.2.1 Statliga myndigheters ansvar för genomförandet av handikappolitiken

Förordningen (2001:526) om statliga myndigheters ansvar för genomförandet av handikappolitiken är en viktig förutsättning i arbetet mot de handikappolitiska målen. Regeringen avser att utreda möjligheterna att förtydliga förordningen och därmed stärka genomförandet av politiken genom att underlätta efterlevnad och uppföljning. Redovisningen av statliga myndigheters ansvar ska också bli mer synlig. Ett antal strategiska myndigheter har fortsatt ett särskilt ansvar inskrivet i sin instruktion. I arbetet framåt kommer flertalet av dessa myndigheter även att få i uppdrag att bidra till genomförandet av regeringens strategi.

En ytterligare förutsättning i genomförandet är Handisams arbete. De förändringar som regeringen avser göra i strukturen för genomförandet av handikappolitiken kommer att innebära förändringar i Handisams instruktion. I den framtida strukturen blir uppdraget tydligare inriktat på att löpande följa, analysera och presentera genomförandet och resultatet av regeringens samlade politik. Att identifiera hinder och framfångsfaktorer i genomförandet samt att utveckla riktlinjer och rekommendationer vad gäller tillgänglighet är fortsatt viktiga arbetsuppgifter för Handisam. Förändringarna i Handisams instruktion kommer att förberedas under 2010 i nära dialog mellan regeringen och myndigheter.

4.2.3 Hela samhällets ansvar

Plan- och bygglagen (1987:10) och bestämmelsen om att enkelt avhjälpna hinder ska undanröjas i lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser, kommer att vara av fortsatt stor betydelse. Regeringen avser att fortsätta det arbete som påbörjats i samverkan med Sveriges Kommuner och Landsting. Kunskapen om att enkelt avhjälpna hinder ska undanröjas ska öka, inte bara bland fastighetsägare och kommuner utan även hos medborgare och andra aktörer i samhället.

4.2.4 Handikapporganisationernas expertkunskap

Samverkan med handikapporganisationerna är en förutsättning för det handikappolitiska genomförandet. Här finns expertkunskap om förutsättningar för människor med funktionsnedsättning inom samhällets olika delar. Regeringen avser att vidareutveckla handikappdelegationens arbete. Dialogen kan utvecklas genom att strategiskt stärka sammanställningen samt att utveckla dialogen kring resultatet av handikappolitikens genomförande. Detta arbete kommer att fortgå under 2010 som en förberedelse för att de nya inriktningsmålen ska träda i kraft.

4.3 Regeringens inriktningsmål och en strategi för genomförandet fem år framåt

För ett strukturerat och effektivt genomförande av handikappolitiken avser regeringen att utforma en strategi för genomförandet av handikappolitiken som sträcker sig fem år framåt i tiden. Strategin kommer att utgå från de övergripande handikappolitiska målen om en samhällsgemenskap med mångfald som grund, att samhället utformas så att människor med funktionshinder i alla åldrar blir fullt delaktiga i samhällslivet och jämlika levnadsförhållande för flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning, samt de inriktningsmål som slås fast nedan. Strategin ska bestå av uppföljningsbara delmål, en plan för uppföljning samt satsningar som avser omfatta de uppsatta målen. Regeringen avser att fastställa strategin inför 2011 i nära samverkan med de aktörer som ska bidra till arbetet.

Resultaten i strategin ska rapporteras årligen i budgetpropositionen. En samlad rapportering lämnas till riksdagen efter fem år tillsammans med en övergripande bedömning och mätning av politikens effekt.

4.3.1 Regeringens inriktningsmål

Regeringen har som ett förtydligande av de övergripande handikappolitiska målen fastställt inriktningsmål på ett antal prioriterade områden.

Ökad fysisk tillgänglighet

Samhället ska utformas så att personer med funktionsnedsättning i ökad utsträckning ges förutsättningar att leva självständigt och göra egna val. För att de insatser som syftar till att ge människor med funktionsnedsättning stöd ska leda till full delaktighet i samhället, så måste arbetet framåt präglas av att förbättra den fysiska tillgängligheten för människor. En utgångspunkt för regeringens arbete är att använda plan- och bygglagstiftningen, förkortas PBL, som skarpt verktyg.

I PBL finns utförliga regler kring tillgänglighet i den bebyggda miljön vid nybyggnad, ombyggnad och ändring. Därutöver ska så kallade enkelt avhjälpna hinder alltid avhjälpas för att förbättra tillgängligheten på platser dit allmänheten har tillträde.

Den fysiska tillgängligheten för personer med funktionsnedsättning ska förbättras, bl.a. genom att enkelt avhjälpna hinder undanröjs.

IT-politiken

Alla samhällsområden påverkas av att IT används i privat och offentlig verksamhet. Inom offentlig förvaltning används IT allt mer både i det interna arbetet och i kontakten med medborgarna. För att IT ska bli så bra som möjligt för så många som möjligt är det viktigt att redan vid utarbetandet och utvecklingen av olika tjänster beakta att användare har skilda förutsättningar att ta del av och utnyttja IT och tjänster baserade på IT.

För att öka alla medborgares möjligheter att ta del av informationssamhället är det viktigt med ett ökat samarbete mellan olika aktörer och intressenter. Viktiga områden är t.ex. utveckling av offentliga e-tjänster och förbättrad beställarkompetens i den offentliga upphandlingen, där användning av relevanta standarder och användbarhet måste beaktas redan i ett tidigt skede.

Tillgängligheten och användbarheten till offentliga webbplatser ska öka.

Kunskapen och beställarkompetensen kring tillgänglighet och användbarhet ska stärkas i anslutning till offentliga upphandlingar av e-tjänster.

Kunskapen om hur de individuella stöden i sin utformning bidrar till arbetet mot att uppfylla de övergripande handikappolitiska målen ska öka. De individuella stöden utgår i allt högre utsträckning från individens önskemål och behov och möjliggör allt större valfrihet. Respekt för individen och det självständiga valet ska prägla såväl utformning som utförande av insatser på området. De individuella stöden ska i ökad utsträckning utformas så att de möjliggör full delaktighet i samhället.

Kunskapen om i vilken utsträckning de individuella stödets utformning bidrar till de övergripande handikappolitiska målen ska öka.

Utbildningspolitiken

En god utbildning är mycket viktig för den enskilde personens framtid, för dennes deltagande i samhällslivet och på arbetsmarknaden. Höga förväntningar på alla barn, elever och vuxenstuderande är en viktig framgångsfaktor för goda utbildningsresultat. Undervisningens kvalitet ska vara avgörande för resultaten, inte personens eventuella funktionsnedsättning.

Valfriheten i skolan är lika viktigt för barn med funktionsnedsättning som för andra. I takt med att nya skolor byggs och gamla renoveras görs allt fler skolor fysiskt tillgängliga. Enligt regeringens förslag till ny skollag har elevens vårdnadshavare en möjlighet att till Skolverkets överklagandenämnd, överklaga beslut om att frångå önskemål om placering vid en viss skola.

Lärarnas kompetens är den enskilt viktigaste faktorn för pedagogiska resultat i förskola, skola och vuxenutbildning. För att barn, elever och studerande inom vuxenutbildningen med funktionsnedsättning ska nå så långt som möjligt krävs att verksamhetens personal har relevant kunskap om funktionsnedsättningar och hur undervisningen kan anpassas efter olika behov. Forskningsresultat, utvärdering och uppföljning är också viktiga instrument för att utveckla undervisningen. Kompetens behöver finnas på olika nivåer inom utbildningsväsendet, t.ex. hos rektorer och skolhuvudmän. Vidare behöver ytterligare ansträngningar göras för att underlätta för personer med funktionsnedsättning att studera vid universitet och högskolor.

Varje barn, elev och vuxenstuderande ska ges förutsättningar att utveckla sina kunskaper så långt som möjligt.

Med utgångspunkt i de förtydligade bestämmelserna i PBL och skollagen ska tillgängligheten samt uppföljningen av tillgängligheten för elever med funktionsnedsättning i förskola och samtliga skolformer förbättras.

Kunskaperna om funktionsnedsättningar och hur undervisningen kan utformas efter varje barns, elevs eller vuxenstuderandes behov ska förbättras.

För att uppnå de kulturpolitiska målen ska kulturpolitiken främja allas möjlighet till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor samt främja ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas. Dessa mål bör förtydligas utifrån ett funktionshinderperspektiv.

I det mediepolitiska målet ingår att stödja massmediernas tillgänglighet. Den tekniska utvecklingen innebär tillsammans med de initiativ regeringen har tagit förbättrade förutsättningar att uppnå en ökad tillgänglighet till både film och medier.

Möjligheten för personer med funktionsnedsättning att delta i kultur- och idrottslivet ska förbättras.

Funktionshinderperspektivet ska vara integrerat i den ordinarie bidragsgivningen inom kulturområdet och idrottsområdet.

Medietjänster och film ska i högre utsträckning utformas på ett sätt som gör dem tillgängliga för personer med funktionsnedsättning.

Arbetsmarknadspolitiken

Det övergripande målet för arbetsmarknadspolitiken är att bidra till en väl fungerande arbetsmarknad, ökad sysselsättning och minskat utanförskap. Arbetsmarknadspolitiken ska bl. a. stadigvarande öka sysselsättningen på lång sikt, effektivt sammanföra dem som söker arbete med dem som söker arbetskraft och prioritera dem som befinner sig långt från arbetsmarknaden Matchningsfunktionen står i fokus och resurser satsas på dem som befinner sig långt från arbetsmarknaden.

Det är även viktigt att i nära samarbete med handikapporganisationerna och arbetsmarknadens olika parter söka nya vägar och innovativa sätt att undanröja hinder för delaktighet i arbetslivet för personer med funktionsnedsättning. Genom ett målmedvetet arbete och genom att utbyta erfarenheter och dela goda exempel kan nya möjligheter skapas.

Sysselsättningsgraden för personer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga ska öka.

Matchningen mellan arbetssökande personer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga och lediga arbeten ska vara effektiv.

Rättsväsendet

Rättsväsendet ska vara tillgängligt för personer med funktionsnedsättning i samma utsträckning om för andra. I tidigare handikappolitiska planer har rättsväsendet inte funnits med, och uppföljning har visat att tillgängligarbetet för att säkerställa att alla medborgare får tillgång till rättsväsendet bör stärkas. Arbetet bör bedrivas med inriktningen att personer med funktionsnedsättning kan vara förövare, vittne och brottsoffer samt vara anställda eller ha uppdrag inom rättsväsendet.

Kompetensen hos myndigheterna inom rättsväsendet kring förutsättningar och behov hos personer med funktionsnedsättningar ska stärkas.

Transportpolitiken

De transportpolitiska målen finns beskrivna i propositionen Mål för framtidens resor och transporter (Prop. 2008/09:93). I propositionen har regeringen utpekat 13 prioriterade områden i form av målpreciseringar. En av preciseringarna för tillgänglighetsmålet lyder: Transportsystemet utformas så att det är användbart för personer med funktionsnedsättning.

Det är en grundläggande demokratisk fråga att personer med funktionsnedsättning ska kunna använda transportsystemet. Att öka användbarheten i kollektivtrafiken blir allt mer aktuell med en åldrande befolkning. Att göra transportsystemet användbart för personer med funktionsnedsättning gör också ofta att standarden blir bättre för resenärer utan funktionsnedsättning. Den transportpolitiska målstrukturen har tidigare begränsats till att kollektivtrafiken ska vara tillgänglig för personer med funktionsnedsättning. Genom att bredda målformuleringen till att gälla hela transportsystemet blir det tydligt att det inte räcker med att endast kollektivtrafiken är tillgänglig.

Transportsystemet utformas så att det är användbart för personer med funktionsnedsättning.

Folkhälsopolitiken

Det övergripande målet för folkhälsopolitiken är att skapa samhälleliga förutsättningar för en god hälsa på lika villkor i hela befolkningen. Självupplevd dålig hälsa är tio gånger vanligare bland personer med funktionsnedsättning än bland den övriga befolkningen. Folkhälsoarbetet tar sin utgångspunkt i hälsans bestämningsfaktorer, dvs. de faktorer i livsmiljö, samhällsstruktur och levnadsförhållande som skapar förutsättningar för en god hälsa. Förebyggande och hälsofrämjande insatser som särskilt uppmärksammar behov och förutsättningar hos personer med funktionsnedsättning har stor betydelse för arbetet mot det övergripande målet. Kommuner och landsting har en nyckelroll i folkhälsoarbetet.

Uppföljningen av hälsans bestämningsfaktorer bör uppmärksamma hälsan för personer med funktionsnedsättning.

Uppföljningen av det hälsofrämjande och förebyggande arbetet nationellt, regionalt och lokalt ska omfatta hur detta inkluderar personer med funktionsnedsättning.

4.3.2 En strategi för genomförandet 2011–2016

Utifrån regeringens redovisade ambitioner för handikappolitikens genomförande, arbetets övergripande inriktningen och mål samt de

prioriterade inriktningsmålen ska en strategi för de kommande fem åren utformas. De övergripande målen och inriktningsmålen ska brytas ner i uppföljningsbara delmål. Strategin ska bestå av dessa delmål samt av en struktur för uppföljning.

Inom ramen för ett särskilt regeringsuppdrag utformar ett antal utpekade myndigheter förslag till delmål. Dessa delmål utformas i nära dialog med relevant departement utifrån de inriktningsmål som regeringen beslutat och som presenterats i skrivelsen. I uppdraget ingår även att ta fram förslag på hur data och resultat av genomförandet ska kunna levereras löpande. Efter att regeringen beslutat om en sammanhållen strategi ges berörda myndigheter ett särskilt uppdrag att bidra i genomförandet och återrapporteringen i enlighet med denna. Myndigheternas årliga redovisning av uppdraget ska ligga till grund för den årliga resultatredovisningen i budgetpropositionen. Redovisningen kan även utgöra underlag för regeringens rapportering om efterlevnaden av FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

En heltäckande bild av den samlade handikappolitiken är en förutsättning för att följa och synliggöra arbetets utveckling. Det är också en förutsättning för att regeringen löpande ska kunna avgöra hur arbetet går och vid behov kunna styra och styra om arbetet. För en samlad bild av det handikappolitiska arbetet krävs en bred uppföljning och redovisning. Förutom myndigheternas rapportering i enlighet med delmålen krävs exempelvis löpande uppföljning av myndigheters arbete med förordningen (2001:526) om statliga myndigheters ansvar för genomförandet av handikappolitiken, arbetet med undanröjandet av enkelt avhjälpna hinder och tillgänglighetsutvecklingen inom transportsystemet i enlighet med de transportpolitiska målen.

För att systematiskt kunna följa effekten av handikappolitiken behöver även levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning kunna jämföras med levnadsförhållanden för hela befolkningen. Regeringen avser att med utgångspunkt från befintliga statistiska undersökningar skapa ett system för att kunna beskriva levnadsförhållanden för flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning.

5 Slutord

De inriktningsmål regeringen slagit fast har en fortsatt hög ambition och ett brett angreppssätt på det handikappolitiska arbetet. Regeringen vill på detta sätt främja en utveckling som gör det möjligt för alla människor att delta i samhället. Politiken ska skapa förutsättningar för ökad valfrihet och en stärkt rättssäkerhet. Det är viktigt att resultaten i den kommande handikappolitiken blir synliga och kännbara för den enskilde. Funktionshinderperspektivet ska nå ut i samhällets alla delar och prägla vår gemensamma vardag. En förutsättning för detta är att samarbetet mellan kommuner, landsting och regering fortsätter att utvecklas.

Resultaten från arbetet med strategin, Enkelt avhjälp, som regeringen fastställde hösten 2008 för att påskynda utvecklingen mot ökad tillgänglighet har tydligt visat att samarbete och ett fokuserat arbete mot tydliga mål gör skillnad. Den samverkan som byggts upp inom ramen för

strategin är en viktig och stabil grund för det fortsatta arbetet. För att nå de handikappolitiska målen måste det arbete som Enkelt avhjälp omfatta fortsätta med full kraft. Skr. 2009/10:166

Att skapa tillgänglighet och användbarhet genom att göra rätt från början ska vara en självklar utgångspunkt. Regeringen föreslår nu att bestämmelsen om enkelt avhjälpna hinder förtydligas och att den ska finnas med i den nya plan- och bygglagen. På så sätt markeras att arbetet med att skapa förutsättningar för människor med funktionsnedsättning att delta på jämlika villkor i samhället är ett högt prioriterat arbete.

Den grund som handikappolitiken idag står på är solid men genomslaget i samhället måste bli tydligare för alla medborgare och aktörer i samhället. Den strategi som regeringen ska ta fram kommer att utgöra ett kraftfullt verktyg för att stärka kvalitén i genomförande av handikappolitiken och synliggöra frågan om full delaktighet för personer med funktionsnedsättning.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 31 mars 2010

Närvarande: Statsministern Reinfeldt, ordförande, och statsråden Olofsson, Odell, Ask, Erlandsson, Torstensson, Carlgren, Hägglund, Björklund, Carlsson, Borg, Billström, Tolgfors, Krantz, Ohlsson

Föredragande: statsrådet Hägglund

Regeringen beslutar skrivelse 2009/10:166 Uppföljning av den nationella handlingsplanen för handikappolitiken och grunden för en strategi framåt